

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

JOHN DEWEY'İN EĞİTİM ANLAYIŞI VE ÇOCUKLAR
İÇİN FELSEFE

MÜNEVVER BARIŞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MELİKE MOLACI

KONYA – 2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Münevver BARIŞAN
	Numarası	22810101907
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Melike MOLACI
	Tezin Adı	John Dewey'in Eğitim Anlayışı ve Çocuklar için Felsefe

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Münevver BARIŞAN
İmzası

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Münevver BARIŞAN
	Numarası	22810101907
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Melike MOLACI
	Tezin Adı	John Dewey'in Eğitim Anlayışı ve Çocuklar İçin Felsefe

İlk çağlardan günümüze hayata dair sorgulamaların içinde olduğumuz evrende, bilgi evreninin günden güne gelişmesiyle ve yeni öğretilerin hayatımıza girmesiyle fikir dünyamızı ve kavram bilgimizi genişletecek gelişmelere kucak açmaktayız. Evren hakkında sorularımızın ve bilinmezliğin sonsuza kadar süreceği düşünülürse felsefe, bireylerin aklında oluşan soruları dile getirme cesareti gösterdikleri bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitimin öneminin eskilere dayandığı bilinen bir gerçek olsa da eğitim şekilleri her coğrafyada farklı şekilde gelişim göstermiştir. Her dönemin kendine özgü toplumsal yapıları vardır, bu nedenle eğitimin şekillenmesinde her toplum kendinden izler katarak eğitimin gelişimine katkıda bulunmuştur.

John Dewey içinde yetiştiği eğitim sisteminin değişmesi gerektiğine ilişkin kanaatini gerek eserleriyle gerek üniversitelerde verdiği derslerle gerekse tasarladığı okulu kurmasıyla ortaya koymuştur.

Eğitim üzerine fikirleriyle dikkatleri üzerine çeken Dewey, var olan eğitim sistemlerinin bazılarını eleştirmiş, bazılarının da eksik yönlerini vurgulayarak eğitime dair yeni bir anlayış oluşturmuştur. Felsefe eğitimi alanında gösterdiği yenilikçi yaklaşımlar aynı dönemde yaşayan diğer akademisyenleri de etkilemiştir. Bu ise tezimizin ana konularından biri olan *Çocuklar İçin Felsefe* eğitim anlayışının doğuşuna ilham olmuştur. Bu çalışmada bu anlayışın oluşmasında etkili olan eğitim anlayışlarından bahsedilmektedir, ayrıca bu anlayışın günümüze yansıyan yönleri, neden olduğu gelişmeler, topluma ve bireye sağladığı faydalar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Eğitim, Çocuk, John Dewey.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Münevver BARIŞAN
	Student Number	22810101907
	Department	Philosophy
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)
	Supervisor	Assoc. Prof. Melike MOLACI
	Title of the Thesis/Dissertation	John Dewey's Understanding of Education and Philosophy for Children

In the universe where we have been inquiring about life from the earliest ages to the present day, we embrace developments that will expand our world of ideas and our knowledge of concepts as the universe of knowledge develops day by day and new teachings enter our lives. Considering that our questions about the universe and the unknown will continue forever, philosophy appears as a field where individuals dare to express the questions that arise in their minds.

Although it is a known fact that the importance of education dates to ancient times, the forms of education have developed differently in every geography. Each period has its own unique social structures, so each society has contributed to the development of education by adding traces of itself in the shaping of education.

John Dewey revealed his ideas about the need to change the education system in which he grew up, both through his works, the lectures he gave at universities, and by establishing the school he designed.

Dewey, who attracted attention with his ideas on education, criticized some of the existing education systems and created a new understanding of education by emphasizing the deficiencies of some of them. His innovative approaches in the field of philosophy education also influenced other academicians living in the same period. This inspired the birth of the Philosophy for Children approach to education, which is one of the main topics of this thesis. In this study, the educational approaches that were effective in the formation of this understanding are mentioned, and the aspects of this understanding that are reflected in the present day, the developments it has caused, and the benefits it provides to society and the individual are emphasized.

Keywords: Philosophy, Education, Child, John Dewey.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM JOHN DEWEY'İN FELSEFE ANLAYIŞI

1.1. Epistemolojik Yaklaşım ve Bilme	6
1.2. Ontolojik Yaklaşım ve Natüralizm	9
1.3. Pragmatik Yaklaşımı	11

İKİNCİ BÖLÜM JOHN DEWEY'İN EĞİTİM ANLAYIŞI

2.1. Geleneksel Eğitime Yaklaşımı	18
2.2. Doğaya Dönük Eğitim Yaklaşımı	20
2.3. Demokratik Eğitime Yaklaşımı.....	23
2.3.1. İlerlemecilik.....	27
2.3.2. Yeniden Kurmacılık	32
2.3.3. Yapılandırmacılık	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM JOHN DEWEY'DEN GÜNÜMÜZE ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE EĞİTİMİ

3.1. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Deweyci Kökleri.....	41
3.2. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	46
3.2.1. Laboratuvar Okulu'nda Çocuklar İçin Felsefe	48
3.2.2. 1959'dan 2000'lere Çocuklar İçin Felsefe	50
3.2.3. 2000'lerden Günümüze Çocuklar İçin Felsefe.....	56
3.3. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Amaçları, Yöntemleri ve Özellikleri	61
3.4. Çocuklar için Felsefe Eğitiminin Toplumsal ve Bireysel Faydaları	69

SONUÇ	75
KAYNAKÇA	79

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. P4C program uygulama çalışmalarının yayımlandığı yıllar.....	58
---	----

ÖNSÖZ

Eğitim, felsefe öğrenimim boyunca hep ilgilendiğim ve çalışmalarım arasında öncelik verdiğim konulardan olduğunu belirtebilirim. Bu sebeple tez sürecinde keyifle araştırmaları sürdürdüğümü söyleyebilirim.

Tez sürecimde her soruma sabırla cevap veren, bilmediğim her detayı en ince detayına kadar özenle anlatan danışman hocam Doç. Dr. Melike Molacı'ya katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyor ve bu süreçte küçük kızımınla ilgilenerak bana uygun ortam sağlayan eşime minnettarlığımı bildirmeyi borç saymaktayım.

Münevver BARIŞAN

30/04/2024

GİRİŞ

Felsefe, kavramsal olarak eski çağlardan günümüze kadar yaşamın fiziksel, zihinsel, duygusal boyutları arasında daha çok düşünsel boyutunu ele alan ve bunu konu edinen bir disiplindir. Temeli varlık, bilgi ve hakikat üzerine kurulmuş olan felsefe, kendi içinde insana ve yaşama özgü temel problemlere önermelerle cevap arayan ve bunları sorgulayan sistematik çalışmalar bütünüdür. Bu sebeple felsefenin ele aldığı konular arasında yaşama dair birçok konu başlığı bulunmaktadır. Bu başlıklardan biri önemi yadsınamaz olan ‘eğitim’, diğeri de yaşamımızın önemli bir dönemini kapsayan ‘çocukluk ’tur.

Karakterimizin oluştuğu, düşünce dünyamızın şekillendiği ve sosyo-kültürel çevre üzerinden aidiyet duygumuzun kendine yer bulduğu dinamik bir dönem olan çocukluğun önemi yadsınamaz. Bu bağlamda son dönemlerde çocukluk dönemini inceleyen ve çocuklar için felsefe başlığı altında yayımlanan önemli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar, çocukluk dönemine ve bu döneme ait eğitim modellerine ışık tutan ve bunları sebep-sonuç ilişkisi üzerinden değerlendiren yenilikçi bilimsel çalışmalardır. Çocuk ve eğitim kavramlarının felsefi yöntemleri kullanarak yeni bir bakış açısıyla ele alınması, bu döneme ilişkin çalışmaların son yıllarda öneminin giderek artması, devlet politikalarında yer bulması ve yapılan araştırma sayılarının çoğalması, çocukluk ve eğitimin dikkate değer bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

Çocuk, eğitim ve felsefeyi birlikte düşünmeyi mümkün kılan, bu önemli alanı sistematik hale getiren ve hatta ‘çocuklar için felsefe’ kavramını literatüre kazandıran düşünür Matthew Liman’dır (1923-2010). Lipman 1970’li yıllarda John Dewey (1859-1952) imzalı *How We Think* adlı eserden ilham alarak bu kavramı kullanmış, çocuklara sorgulamayı ve araştırmayı aşıl原因an yenilikçi bir eğitim modelini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu eğitim modelini felsefe, çocukluk ve eğitim kavramları üzerinden şekillendiren Lipman, ilhamını ve referansını Dewey’den almıştır. Yine Lipman, Ann Margaret Sharp (1942-2010) ile birlikte 1974’te Çocuklar İçin Felsefe Geliştirme Enstitüsü kurmuştur. Sharp da Lipman’ın çalışmalarına bağlı olarak hikâye gibi

metinler üzerinden çocukların soru sorma ve yine toplum içinde sosyalleşme becerilerini önceleyen bir yol izlemiştir. İlerleyen yıllarda Dewey'in kurmuş olduğu Laboratuvar Okuluna benzer bir model benimseyen pek çok ülkede enstitüler kurulmuş ve bu çalışmalar bizzat devlet tarafından desteklenmiştir. Dolayısıyla günümüze dek yapılan çalışmaların, yürütülen programların ve kurulan enstitülerin fikir alt yapısının Dewey'e ait olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Çocuklar için felsefe anlayışının gelişmesine öncülük eden Lipman ve Sharp'ın Dewey'den ilhamla çalışmalarını gerçekleştirdikleri dikkate alındığında çocuklar için felsefenin temel özelliklerini, kavramlarını ve yöntemlerini anlayabilmek ve günümüz felsefesinin rağbet gören bu alanına nüfuz edebilmek için Dewey'e müracaat etmemiz gerekir. Eğitimde pragmatik ve demokratik düşünceleriyle bilinen Dewey'in çocuklar için felsefe alanını nasıl etkilediğini ve bu alana ne türden katkılar sunduğunu incelemek günümüz felsefesi açısından ilgi çekici olduğu kadar önemli de olan bir araştırma konusudur. Dolayısıyla bu tez çalışmasında çocuklar için felsefe yaklaşımının oluşmasında ve geliştirilmesinde Dewey'in etkisini ve katkılarını incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaç dahilinde bu çalışmada Dewey'in ortaya koyduğu bilimsel yöntemler üzerinden çocuk ve felsefe ilişkisi çözümlenecektir. Çalışmada Dewey'in felsefeye ve eğitime dair düşüncelerine değinilecek, çocuklar için felsefe anlayışına etkisini tespit edebilmek için de filozofun kavramları, kuramları ve yöntemleri ele alınarak bunların çocuklar için felsefe eğitimi açısından değeri tartışılacaktır.

Bu izlek dahilinde çalışmasının ilk bölümünde amaçlanan Dewey'in felsefeyi nasıl ele aldığı ve eğitim anlayışına nasıl yansıttığı ile ilgili akademik bulguları ortaya koymaktır. Epistemolojik, ontolojik ve pragmatik yaklaşımları ortaya koyan alt başlıklarda genel olarak Dewey'in görüşlerinin yanı sıra onun eğitim felsefesiyle ilgili pozitif tutumu ve eleştirileri ele alınacaktır. Bu bağlamda Dewey'in etkisinde kaldığı felsefi akımlar, benimsediği ya da benimsemeyip eleştirdiği felsefi yaklaşımlarla ilgili genel bir çerçeve ortaya konulacaktır.

İkinci bölümde Dewey'in eğitime yaklaşımı çeşitli örnekler üzerinden ele alınacak ve onun eğitim felsefesiyle ilgili düşüncelerine yer verilecektir. Buna ek olarak Dewey'in doğaya dönük eğitim yaklaşımını nasıl desteklediğine ve buna dair

gerçekleştirdiği somut çalışmalara değinilecektir. Bu temellendirmeler üzerinden Dewey'in sıklıkla dile getirdiği demokratik eğitim anlayışını destekleyen fikirleri ayrıca işlenecektir. İkinci bölümün son alt başlığında ise Dewey'in görüşlerini temellendirirken yararlandığı ve eleştirdiği, hatta doğaya dönük ve demokratik eğitim anlayışı olan iki kuramı birleştirip yeni bir akıma öncülük yaptığı, ilerlemecilik, yeniden kurmacılık ve yapılandırmacılık üzerine düşünceleri ele alınacaktır.

nc bölümde Dewey'in eğitim felsefesinde karşılaşılan kavram ve kuramların çocuklar için felsefe anlayışını nasıl şekillendirdiğine değinilecektir. Ayrıca ocuklar için felsefe anlayışının nasıl ortaya çıktığı, onun tarihsel gelişimi ve günümüzdeki uygulamaları ele alınacaktır. Bu süreç içerisinde anlayışın edindiği yöntemler, amaçlar ve özellikler önde gelen filozoflar ışığında değerlendirilecek ve alandaki güncel çalışmalardan bahsedilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

JOHN DEWEY'İN FELSEFE ANLAYIŞI

John Dewey felsefenin birçok alanında çalışmıştır. Yaşadığı toplumda reformist olarak adından söz ettiren Dewey'in mantık, metafizik, epistemoloji ile özellikle toplum ve siyaset felsefesi, etik konuları üzerinde durmuş bir bilim insanı olduğu söylenebilir. Bunun yanında, psikoloji bilimine ilgi duymasının yanında daha çok eğitim üzerine çalışmalar yapmıştır. Dewey için eğitim felsefesinin, temel ve en önemli konulardan biri olduğunu eserlerinden anlamaktayız. Dewey'e göre tüm branşlar eğitim felsefesiyle ilgilidir. Bundan dolayı felsefe hayatın temelini oluşturduğu söylenebilir.

Dewey'in etkilendiği felsefi akımlardan sırayla bahsedecek olursak ilk olarak etkilendiği akımların başında natüralizmin geldiği söylenebilir. Dewey'in natüralizmini duyu nesnelere ve olayları açıklamak için doğal fenomen kavramını kullanmaya çalışmasıyla ilişkilendirebiliriz. Dewey özellikle doğüstü kavramları reddettiği söylenebilir. Her türlü çalışmanın insani aktiviteler üzerinden gerçekleştirilmesini savunduğu için natürist bir yönelime sahip olduğu söylenebilir (Noddings, 2017: 24).

Dewey, doğüstü açıklamalara karşı olduğu için onun davranışçı filozoflardan etkilendiğini savunanlar olduğu gibi bunun yanında pragmatizmi savunduğunu düşünenler de olmuştur. İnsan ve doğa arasındaki ilişkiyi ele alırken bu ilişkide gerçekliğin tam olarak nerede olduğunu araştırmasıyla pragmatizmi savunduğu söylenmiştir. Bu gerçeklikleri savunması sebebiyle metafizik görüşlerle ters düştüğü için metafiziği reddettiğini söylenebilir. Natüralizmle uyuşan pragmatizmi bilimsel bir yönle ele alırken kendisini natüralist olarak nitelendirdiğini söylemek mümkündür.

Eğitim anlayışını oluştururken pragmatik düşünceden yararlanan Dewey, evrenin ve doğanın oluşunu incelerken Darwin'in 'biyolojik evrim' yasasından da yola çıkmıştır. Bu yasa, canlı türlerinin tek tek yaratılmadıklarını, hepsinin birkaç atadan evrim sonucu türediklerini ve hayatta kalanların neslini devam ettirdiğini savunur. Başka bir bakış açısıyla evrim, hayatın çevresel şartlarından etkilenen, mücadeleciler bir

olgudur. Devam eden türler bu mücadeleyi kazanmış canlılardır. Darwin'in savunduğu bu ideoloji, inançların çoğu ile ters düştüğü gibi Dewey'i de bu konuda etki altına alarak dikkatini çekmiştir. Dewey, bilimsel teorilerde gelenekselliği reddetmiş ve evrime uyarlanmış yeni bir felsefi yapılandırma görüşünü benimsemiştir. Eserlerinin birçoğunda geleneksel karşıtı ve Darwinci bakış açısını görmek mümkündür.

Evrim doktrininin felsefi önemi, insanlara kadar uzanan daha basit ve daha karmaşık organik formların gelişimi, çevre ve organizma arasındaki uyumun açık olduğu ve zihin olarak adlandırılabilir her şeyin minimumda olduğu yapılarla başlar (Dewey, 2024: 344).

Dewey'in felsefeye bakış açısında öncelikli olarak gelenek karşı geliştirdiği eleştirel düşünceye dayalı bakış açısı olduğu söylenebilir. Bunun sebebi yüzyıllar boyu devam eden skolastik dönemin kalıplaşmış düşüncelerinin gelişmişlik düzeyinin ilerlemesine katkı sağlayamayacak olmasıdır. Felsefenin sadece bir bilim olarak nitelendirilmesinin eksik bir tanım olduğuna dikkat çekmekte ve bilim dışında da kapsadığı alanlar olduğu için felsefenin yalnızca bir bilim olarak kabul edilmesi onu sınırlandırmaktadır.

Dewey'in felsefesine göre insan ve doğa bir bütünlük içerisindedir. İnsanı tanımlarken onu ontolojik ve epistemolojik bir temel ile açıklamaya çalışır ve metafiziği reddettiğini eserlerinde açık bir şekilde görmek mümkündür. Dewey'in metafizik yerine yeni bir kavram koymak için bir kurama ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Yeni bir metot arayışında olmasıyla natüralizm ve deneysel natüralizm kavramları karşımıza çıkmaktadır. Bize şu açıklamalarıyla modern bir yöntem olarak natürist deneyciliği, metafizik kavramının eksikliği için kullanmıştır:

Felsefeyi insanlığın çektiği büyük toplumsal ve ahlaki eksiklik ve sıkıntılarla yüzleşmeye dikkatini bu kötülüklerin nedenlerini ve doğasını netleştirmeye ve daha iyi toplumsal olasılıklar hakkında net bir fikir geliştirmeye, kısacası başka bir dünya fikrini veya çok uzaklarda gerçekleştirilemez bir hedefi ifade etmek yerine belirli toplumsal hastalıkları anlamak ve düzeltmek için bir yöntem olarak kullanılacak bir fikir veya ideal tasarlamaya teşvik etmez mi? (Dewey, 2021: 124).

Dewey *Felsefenin Yeniden İnşası* adlı eserinde ideal ve gerçek arasındaki sorunu çözecek olanın felsefe olmadığını ifade etmektedir. Bu sorunun çözümünde felsefe ancak bu sorunların odağındaki insanların yükünü hafifletme aracı olarak

kullanılabilir:

Felsefe somut toplumsal olayların ve güçlerin gözlemlenmesine ve anlaşılmasına dayandırılan sempatik ve bütünsel bir zekanın idealler yani yanılısma veya sat duygular telafiler olmayacak amaçlar oluşturulabileceğini açıklığa kavuşturarak insanlığın eylemde doğru adımlar atmasını kolaylaştırabilir (Dewey, 2021: 129).

Felsefenin Yeniden İnşası adlı eserinde insanın deneyimleriyle hayvanlardan farklı olduğunu; nesnelere, varlıkların ve diğer canlıların insanlar için farklı anlamlar taşıdığını belirten Dewey, bugünü geçmişle adlandırdığımızı belirtmektedir. Gücü hayalperestlikten ilham almak olan bireyler için gerçekle buluşma noktası olarak felsefeyi işaret etmiştir. Bilim ve felsefe kitaplarını aynı kategoride değerlendiren Dewey, bu kitapların yazarlarının daha akla yatkın, mantıklı ve nesnel bir bakış açısıyla kitaplar yazdıklarını ve rasyonel bir bakış açısını insanlara kazandırdıklarını savunmuştur. Bir yönden felsefenin, inançlara rasyonel bir bakış açısı getirme görevi üstlendiği söylenebilir. Dewey bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Nihai ve mutlak gerçeklikle ilişkilerindeki bir miktar anlamsız tekelinden feragat eden felsefe, insanlığı harekete geçiren ahlaki güçleri aydınlatmada ve insanların daha düzenli ve kabiliyetli bir mutluluğa ulaşma özlemlerine katkıda bulunmada bir telafi bulacaktır (Dewey, 2021: 58).

Dewey, felsefenin insanların yaşamlarını daha iyi hale getirmeye yardımcı olmayı amaçladığını da ileri sürmektedir. Buna göre felsefe sadece teorik bir uğraş değil, aynı zamanda insanların düşünme ve davranma şekillerini değiştirmek için kullanılması gereken bir araçtır.

1.1. Epistemolojik Yaklaşım ve Bilme

Felsefenin doğuşundan bu yana en yaygın sorulardan biri olan “bilgi nedir?” sorusu birçok filozofun değindiği ve cevap aradığı hususlardan biridir. Sokrates’in sorgulayıcı yaklaşımını örnek alan Dewey, bilginin doğruluğunun bilgiden daha önemli olduğunu ileri sürmektedir.

Dewey’in bilgi teorisi, pragmatizm adı verilen felsefi akımın bir parçası olarak gelişmiştir. Bilgi pratik deneyimle ilişkilidir ve bilgi, insanların çevresiyle etkileşim

halinde oldukları süreçlerde kazandıkları bir araç olduğu ve bilgiyi sadece düşünce süreçlerine odaklanan bir konu olarak değil, aynı zamanda insanların dünyayı algılayış ve etkileşim biçimlerini de içeren bir süreç olarak ele almıştır. Dewey'e göre bilgi deneyimle doğrudan ilişkilidir ve insanlar deneyimlerini yorumlayarak bilgiyi oluştururlar. Bu nedenle bilgi sabit ve değişmez bir şey değildir; sürekli olarak deneyimlerimizle etkileşim halinde olarak gelişir ve değişir. Bilginin değerini de vurgulayarak, onun insanların ihtiyaçlarını anlamalarına ve yaşamlarını daha iyi bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olması gerektiğini savunmuştur.

Dewey doğruluğuna inandığı önermeleri gerekçeli sav olarak nitelendirmiştir. Fakat bu araştırmaların sonucunda, araştırmamız olumsuz sonuçlansa dahi elde ettiğimiz tamamlamayı bilgi olarak nitelemiştir. Bu noktada bilgi kelimesinden ziyade araştırmaya açık bir süreci ifade eden "bilme" kavramını tercih etmiştir (Noddings, 2020: 33). Dewey'in bilgi kavramı yerine "bilme" kavramını tercih etmesinin nedenlerinden biri, bilgiyi bir nesnenin özellikleri olarak değil, bir süreç olarak görmesidir. Ona göre bilgi sadece dış dünyayı anlama süreci değil, aynı zamanda insanın deneyimleriyle etkileşim halinde olan bir süreçtir. Dolayısıyla, "bilme" kavramı, bilgiyi aktif olarak keşfetme, deneyimleme ve anlama süreci olarak anlaşılır. Bilgiyi bir nesnenin özellikleri olarak görmek, bilginin pasif bir şekilde edinildiğini ve dış dünyaya bir tür yansıma olduğunu ima eder. Oysa Dewey'e göre bilme süreci aktif bir katılım gerektirir ve insanlar çevreleriyle etkileşim halindeyken sürekli olarak bilgiyi yeniden yapılandırır. Bu nedenle Dewey bilgi yerine bilme kavramını tercih ederek bilginin aktif ve sürekli bir süreç olduğunu vurgular. Bu ise çocukların bilme sürecinin hiç bitmediği ve sürekli öğrenme hallerinin devam ettirilmesini önceleyen durumu daha iyi anlamamızı sağlar. Çocuk, doğası itibarıyla soru sormayı seven ve öğrenme isteği ile yaşayan bir varlıktır. Öğrenme sürecindeki çocuk, yeni öğrendiklerini eski öğrenmeleri üzerine ekleyerek yaşamı anlamlandırmaya çalışır. Çocuklar için felsefe söz konusu olduğunda da bilgiye ilişkin kesin tanımlarla öğrenme gerçekleştirilmediği için Dewey'in bilme kavramının aktifliğe ve etkileşime atıf yapan yanı önem kazanır.

Dewey'e göre bilgi teorisi iki ana unsurdan oluşmaktadır. Birincisi insan, araştırma sürecinde önceki deneyimlerin materyalleri ile ilerleyerek bilgiye

ulaşabilmektedir. İkincisi ise insanın ana soruna ulaşırken geçtiği yollar, ürettiği hipotezler ve deneme yanılma süreçleridir. Kişinin öğrenme sürecinin en önemli parçası araştırma süreci olduğu için bu sürecin ulaşılan nihai bilgiden daha önemli olduğu görülür. Doğrular bireyin başarısını artırabilir de artırmayabilir de fakat doğruya gidilen yolda edinilen tecrübelerin başarılı olma yolunda nihai bilgiden daha pragmatik olduğu söylenebilir (Noddings, 2017: 34). Burada Noddings, bilgi teorisindeki temel unsurlara işaret etmektedir. Dewey'e göre bilgiye ulaşmak için önceki deneyimlerden yararlanmak önemlidir, çünkü bu deneyimler insanların gelecekteki deneyimlerini anlamalarına yardımcı olur. İkinci olarak bilgiye ulaşmak için izlenen süreç de önemlidir. Bu süreçte insanlar farklı yollar deneyebilir, hipotezler üretebilir ve hatalar yapabilirler. Ama bu süreç nihai olarak doğruya ulaşmalarını sağlar.

Ancak bu süreçte edinilen tecrübelerin, nihai bilgiye ulaşmaktan ziyade pratikle ilgili olduğu söylenebilir. Yani insanlar bir sorunu çözmek için deneyip yanılacakları ve bu süreçte pratik deneyimler edinebilecekleri bir yolu tercih edebilirler. Bu süreç nihai bilgiye ulaşmaktan ziyade daha işlevsel ve pratik bilgilerin elde edilmesine odaklanır. Dolayısıyla Dewey'in bilgi teorisi, bilgiye ulaşma sürecinin yalnızca nihai sonucuna değil, aynı zamanda bu süreçte edinilen deneyimlere de önem verir. Aslında Dewey çoğu deneyimin bir tür bilme deneyimi olmadığını da fark eder:

Deneyim gerçekliği bilmekten başka tarzlarda açığa çıkarır mı? Örneğin *acı çekmek* ile *acı içinde olduğumuzu bilmek* aynı şey değildir. Eğer bilgi fiili bir soruşturma sürecinin sonucu olarak düşünülürse bu fikir daha açık hâle gelir. Soruşturma hakkı şüpheden doğar: James ve Pierce'in dediği gibi bu şüpheyi fiili davranış veya eylemde çözmeye çalışır fakat bir şekilde soruşturma gerektirmeyen birçok deneyim türü, kendi şartlarına göre alınabilen ve bilgi örnekleri olarak yeniden yorumlanamayan deneyimler vardır (Dewey, 2021: 16-17).

Dewey için bilginin farkında olma süreciyle doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Acı çekmek örneğinden başka bir örnek verilecek olursa bir birey doktora gidene kadar vitamin eksikliği olduğunun farkında değildir, fakat o kişi, kendinde mevcut olan vitamin eksikliğini tahlil sonucuyla öğreniyorsa o kişi değerleri hakkında bilgiye ulaşmış olmaktadır. Tahlil yaptırmadığı varsayıldığında da vitamin eksikliği o kişide mevcuttur, fakat durumun bilgisi kendisinde varoluş gösteremeyecektir.

Vücutundaki belirtiler o kişinin şüphe duymasına sebebiyet vermiş ve kişi durumunu bilimsel yöntemlerle yorumlamaya imkân vermeyen bir durumda olup aslında bilgi edinme sürecini yaşamış olmaktadır. Bu nedenle bilgi ve doğruluk dereceleri hakkında Dewey şöyle yazar:

Bilgi ve doğruluk dereceleri tam tamına gerçeklik derecelerine karşılık gelir, gerçeklik ne kadar yüksek ve eksiksizse ona atıfta bulunan bilgi, o kadar doğru ve daha önemlidir. Başlangıçları ve yok oluşları içeren oluş dünyası gerçek varlıktan yoksun olduğu için en iyi anlamda bilinemez. Onu bilmek akışını, değişimini göz ardı etmek ve zaman içinde değişen süreçleri sınırlayan kalıcı bir formu keşfetmek demektir (Dewey, 2021: 114).

Bu durumda görülmektedir ki, gerçekliğin sabit ve değişmez bir formunu bulmaya çalışmak, değişim içindeki dünyayı anlamaya çalışmaktan farklıdır. Bu bağlamda bilgi ve gerçeklik arasındaki ilişki, bilginin doğruluğunu ve önemini belirler.

1.2. Ontolojik Yaklaşım ve Natüralizm

Dewey'in ontolojik yaklaşımı, varlık ve gerçeklik kavramlarına ilişkin düşüncelerini içerir. Dewey varlık kavramını salt bir metafizik olarak değil, deneyim içinde var olan bir süreç olarak ele alır. Ona göre varlık, insanın deneyimleriyle etkileşim halinde olan sürekli bir süreçtir. Bu nedenle varlık kavramını anlamak için deneyimi ve deneyimin içsel yapısını anlamak önemlidir. Dewey'in ontolojik yaklaşımı, deneyimin sürekliliğine ve değişkenliğine vurgu yapar. Ona göre varlık sabit ve değişmez bir şekilde var olan bir şey değil, sürekli değişir ve gelişir. Dolayısıyla varlığı anlamak için sabit bir gerçeklik arayışından ziyade, deneyimin sürekliliğini ve değişkenliğini anlamak önemlidir.

Dewey'in doğanın oluşumunda biyolojik evrimi savunduğu görüşlerinin temelini oluştururken Darwin'den etkilendiğini söylemek yanlış olmaz. Darwin'in evrim teorisinde canlıların tek tek oluşumlarını gerçekleştirmediği, birkaç canlı üzerinde diğerlerinin evrildiği ve bugün hayatta kalan canlıların neslinin değişmeden sürdüreceği savunulur. Darwin için evrim bir başkalaşma ve değişim sürecidir, doğa sürekli değişim hâlindeyken çevresel şartlarla kendine yeni bir gelecek aktarır, herkes yeteneğine uygun bir şekilde hayatta kalır. Darwin ise bu görüşlerinde insan aklının

daha da ötesinde bir gerçeklik olmadığını savunur. Soyut fikir ve tanrı inançlarına, felsefi inançlara karşı gelerek Darwin'in ontolojik olarak çoğu fikirle çatışma yaşadığı söylenebilir (Bakır, 2012: 13).

Dewey'in felsefi yaklaşımı, bilgiyi deneyimle ilişkilendirerek ve sürekli bir süreç şeklinde ele alarak bilginin ve gerçekliğin doğasını anlamaya çalışır. Darwin'in evrim teorisi de doğal seçim yoluyla türlerin evrimleştiği ve bu sürecin deneyim ve gözleme dayandığını öne sürer. Dolayısıyla Dewey'in felsefi düşünceleri ile Darwin'in evrim teorisi arasında bazı benzerlikler ve uyumlar bulunabilir. Dewey'e göre varlık, sürekli değişir ve gelişir; bu da evrim teorisinin temel prensipleriyle uyumludur. Ayrıca Dewey'in bilgi teorisi de deneyime dayalı olduğu için Darwin'in evrim teorisi gibi doğa gözlemlerine dayanan bilimsel teorilerle de uyumludur.

Dewey'in felsefi yaklaşımı natüralizm ile yakından ilişkilidir. Natüralizm, insan deneyimini ve doğal dünyayı açıklamak için doğa bilimlerine ve gözleme dayanan bir yaklaşımı benimser. Bilgiyi, deneyimle ilişkilendirerek ve doğal süreçlerin bir sonucu olarak ele alarak doğa bilimlerine dayanan bir felsefi görüşü benimser. Bu bağlamda, ontolojik ve epistemolojik düşünceleri ile Darwin'in evrim teorisi arasındaki benzerlikler, Dewey'in natüralist bir bakış açısını benimsediğini gösterir. Bu duruma göre bilgi ve gerçeklik doğal süreçlerin bir sonucudur ve insanlar deneyimleriyle etkileşim halinde oldukları sürece bilgiyi oluştururlar. Bu yaklaşım, doğal dünyayı ve insan deneyimini anlamaya yönelik natüralist bir bakış açısını yansıtır. Dolayısıyla, Dewey'in felsefi düşünceleri, natüralizm ile evrim teorisi arasında bir köprü oluşturabilir.

Dewey, *Demokrasi ve Eğitim* adlı eserinde bütünlük bir eğitim planı oluşturmayı düşünen herhangi bir eğitim teorisinin insanın doğa ile ilişkisini ele alması gerektiğini vurgulamıştır. Eğitim teorilerinde sadece insanın zihinsel veya duygusal gelişiminin değil, aynı zamanda insanın doğa ile etkileşiminin de göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda Dewey eğitim teorilerinde doğanın korunması, çevresel sürdürülebilirlik ve insanın doğayla uyum içinde yaşaması gibi konuların da ele alınmaları gerektiğini savunmaktadır (Dewey, 2024: 282). Felsefi bakış açısını, deneyim odaklı bir perspektiften şekillendiren Dewey, ontolojiyi ve natüralizmi, deneyimin doğal bir uzantısı olarak görür. Ona göre varlık

ve gerçeklik, deneyim yoluyla inşa edilir ve anlam kazanır. Bu nedenle, ontolojik yaklaşımı, doğaya ve deneyime dayanan bir yapıya sahiptir. Çocuk ilişkisine de ontolojik bakış açısıyla yaklaştığımızda doğayla uyumlu olunması önem arz etmektedir. Çocuk nasıl ki güneş batınca uyur, güneş doğunca uyanır bu örnek bile bize doğa ile çocuk uyumundan yola çıkarak varlığın uyumluluğunun ontolojik açıdan önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çocuklar için felsefe anlayışında önemli yer tutan ontolojik yaklaşım bize natüralizm ile ilişkisini açıklarken çocuğun doğasını daha iyi anlamamızı sağladığı söylenebilir. Bu bağlamda natüralizmi de deneyim ve doğa arasındaki ilişkiyi vurgular; insanın doğayla uyumlu bir şekilde yaşaması ve doğayı anlaması için deneyime dayalı bir anlayışın benimsenmesi gerektiğini savunur. Bu doğrultuda Dewey'in ontolojik yaklaşımı ve natüralizmi, insanın ve çocuğun, dünyayı deneyimlemesi ve anlaması üzerine kurulu bir felsefi çerçeve sunar.

1.3. Pragmatik Yaklaşımı

Pragmatizm 20. yüzyıl başlarında özellikle Amerika'da yaygın olan felsefi bir görüştür. Bu görüşün temsilcilerinden olan Dewey, Charles Sanders Pierce (1839-1914) ve William James (1842-1910), eğitim anlayışında pragmatizmden etkilenmekle beraber pragmatizmi hem eleştirmiş hem de ondan faydalanmışlardır.

Dewey'in 1934 yılında Yale Üniversitesi'nde verdiği Dwight Huntington Terry Konferanslarına atıfta bulunabiliriz. Bu dönemde, 70'li yaşlarının ortasında ve Amerikan felsefesinin en önde gelen figürlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca pragmatizm adı verilen felsefi hareketin de önde gelen isimlerinden biri olarak görülmektedir. Dewey bu hareketin liderlerinden biri olarak, felsefesinde deneyim ve eylemi ön planda tutarak bilgiyi ve değerleri anlamlandırma çabasına devam etmiştir (Dewey, 2021: 12-13).

Pragmatizm, bilginin ve değerlerin pratik sonuçlarına odaklanan bir felsefi yaklaşımı ifade eder. Pragmatizm olarak bilinen felsefi hareketin lideri olarak tanınan Dewey de pragmatizmi bilginin ve değerlerin yalnızca pratik sonuçlarına dayandığı felsefi bir yaklaşım olarak tanımlar. Pragmatizmin Dewey felsefesindeki konumunu daha iyi anlayabilmek için öncelikle geleneksel felsefeden bahsetmemiz

gerekmektedir. Geleneksel felsefeye getirilen eleştirileri ve pragmatizmin Dewey açısından değerini tartışarak başlamak daha uygun olacaktır.

Geleneksel yaklaşım bir fikrin doğruluğunu ve değerini, genellikle mantıksal tutarlılığına, objektif gerçekliğe uygunluğuna veya belki de genel kabul görmüş standartlara uygunluğa dayandırır. Geleneksel felsefe bilgilerin sabitliğini, değişmezliğini savunduğundan dolayı eğitim üzerinde düzenlemeler yapmaya gerek görmemiştir. Nitekim insanı dış dünyadan bağımsız olarak ele alarak koşullarının sabit kaldığını belirtmiştir. Bu sebeple mutlak bir eğitim anlayışı oluşmamıştır. Pragmatizm ise bu anlayışı yıkararak tamamen zıt bir görüş belirtilmiştir (Manav, 2018: 70). Pragmatizme göre bir fikrin veya kavramın değeri, onun pratik sonuçlarına dayanır. Yani bir fikir veya kavramın doğruluğu, onun işe yararlılığı ile ölçülür. Örneğin bir eğitim yönteminin değeri, öğrencilerin öğrenme başarısını artırıp artırmadığına, gerçek dünyada işe yarayıp yaramadığına bağlı olabilir. Pragmatizme göre bir fikrin veya kavramın değerlendirilmesi, onun genel olarak kabul edilmiş standartlara veya kriterlere uygunluğundan ziyade, pratik sonuçlarına dayanmalıdır. Geleneksel eğitim felsefesinde bilginin değişmezliğinin mutlak oluşunun, bireylerin deneyimlerine yer vermemesinin pragmatizmin doğmasını sağladığı bilinmektedir. Bu sebeple pragmatizm 20. yüzyıla damgasını vurmuş bir akımdır ve günümüzde etkileri hâlâ devam etmektedir (Manav, 2018: 68).

Pragmatik yaklaşım ile geleneksel yaklaşım arasındaki temel fark, doğrulamanın ve değerlendirmenin nasıl yapıldığıdır. Pragmatizm, bir fikrin veya kavramın doğruluğunu ve değerini, onun pratik sonuçlarına dayanarak belirlerken geleneksel yaklaşım, genellikle bir fikrin veya kavramın kendi iç tutarlılığına, mantıklılığına ve belki de objektif gerçekliğe uygunluğuna odaklanır. Oysa pragmatik yaklaşım, bireyleri toplumsal özelliklerinden ayırıp onları deneyimlerinden aldıkları sonuçlarına göre gruplar. Pragmatizme göre bir bireyin diğer bir bireye tercih edilmesinin tek yolu faydalardan doğacak sonuçları hesaplamaktır. Dewey'in sonuç odaklı olduğu bilinse de pragmatik yaklaşımı eleştirdiği yönleri olduğu da söylenebilir. Pragmatizmi eleştirmesinin sebebi ise en büyük ve tek bir iyiyi işaret etmenin yanlış olduğunu söylemesidir (Noddings, 2017: 181). Bu yaklaşımın eksiklikleri arasında bazen pratik uygulanabilirliği veya gerçek dünyadaki etkileri göz ardı etmesi ve sadece

teorik tutarlılığa odaklanması yer alabilir. Bazı eleştirilenler ise pragmatik yaklaşımın sübjektif yanına dikkat çekerler; buna göre yapılan değerlendirmelerin objektif olmadığı, fikirlerin veya kavramların pratik sonuçlar üzerinden değerlendirilmesinin nesnel bir temele dayanmadığı gibi eleştiriler söz konusudur. Ayrıca pragmatizmin bazı durumlarda uzun vadeli sonuçları göz ardı edebileceği veya ahlak ve değerlerle ilgili sorunları çözmede yetersiz kalabileceği eleştirileri de mevcuttur.

Dewey ise pragmatik yaklaşımın doğasındaki hesaplamanın yanlış olduğuna dikkat çeker, nitekim insani ihtiyaçlar ve durumlar dinamiktir (Noddings, 2017: 164). Durumların her an değişebilir olması, yeni ihtiyaçların ve önceliklerin ortaya çıkabileceğini göstermektedir:

Eğer hayat için bir mana taşımak gerekirse, eğitim de aynı şekilde tam bir dönüşüm geçirmelidir. Bu dönüşüm birdenbire ortaya çıkacak bilinçli bir maksatla bir günde meydana getirilecek bir şey değildir. Daha şimdiden yavaş yavaş olup gitmektedir (Dewey, 2023: 22).

Eğer hayatın bir anlamı varsa, eğitim de aynı şekilde sürekli bir dönüşüm geçirmelidir. Bu dönüşüm aniden gerçekleşen bilinçli bir amaca yönelik bir günde olacak bir şey değildir. Tam tersine, bu değişim süreci şimdiden yavaş yavaş gerçekleşmektedir ve gerçekleşmeye devam edecektir. Dewey eğitimin sadece bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda onların dünya görüşlerini, değerlerini ve yaşamlarını etkileyen derin bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

Pragmatik eğitim anlayışı sonuçlara odaklanmasını, eğitim anlayışının değişen koşullara ayak uydurması ve düşünme eyleminin sonuçlarını önemsenmesiyle anlayabiliriz. Nitekim pragmatizmin tarihini inceleyecek olursak, onun 20. yüzyılın başlarında Peirce ve Dewey tarafından geliştirilen bir kuram olduğunu fark ederiz. Pragmatizmin Amerikan toplumunu etkileyen bir akım hâline gelmesinin sebebi pratik fayda sağlamasıdır. Amerikan toplumunda tüm toplumsal kurumlara bakıldığında “pratik fayda” ilkesinin benimsendiği ve ferah bir yaşamın hedeflendiği görülmektedir. Pragmatizmin anlamlandırılma sürecinde bireylerin deneyimlerinden faydalanılır. Amerika, eğitimde pragmatizmi ön plana koymaktadır. Fakat sadece pragmatizmi toplum ve doğa bilgisi olarak ele almamakta, ahlak ve teoloji alanında da

ondan yararlanmayı, bu alanları onunla tamamlamayı hedeflemektedir.

Dewey, Amerikan eğitiminin en önemli ilkesinin demokrasi olduğunu vurgular (Ülken, 2022: 278). *Demokrasi ve Eğitim* adlı eserinde Dewey'in demokrasiye verdiği değerin pragmatik yönü açıkça ortaya konulmaktadır: Yeni bir eğitim sisteminin toplum üretme amacını gerçekleştirmesi için devletin rolü önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim sistemi, demokratik fikirlerin yayılması ve toplumda değişim yaratılması için önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu nedenle, demokratik fikirlerin yayılması için yapılan çabalar zamanla kamuya ait okulların şekillenmesine ve dönüşmesine yol açmıştır. Bu dönüşüm, devletin eğitim alanındaki faaliyetlerini ve eğitim sisteminin amacını yeniden tanımlamasını gerektirebilir (Dewey, 2024: 100).

Pragmatizm, bir dönemde geçerli olan baskın düşünce tarzı veya modelin, yeni bir düşünce tarzı veya model tarafından değiştirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Burada 'toplumu dönüştürecek yeni eğitim' modelinin gerçekleştirilmesi, mevcut eğitim anlayışını değiştirme veya yeni bir pragmatizm oluşturma çabası olarak görülebilir. Ayrıca demokratik fikirlerin yayılmasıyla kamuya ait okullara olan talebin artması ve bunun da eğitim sistemine etkisi, yeni bir düşünce modelinin eskiyi değiştirmesi ve yeni bir pragmatizmin ortaya çıkması şeklinde yorumlanabilir.

Günay *Eğitim Felsefesi* adlı eserinde pragmatizmden bahsederken pragmatizmin asıl amacının bize bilgi vermek ve bazı şeylerin ne olduğunu anlatmak olmadığını, bize o şeylerin eylemde bulunmamızı sağlaması gerektiğini söyler. Buna göre pragmatizm yararlı olan, yaşamı kolaylaştıran, ileriye dönük bakış açısı sağlayan ve doğruluğa yönlendiren bir yaşam ile insan arasında araç durumundadır (Günay, 2021: 100). Bir düşüncenin veya eylemin doğruluğu onun yaşamı kolaylaştırıcı, ileriye dönük bakış açısı sağlayıcı ve yararlı olup olmadığına bağlıdır. Bu bağlamda Dewey için pragmatizm, insanların doğruyu ve yanlışını belirlemelerine, yaşamlarını yönlendirmelerine ve geliştirmelerine yardımcı olan bir araçtır. Bu yaklaşım fikirlerin ve inançların pratik deneyimlerle test edilmesi gerektiğini vurgular ve insanları düşünce ve eylemde etkin bir şekilde bulunmaya teşvik eder.

Dewey'e göre teori ile pratik karşılıklı olmalıdır. İkisinin ilişkisinden gerçeklik ortaya çıkar. Böylece eğitimde ilerleme sağlanabilir. Pragmatik eğitim bu yönüyle

Dewey'in eğitim anlayışını yansıtmaktadır. Pragmatik eğitim anlayışında var olan her şeyin birbiriyle ilişkili olma durumu, Dewey'in birey ile diğer kurumlar arasında kurduğu etkileşim anlayışıyla benzerlik taşımaktadır (Yıldız, 2014: 52). Dewey'in pragmatik felsefe anlayışının karşıt kutbu düalizmdir. Düalist felsefe Dewey'in anlayışındaki bütünselliği, birlik olan bir temele oturtma anlayışının aksine böler, bir bütünlük kurmaz. Örneğin düalizmin ele aldığı birey ve dış dünya ayrımını Dewey pragmatik eğitim felsefesinde sürdürmez. Çünkü ayırdığı takdirde eğitim sınırlanarak pragmatik amacından sapmış olacaktır (Yıldız, 2014: 59).

Dewey'in felsefesi; eylemleri deneyimle eş tutması ve bilmeyi deneyime dayandırması bakımından experimentalizm (deneyselcilik), pragmatist düşünce çizgisinde pratik olarak, düşünce ve eylemleri gerçek yaşamdaki sonuçlarıyla ölçmesi bakımından eylemsel faydacılık, bunları araçsal olarak belirlemesi bakımından da enstrümantalizm ya da araçsalcılık olarak bilinir (Bakır, 2012: 14).

Dewey pragmatik açıdan eğitimi toplumun kültürünün, bilgisinin ve değerlerinin sonraki kuşaklara aktarılmasını ve kültürel manada yeni bir kimliğin oluşturulmasını mümkün kılacak bir olgu olarak görmektedir (Cevizci, 2011: 127). Eğitimin pratik açıdan nasıl değerlendirildiğini ve nasıl bir işleve sahip olduğunu belirlemekle ilgilenen Dewey, pragmatik açıdan ele aldığı eğitimin sadece bireylerin bilgi ve becerilerini artırmakla kalmayıp aynı zamanda toplumun kültürünü, bilgisini ve değerlerini gelecek kuşaklara aktararak yeni bir kültürel kimlik oluşturmaya da katkıda bulunduğunu vurgular. Eğitim, sadece bireylerin gelişimi için değil, aynı zamanda toplumun devamlılığı ve kültürel dönüşümü için de önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu durumu Dewey eserinde şu şekilde belirtmiştir:

Yaşamın doğası, var olmaya devam etmeye çabalamaktır. Bu devamlılık, sürekli yenilenmelerle sağlanabildiğinden, yaşam kendini yenileyen bir süreçtir. Beslenme ve üremenin fizyolojik yaşama ne ifade ettiyse, eğitim de sosyal yaşama onu ifade eder (Dewey, 2024: 16).

Dewey bu bağlamda pragmatizm ve eğitim felsefesi açısından önemli bir perspektifi yansıtır. Dewey, pragmatizmiyle deneyimci bir yaklaşım benimser ve yaşamı sürekli bir deneyim olarak görür. Bu deneyimler sayesinde insanlar kendilerini ve dünyayı anlarlar, bu da sürekli bir öğrenme ve yenilenme sürecine işaret eder. Eğitim ise bu sürecin merkezinde yer alır; bireyin deneyimler aracılığıyla öğrenmesini

ve gelişmesini sağlar. Eğitim sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bireyin çevresiyle etkileşim halinde olmasını, deneyimlerini sorgulamasını ve yeni deneyimler edinerek gelişmesini sağlayan bir süreçtir. Bu nedenle yaşamı sürekli bir öğrenme ve yenilenme olarak gören Dewey, pragmatizm ve eğitim felsefesi arasındaki bağlantıyı açıkça vurgulamaktadır.

Dewey'in pragmatizmi ele alırken eğitime önem vermesi ve bu eğitimi ele alma sürecinde ilerlemecilik, yeniden kurmacılık gibi modern görüşlerden yararlanması onun eğitim felsefesinde öncü olmasını sağlamıştır.

Eğitimde kuramdan çok uygulamaya önem verilmesi; idealizm, realizm gibi klasik felsefi sistemlerden etkilenerek oluşturulmuş daimicilik esasiyecilik adıyla anılan geleneksel eğitim felsefelerinde mümkün olmayan bir durumdur. Bu nedenle pragmatizm, sözü edilen klasik felsefe akımlarının bireylere empoze ettiği otokratik ortamı kabul etmez; bunun yerine bireylere eleştirel düşünmeye izin veren, demokratik bir ortam sağlamayı hedefler (Manav, 2018: 71).

Dewey'in pragmatizme derinlik kattığı, kavramı genişlettiği söylenebilir. Böylece pragmatizm sadece bir teori değil, yaşam tarzı haline gelir. Bireye başarı sağlama, ona fayda sunması, bilginin doğruluğuyla paraleldir ve bu bağlamda doğruluk kavramı Dewey için bilginin işlevselliğiyle ilişkilidir. Pragmatizmin bize işlevsel bir çözüm sağlamayı amaçladığı söylenmektedir. O, daha iyi bir yaşam sürmeleri için insanlara pratik çözümler bulmada yardımcı olmaktadır.

Dewey'in felsefi yaklaşımları, çocuklar için felsefeye birkaç açıdan yarar sağlar: Epistemolojik olarak Dewey deneyime dayalı bir bilgi anlayışını benimser. Ona göre bilgi, deneyimlerin sürekli olarak yeniden yapılandırılması ve anlamlandırılması sürecidir. Eğitimde deneyimlere dayalı bir öğrenme süreci önemlidir. Dewey'in eğitim felsefesi, ontolojik olarak deneyim ve süreklilik vurgusunu yapar. Bu, insanın sürekli bir değişim ve gelişim içinde olduğunu, deneyim yoluyla dünyayı anladığını gösterir. Dewey'e göre eğitim bireyin aktif olmasını, deneyimleyerek öğrenmesini sağlamalıdır. Dewey'in natüralist yaklaşımında eğitimin doğaya uygun olması gerektiğini savunulur. Bu ise eğitimin öğrencinin doğal çevresiyle uyum içinde olması gerektiği anlamına gelir. Dewey, öğrencilerin doğayı keşfetmelerine ve deneyimlemelerine olanak tanıyan bir eğitim anlayışını destekler. Ayrıca o pragmatist

yaklaşımıyla bilgiyi işlevselliğiyle değerlendirir ve sürekli bir deneyim olarak gördüğü yaşamı sürekli bir öğrenme ve yenilenme sürecine dönüştürür. Deweyci pragmatizm bilginin doğruluğunu sonuçlarıyla, eş deyişle işleviyle birlikte ele aldığı için insanlara pratiğin önemini hatırlatarak onlara kılavuz olur. Bu nedenle Dewey'in düşüncesinin temel özelliklerini vurgulamayı sağlayan bu yaklaşımların, çocuklar için felsefe anlayışını anlamamızı sağlayacak önemli özellikler içerdiği görülmektedir.

Dewey'in felsefe anlayışının ana hatlarını belirledikten sonra şimdi onun eğitim anlayışını incelememiz gerekmektedir. Nitekim çocuklar için felsefe, temel özellikleri ve yöntemi bakımından Dewey'in eğitim felsefesini geliştirirken kullandığı temel kavramlar, kuramlar ve yaklaşımlarla yakından ilişkilidir.

İKİNCİ BÖLÜM

JOHN DEWEY'İN EĞİTİM ANLAYIŞI

John Dewey deneyime dayalı bir öğrenme sürecini vurgulamaktadır. Dewey'e göre eğitim sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda öğrencilerin deneyimler aracılığıyla öğrendiği ve bu öğrenmeleri yaşamın farklı alanlarına uygulayabildiği bir süreci ifade etmektedir. Dewey eğitimi bir laboratuvar gibi düşünür; burada öğrencilerin deneyimlerini doğrudan yaşamaları, gözlemlenmeleri ve deneyimleyerek öğrenmeleri teşvik edilir.

Dewey'e göre eğitim bireylerin demokratik bir toplumda etkin ve bilinçli vatandaşlar olmalarını sağlamalıdır. Bu nedenle eğitim sürecinde öğrencilere eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim becerileri gibi demokratik yaşam için gerekli olan becerilerin kazandırılması önemlidir. Ayrıca Dewey eğitimde deneysel öğrenme ve öğrenmeyle yaşam arasında sürekli bir etkileşim olduğunu savunur. Ona göre eğitim sadece sınıf içinde değil, aynı zamanda okul dışındaki deneyimlerle de entegre olmalıdır. Bu sayede öğrenciler, öğrendiklerini gerçek dünya sorunlarına uygulayabilir ve öğrenme sürecini daha anlamlı hale getirebilirler.

Bahsi geçen bu özellikleriyle eğitimin ne anlama geldiğini ve nasıl uygulanabileceğini anlayabilmek ve Dewey'in yenilikçi eğitim anlayışını tartışabilmek için onun bazı eğitim yaklaşımlarına nasıl yaklaştığını incelememiz gerekir. Bu bağlamda öncelikle Dewey'in geleneksel eğitime dair düşüncelerine, ardından doğaya dönük eğitimi nasıl ele aldığına değinilecektir. Bunlardan sonra Dewey'in demokratik eğitime bakışı incelenecek ve demokratik eğitim söz konusu olduğunda bu yaklaşımın yararlandığı yaygın akımlardan, yani ilerlemecilik, yeniden kurmacılık ve yapılandırmacılıktan bahsedilecektir.

2.1. Geleneksel Eğitime Yaklaşımı

Dewey geleneksel eğitimi tanımlarken onun belirli materyallere sahip, belirlenmiş imkânlarla gelecek için hazır duruma getirilen eğitim biçimi olduğundan

bahsetmektedir. Geçmişte yararlanılmış ve kullanılmış eğitim metotlarını değiştirmeden devam eden bu yaklaşımda eğitimciler, standart davranışların sonucunda öğrencilerden itaat beklemektedirler.

Dewey'e göre evren sürekli değişim hâlinde olduğu için davranışlarımız, eğitime bakış açımız aynı şekilde kalmamalıdır. Düşüncelerimiz de aynı şekilde değişmelidir. Felsefe düşünme üzerine kurulu olduğundan Dewey, aynı fikri savunmanın sakıncalı olduğunu belirtmiştir. Bu durum Dewey'e göre felsefenin değerini kaybettiren bir husus değildir (Öztürk, 2008: 9). Dewey'e göre evrenin sürekli değişim halinde olması, insan davranışlarının ve eğitim anlayışının da aynı şekilde değişmesi gerektiği anlamına gelir. Düşüncelerimizin de bu değişime ayak uydurması gerektiği ve ihtiyaçlara uyum sağlaması gerektiği düşünülmektedir.

Geleneklere dayalı bir toplum, bireysel çeşitlilikleri, kullanım ile uyumlu olacak sınıra kadar kullanacaktır; her sınıf içinde birlik, başlıca idealdir. İlerici bir toplum, bireysel çeşitlilikleri değerli bulur çünkü bunlarda kendi bünyesinin araçlarını bulur (Dewey, 2024: 311).

Bireysel çeşitlilik, bu tür toplumlar için genellikle belirli bir sınıra kadar kabul edilir. Bu bağlamda bu sınırlar toplumun bütünlüğünü ve istikrarını tehlikeye atacak kadar geniş olmamalıdır. Öte yandan ilerici bir toplum bireysel çeşitliliği değerli bulur. Bu toplumlar, farklı insanların farklı yeteneklerini ve bakış açılarını kucaklar. Bireysel çeşitlilik, ilerici toplumlar için zenginlik kaynağı olarak görülür çünkü farklı bakış açıları ve yetenekler, toplumun daha yenilikçi, esnek ve adaptasyon kabiliyeti bakımından ileri olmasını sağlar. Bu toplumlar, her bireyin kendine özgü niteliklerini geliştirmesini teşvik eder ve bu şekilde toplumun genel refahına katkıda bulunabilecekleri inancını taşımaktadır. Geleneklere dayalı toplumlar daha fazla birlik ve istikrar ararken, ilerici toplumlar bireysel çeşitliliği değerli bulur ve bunu bir zenginlik kaynağı olarak görmektedir.

II. Dünya Savaşı'na kadar Amerika'nın da dâhil olduğu birçok ülkede feodalitenin izlerinin görüldüğü okullar bulunmaktaydı. Bu okulların sembolik sistemi benimsediği, kitaptan öğrenilen bilginin dışına çıkılmadığı bilinmekteydi. Dewey bu sisteme hayattan koparan, gelecekte ne ile karşılaşılacağı bilinmeyen bir hayata hazırlayan okullar gözüyle bakmıştır. Endüstri Devrimi ile önce Amerika'da daha

sonra Avrupa ülkelerinde eğitimde değişimler gözlemlenmiştir. Ekonominin ön planda olması sebebiyle çocuklar okul dışı tecrübeleri sayesinde gerçek hayatla karşılaşmışlardır (Uludağ, 2020: 123). Eğitim felsefesinin şekillenmesini sağlayan toplumsal olaylar Dewey için yeni bir sistem ihtiyacının alarmlarıdır. Eğitim felsefesinde sadece öğrenci odaklı olmayıp öğretmen odaklı yenilenmeye ihtiyaç duyulduğu Dewey tarafından şöyle dile getirilmektedir:

Eğitimcilerin birincil sorumluluğu, gerçek deneyimin sadece o deneyimi çevreleyen koşullarla şekillendiği genel prensibinden haberdar olmak değil, aynı zamanda hangi çevrelerin büyümeye yol açan deneyimlerin elde edilmesine yardımcı olduğunu somut bir şekilde anlamaktır (Dewey, 2023: 48).

Dewey, *Deneyim ve Eğitim* adlı eserinde geleneksel eğitim kuramını ders kitapları ile temel oluşturulduğu, eğitimciye ne yapması gerektiğinin ezberletildiği, pasif bir şekilde bu bilgilerin öğrenildiği bir ortam olması yönüyle eleştirmiştir. Dewey ayrıca bu eğitim sisteminin öğrenilen bilgiler açısından unutulmaya mahkûm olduğunu söylemiş, eğitim vermiş olmak için eğitim verildiğini belirtmiştir.

Dewey'in eğitim anlayışında geleneksel eğitim genellikle temel bir rol oynamaktadır. Geleneksel eğitim, öğrencilere temel bilgi ve becerileri öğretmeyi amaçlayan, sınıflarda yapılan dersler, kitaplardan okuma ve ödevler gibi yöntemleri içerir. Ancak Dewey'in eğitim anlayışı genellikle sadece bu tür geleneksel yöntemlere bağımlı kalmaz, aynı zamanda deneyime dayalı öğrenme, problem çözme becerilerini geliştirme, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme gibi daha interaktif ve katılımcı yöntemleri de teşvik etmektedir.

2.2. Doğaya Dönük Eğitim Yaklaşımı

Dewey doğaya dönük eğitim yaklaşımında öğrenmenin sadece kitaplardan veya sınıf içi derslerden ibaret olmadığını, aynı zamanda doğrudan deneyimler yoluyla gerçekleşebileceğini savunmuştur. Dewey'e göre doğa, öğrencilerin doğal çevrelerini keşfetmelerine ve deneyimlemelerine olanak tanır. Bu tür bir eğitim, öğrencilerin sadece bilgi edinmelerine değil, aynı zamanda sorunları çözme becerilerini, eleştirel düşünme yeteneklerini ve iş birliği yapma becerilerini geliştirmelerine de yardımcı

olabilir. Doğaya dönük eğitim anlayışının ne olduğuna değinecek olursak, birkaç tanımdan ve Dewey'in de etkilendiği filozoflardan bahsedebiliriz.

Doğaya dönük eğitim anlayışını temsil eden akım natüralizmdir. Natüralizm, evrendeki tüm varoluşsal olayların ve nesnelerin meydana gelme sebebi olarak doğayı göstermektedir (Kıncal, 2019: 62). Dewey insan deneyiminin doğa tarafından belirlendiği ve insanın doğa içinde olduğu fikrine dayanan bir natüralizmi savunmaktadır. İnsanın hayatının doğanın süreçlerine bağımlı olduğunu ve başarısının ya da başarısızlığının doğanın etkisiyle belirlendiğini ifade eden Dewey, insanın yaşamının ve başarısının, doğanın insan üzerindeki etkisine ve insanın doğayla olan etkileşimine bağılı olarak şekillendiğini belirtmektedir. Burada insanın doğayla uyum içinde yaşaması ve doğaya saygı göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır (Dewey, 2024: 232). Bu bakış açısına göre insanın yaşamı doğal süreçlerle etkileşim içinde şekillenir. Başarısı veya başarısızlığı da bu süreçlere bağılı olarak ortaya çıkar. Örneğin, bir tarım işletmesinde çalışan bir kişi için başarı, doğal koşullara (yağmur, toprak kalitesi, iklim vb.) bağılı olabilir. İyi bir hasat almak için doğal koşulların uygun olması gerekir. Aynı şekilde bir sporcu için de başarı, antrenman yaparken karşılaştığı doğal koşullara (hava durumu, zemin vb.) bağılı olabilir. Öyleyse bu yaklaşımda insanın doğa ile uyum içinde yaşaması gerektiği ve doğanın sunduğu olanakları değerlendirerek başarılı olabileceği vurgulanmaktadır.

Natüralizm doğrunun temel kaynağının doğada bulunabileceğini savunmaktadır. İnsan ise mükemmel bir işleyiş içinde olan doğanın bir parçasıdır. Bu akıma göre doğanın işleyişinin ekonomiye, siyasete ve eğitime uyarlanması gerekir. Araştırmacı yazar olan Gutek'e göre natüralistler bilimsel açıklamalara dayanmakla birlikte metafizik fikirleri öncelememiş, doğal ve sosyal fenomenleri öncelemişlerdir (Kıncal, 2019: 63). Geleneksel baskıyı eleştiren natüralistler çocuğun doğal yönelimlerini seçmede özgür bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Bu esnada çocuğa doğru materyalleri yetişkinler sağlamalı ve çocukların her ihtiyacının karşılanmasına özen gösterilmelidir. Nitekim Rousseau için öğretmen, doğa ile uyumlu olmalı, ezberci eğitime karşı bir duruş sergilemelidir (Kıncal, 2019: 64).

Bu noktada Rousseau'nun *Emile* adlı eseri, doğa ile insanın ilişkisini ve insanın doğa içindeki potansiyelini vurgulaması bakımından natüralizmin öncüsü gibi

görünmektedir. Kitapta doğal yaşamın insan eğitimi ve gelişimi üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Rousseau'ya göre insanlar doğal olarak saf ve masum doğarlar, ancak toplumun etkisiyle bozulurlar. Bunun önüne geçmek için çocukların doğal çevrelerini özgürce keşfetmeleri ve deneyimlemeleri önerilir. Zaten Rousseau, eğitim sürecinde doğal çevrenin önemini vurgular. Çocukların özgürce oyun oynayarak, doğayı keşfederek ve pratik yaparak öğrenmelerini destekler. Ona göre sınıflar ve kitaplarla dolu klasik eğitim yöntemleri yerine, pratik deneyimler kılavuzluğunda gerçek dünya öğrenilmelidir. İnsanın doğa içinde yaşayarak ve doğanın sunduğu olanakları değerlendirerek başarılı olabileceğini vurgulayan bir perspektifin yansıtıldığı kitapta, insanın doğal çevresine uyum sağlayarak ve doğanın sunduğu kaynakları kullanarak gerçek potansiyelini ortaya çıkarabileceği savunulur.

Rousseau'nun çocuğun eğitiminde doğal çevrenin önemini vurgulamasına benzer bir biçimde Dewey insanın doğayla uyum içinde yaşamasının ve doğaya saygı göstermesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Eğitimin öğretmenler tarafından sunulan öğretme becerilerinin ötesinde, çevrenin sunabileceği deneyimlerle birlikte mümkün olduğunu savunan natüralizm, böylece kalıcı bir eğitim anlayışını ortaya çıkarmış olmaktadır. İnsanın işlerini kasıtlı olarak kontrol etme yeteneğinin, doğal enerjileri kullanma yeteneğine bağlı olduğunu vurgulamasıyla da insanın potansiyeline işaret etmiştir. Dewey ayrıca doğa çalışmalarının vazgeçilmezliğinden bahsettiği sırada müfredatın nasıl oluşturulması gerektiğiyle ilgili fikirlerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda doğa bilimleri, insanların doğayı anlamalarına ve doğal kaynakları kullanma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurlar, bu da insanların çevreleriyle daha etkili bir şekilde etkileşime girmelerini sağlar (Dewey, 2024: 232). Dolayısıyla Dewey için doğa bilimleri, eğitimde ve insanın çevresiyle etkileşiminde önemli bir rol oynar.

Dewey'e göre insanın işlerini kontrol etme ve doğa enerjilerini kullanma yeteneği, doğa bilimlerinin ve teknolojinin gelişmesine dayanır. Bu yetenekler, insanın doğayla etkileşimini anlamak ve yönlendirmek için gerekli olan bilgi ve becerilerin kazanılmasını sağlar. Dewey'e göre doğa bilimleri sadece uzmanlar için değil, aynı zamanda genel eğitim amaçları için de önemlidir. Doğa bilimleri insanların çevrelerini anlamalarına ve etkili bir şekilde onlarla etkileşime girmelerine yardımcı olur. Bu da insanların doğaya ve çevreye karşı sorumlu davranmalarını sağlar ve sürdürülebilir bir

gelecek için gereken bilgi ve anlayışı geliştirir. Eğitimde doğa bilimlerinin yeri konusundaki şu düşünceleri nedeniyle Rousseau'nun Dewey'i öncelediği söylenebilir:

Seyahatlerin faydalarından, her iklimde yetişen özel ürünlerden, çeşitli milletlerin ahlak ve adaletlerinden, takvim kullanmaktan, ziraat için mevsimlerin hesabından, deniz üzerinde nerede bulunduğunu bilmeden yolculuk etmekten, siyaset, tabiat bilgisi, kozmografya ve insanların haklarında bahsedecek bütün bu ilimleri öğrettiğime ve öğrenme arzusu verdiğime inanırım (Rousseau, 2009:169).

Rousseau, farklı iklimlerde yetişen bitkiler, çeşitli milletlerin ahlak ve adalet anlayışları, takvim kullanımı, tarım için mevsimlerin hesabı, denizcilik bilgisi, siyaset, tabiat bilgisi, kozmografya ve insan davranışları gibi geniş bir yelpazede bilgi ve becerilerin önemini belirtmektedir. Seyahatlerin ve gözlem yapmanın bir bireyin eğitiminde son derece önemli olduğunu gösteren bu ifadeler doğaya dönük eğitim anlayışının sonucudur. Bu tür bilgiler, bireyin dünyayı daha derinlemesine ve geniş bir perspektifle anlamasına yardımcı olur. Ayrıca öğrenme arzusunun geliştirilmesi, bireyin kendi deneyimleri ve gözlemleri yoluyla bilgiye ulaşma isteğini teşvik eder.

Rousseau'nun eğitim felsefesi, öğrencilerin sadece teorik bilgiye sahip olmalarını değil, aynı zamanda pratik deneyimlerle bilgilerini derinleştirmelerini de içerir. Bu, bireylerin kendi çevrelerini daha iyi anlayabilmeleri ve daha bilinçli, sorumlu vatandaşlar olabilmeleri için gereklidir. Bu durum Dewey'in doğaya dönük eğitim anlayışıyla benzerlik gösterir. Dewey de eğitimde pratik sonuçlara önem verdiğinden doğayla ilgili durumlarda bilimsel yöntemi tercih etmektedir. Bilimsel yöntemde deney, gözlem ve mantıksal çıkarımlara dayanarak gerçeği açıklamak amaçlandığı için Dewey'in doğaya dönük eğitim anlayışında da doğadan gelen verilerin objektif şekilde incelenmesi önemlidir ve Dewey doğru bilgiye ulaşmada en güvenilir yolun bu olduğunu savunur.

2.3. Demokratik Eğitime Yaklaşımı

Dewey eğitim sürecinde demokratik değerlerin ve prensiplerin önemini vurgulamaktadır. Ona göre demokratik bir toplumda eğitim, bireylerin demokratik değerleri içselleştirmesine ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı

olmalıdır. Dewey'e göre demokratik eğitimde öğrencilerin aktif katılımı önemlidir. Öğrencilerin sadece bilgiyi ezberlemekle kalmayıp aynı zamanda düşünmeyi, sorgulamayı ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bu da eğitim sürecinin, öğrencilerin kendi öğrenme deneyimlerini şekillendirmelerine ve demokratik değerleri anlamalarına olanak tanınması anlamına gelir.

Demokratik eğitim aynı zamanda eğitim ortamının demokratik bir yapıya sahip olması gerektiğini de vurgular. Öğretmenlerin ve öğrencilerin birlikte kararlar alması, öğrencilerin farklı bakış açılarına ve kültürel farklılıklara saygı duyması gibi prensipler demokratik eğitimin temel unsurlarıdır.

Demokratik bir toplum dış otorite ilkesini reddettiği için, onun yerine gönüllü eğilim ve ilgide bir alternatif bulmalıdır; bunlar sadece eğitim yoluyla yaratılabilir. Ancak daha derin bir açıklama var. Demokrasi, sadece bir yönetim biçimi değil, öncelikle ortak yaşanan, iletişim halindeki bir yaşam biçimidir (Dewey, 2024: 96).

Dewey'e göre eğitim demokrasiyle anlam bulmaktadır. Deneyim ve demokrasi, her türlü bilginin en önemli unsurudur. Dewey'in *Demokrasi ve Eğitim* adlı eserinde en çok üzerinde durduğu kavram 'Demokratik Eğitim'dir.

Dewey'e göre okul sosyal bir çevredir. Öğrenci, anne ve babasından edindiği hayata dair ilk tecrübelerini okul yaşantısıyla devam ettirmektedir. Aile ile başlayan öğrenme süreci okul ile devam etmektedir. Dewey için okulun üç işlevi olmalıdır: Okulun birinci işlevi sosyal çevre kazandırmasıdır. Daha önce de bahsedildiği üzere ailede başlayan sosyalleşme sürecinin daha üst seviyesi olan okul hayatı, kişiye sosyal bir çevre kazandırmaktadır. Okulun ikinci işlevi, kişisel ve düzenli bir deneyim ortamına geçiştir. Aile ortamının sağladığı konfor alanından çıkılıp okul ortamına geçilmesiyle birlikte kişinin günü giriş, çıkış ve mola saatlerine göre düzenlenmekte, günün büyük bir kısmının disiplinli ve düzenli bir ortamda geçmesi sağlanmaktadır. Okulun üçüncü işlevi ise sosyal çevre ile dengeli ilişki kurma becerisini geliştirmesidir. Okul hayatı, karşılaşılan yeni karakterler (öğretmen, arkadaş, müdür vb.) ile kurulan ilişkinin dengesini sağlamaktadır. Bahsedilen üç işlevin gerçekleştiği çevre Dewey'e göre demokratik ve özgür bir çevredir (Dewey, 2023: 75-76). Toplum içinde yaşayan bir birey için eğitim sisteminin toplumsal olaylardan bağımsız olmasını

kabul etmek Dewey'in demokratik eğitim anlayışıyla bağdaşmamaktadır:

Toplumsal yaşama, katılımı sağlama dışında okul hiçbir ahlaki amaç ya da ereğe sahip değildir. Toplumdan izole bir kurum şeklindeki okul anlayışına teslim olduğumuz sürece bir hedefimiz olmayacağı için yönetim ilkelerimiz de olmayacaktır (Dewey, 2022: 21).

Okulun sadece toplumsal yaşama katılımı sağlamak için var olduğunu ve başka ahlaki ya da idealler taşımadığını savunan Dewey, okulu toplumdan izole bir kurum olarak görmemiz durumunda okulun amaçlarının olmayacağını ve dolayısıyla yönetim ilkelerinin de belirlenemeyeceğini savunmaktadır. Bu düşüncenin eğitim kurumlarının toplumsal sorumluluğunu ve amacını sorgulamaya yönelik eleştiriler içerdiğini söyleyebiliriz.

Demokrasinin eğitimdeki amacı, öğrencinin bulunduğu çevrede kısıtlanmadan, eşitsizlikleri ortadan kaldırarak ona eşit bir gelişme fırsatı vermektir. Bu sebeple niteliği artan bir öğrencinin eğitim aldığı öğretmen de sürekli olarak eşit bir şekilde gelişim ve değişim içinde olması gerekmektedir. Eğitimin ortaya çıkardığı uyumlu öğrenci tanımında işaret edilen uyum, itaat eden değil bilinçli olan anlamına gelmektedir. Bu bilinçliliğin getirdiği uyumluluk çocuğun kendi yeteneklerini geliştirirken başkalarını yönetme yetisi kazanmasını da sağlayacaktır (Günay, 2021: 105). Demokratik eğitimde öğrenmenin sınırlanmadığı, hayat boyu devam eden bir süreç olduğu görülür. Eğitimde demokratik yaklaşımın kazanımları tüm eğitici ve öğrencilere eşit imkanlar sağlaması ve bu yolla onların potansiyellerinin açığa çıkarılmasıdır. Dolayısıyla demokratik eğitimin pragmatik bir sonucu olmalıdır. Pratik araçsallık, eğitimde büyük bir rol oynamaktadır. Toplumsal değişimle beraber demokratik bir toplum düzeni ya da bilimsel bir toplum hedeflenmelidir (Bakır, 2012: 41). Nitekim Dewey için demokrasi sadece bir yönetim biçimi değildir. Dewey demokrasinin bunun daha da ötesinde bir olgu olduğunu öne sürer:

Demokrasinin eğitime olan bağlılığı bilinen bir gerçektir. Yüzeysel açıklama, halk oyuyla işleyen bir hükümetin, seçmenlerin ve yöneticilerine itaat edenlerin eğitimi olmaması durumunda başarılı olmayacağıdır. Demokratik bir toplum, dış otorite ilkesini reddettiği için onun yerine gönüllü eğilim ve ilgede bir alternatif bulmalıdır; bunlar sadece eğitim yoluyla yaratılabilir (Dewey, 2024: 96).

Dewey demokrasiyi örgütlü bir yaşam şekline benzetmektedir. Toplu yaşamın bir getirisi olarak demokrasiye ihtiyaç duyulan öncelikli alanların başında gelen toplumsal yaşamda kararlar, ortak yaşanan süreçlerin sonucunda verilmelidir. Deneyimin öneminin ortaya çıkmasıyla birlikte yaşanan olumsuz süreçler deneme yanılma yöntemiyle gerekirse değiştirilmeli ve yeni bir süreç başlatılmalıdır. Alınan kararların toplumun tümüne dayatılmasını doğru bulmayan Dewey, rasyonelliği ve ortak hislerde buluşmayı öncelemiştir (Noddings, 2017: 37). Bu sebeple değişime, baştan düzeni oluşturma gibi durumlarla karşılaşmaya hazır olunulmalıdır.

Dewey, *Nasıl Düşünürüz?* adlı eserinde öğrenme ve öğretmeyi ticarete benzetmiştir. Nasıl ki bir tüccar eşyasını satmak ister ve alıcısına eşyayı verir, öğretmen de bilgi talebinde bulunan öğrencisine bilgiyi vermektedir. Fakat Dewey burada bilginin nitelik ve nicelik açısından değerlendirilmesinin önemini vurgulamaktadır. Gerçek eğitim, bilginin işlevinin yüksek olduğu eğitimidir (Dewey, 2023: 48).

Bilginin nitelik ve nicelik açısından değerlendirilmesinin önemine vurgu yapan Dewey, bilginin sadece miktarı bakımından değil, aynı zamanda niteliği bakımından da önemli olduğunu belirtmektedir. “Gerçek eğitim, bilginin işlevinin yüksek olduğu eğitimidir” ifadesinden anlaşılması gereken, yalnızca bilgi kazandıran eğitim değildir; o aynı zamanda bilgiyi nasıl kullanacağımızı, nasıl uygulayacağımızı ve onunla topluma nasıl fayda sağlayabileceğimizi öğreten bir eğitimidir. Bu bakış açısına göre gerçek eğitim, bilgiyi sadece teorik olarak öğretmekten öte, onu pratiğe dönüştürebilmek ve yaşamımızda kullanabilmeyi hedeflemektedir. Bu şekilde bilginin sadece birikmiş olması değil, aynı zamanda işlevsel ve yaşamımıza katkı sağlayıcı olması da önemsenir.

Dewey; demokrasiyi kendini koruyacak, sürekliliğini sağlayacak şekilde inşa etmek için öncelikle bireyin demokrasiyi özümsemiş olması gerektiğini ifade eder. Yoksa tepeden inme demokrasiler her zaman sorunlu olacak ve yozlaşacaktır (Öztürk, 2008: 35).

Demokrasiyi sürdürülebilir kılmak için bireyin demokrasiyi içselleştirmesi gerektiğini savunan Dewey, demokrasinin sadece yasalarla veya kurumlarla değil, bireylerin demokratik değerleri benimsemesi ve bu değerleri yaşam tarzlarına entegre

etmeleriyle sürdürülebileceğini belirtir. Bu bağlamda tepeden inme, üstten dayatılan demokrasilerin her zaman sorunlu ve sürdürülemez olduğu düşünülebilir.

Dewey demokratik eğitimi, eğitim felsefesinin temel taşlarından biri olarak görür. Ona göre eğitim demokratik bir toplumun sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir. Dewey'e göre eğitim sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda demokratik değerleri, katılımcılığı, eleştirel düşünmeyi ve iş birliğini teşvik etmelidir. Dolayısıyla demokratik eğitimde amaçlanan, eğitimde demokratik değerlerin benimsenmesi ve öğrencilerin aktif vatandaşlar olarak yetiştirilmesidir. Dewey'e göre demokratik eğitim sadece gerekli değildir, o, aynı zamanda demokrasinin temelini oluşturan bir unsurdur.

Dewey'in demokratik eğitim yaklaşımının temel özellikleri ise üç yaklaşımla birlikte değerlendirilmelidir. Dolayısıyla Dewey'in eğitim felsefesi ve demokratik yaklaşımını daha iyi anlayabilmek için demokratik eğitimle bireyin yeteneklerini ve potansiyelini geliştirmeye yönelik bir süreç olan "ilerlemecilik", öğrencilerin gerçek dünyadaki deneyimlerinden yola çıkarak öğrenme sürecine aktif olarak katıldıkları bir süreci ifade eden "yeniden kurmacılık" ve öğrencilerin doğrudan deneyimleri yoluyla bilgiyi yapılandırmaları gerektiğini savunan "yapılandırmacılık" anlayışlarını incelemeliyiz.

2.3.1. İlerlemecilik

İlerlemecilik Dewey'in eğitim felsefesinde önemli bir yer tutmaktadır. Dewey'in eğitim anlayışında amaçlanan bireyin demokratik olarak bir toplumda etkin şekilde yer almasını sağlamaktır. Bu bağlamda ilerlemeciliğin eğitimle bireyin yeteneklerini ve potansiyelini geliştirmeye yönelik olduğu söylenebilir. Demokratik eğitim açısından düşünüldüğünde ise bu süreç bireyin demokratik değerleri içselleştirmesini ve toplumsal sorumluluklarını anlamasını sağlamayı amaçlar. Bu sebeple ilerlemecilik ile demokratik eğitim birbirini tamamlamaktadır. İlerlemecilik eğitimin sürekli gelişim ve ilerleme olduğu vurgulanırken, demokratik eğitim bireyin topluma aktif ve eşit bir şekilde katılmasını amaçlamaktadır.

İlerlemeci yaklaşım geleneksel eğitim anlayışındaki zorlamaya karşı ifade

özgürlüğü ve düşüncenin geliştirilmesini, disiplinin önemine karşı hareket özgürlüğünü savunmaktadır.

İlerlemeci anlayışa sahip eğitimcinin işi geleneksel anlayışa sahip olaninkinden daha zordur. Aslında geleneksel anlayışa sahip öğretmen de ileriye bakmak zorundadır. Ancak kendi kişiliği ve hevesiyle geleneksel anlayışa sahip bir okulun sınırları ötesine geçmediği sürece kendisini ancak bir sonraki sınav dönemini ya da bir üst sınıfa derse girmeyi düşünerek tatmin edebilir (Dewey, 2023: 93).

İlerlemeci ve anlayışlı bir eğitimcinin işinin geleneksel eğitim anlayışına sahip eğitimciden daha zor olduğunu belirten Dewey, aynı zamanda geleneksel anlayışa sahip öğretmenlerin de ileriye bakması gerektiğini vurgulamaktadır. Burada önemli olan, öğretmenin kendi kişiliği ve motivasyonu, geleneksel anlayışa sahip okulun sınırlarını aşması gerektiğidir. Bu bağlamda eğitimci olmak için sadece ilerlemeci bir bakış açısına sahip olmak yeterli değildir; aynı zamanda bu bakış açısını uygulamak ve değişimi başlatmak için çaba sarf etmek de önemlidir.

Çıkış noktası Amerika Birleşik Devletleri olan ilerlemeci eğitim felsefesi, eğitimde yeni bir dönemi başlatması sebebiyle büyük yankı uyandırmış, Avrupa ve Asya ülkelerine doğru yayılma göstermiştir. 1918 yılında Amerikalı bazı düşünürler, ilerlemeci eğitim felsefesini tartışmak için bir araya gelmişlerdir. Konuşulan konular, çocuğun özgünlüğünü korumayı ve onu doğal yaşamında izleyerek fikirlerini özgür bir biçimde ifade edecek ortam oluşturmayı amaçlamaktadır. Çocuğun öğrenme sürecinde kendi ilgilerini keşfetmesine olanak sağlanmalıdır. Toplantıda çocuk temelli kararlar alınsa da öğretmenlerin rolleri de tartışılmıştır (Kolektif, 2021: 108).

Çocuğun özgürlüğünü korumayı ve doğal yaşamında gözlemleyerek fikirlerini özgürce ifade edebileceği bir ortam sağlamayı amaçlayan bu yaklaşımın temelinde, çocuğun kendi öğrenme sürecinde ilgi alanlarını keşfetmesine olanak tanımak yer almaktadır. Toplantıda, karar alma sürecinde çocuğun görüşlerinin önemli olduğu ve çocuk merkezli kararlar alınmasının vurgulandığı anlaşılmaktadır. Ancak aynı zamanda, öğretmenin rolünün de önemli olduğu ve bu rolün nasıl olması gerektiği de tartışılmıştır. Buna göre bir yandan çocukların özgürce öğrenmelerine ve gelişmelerine olanak tanıyan bir ortam yaratılmaya çalışılırken, öte yandan öğretmenlerin rehberlik edici, destekleyici ve düzenleyici bir rol üstlenmeleri gerektiği de ortaya çıkmaktadır.

Dewey pragmatizmin eğitim alanındaki yenilikçi fikirlerini ilerlemecilik adı altında ortaya koymuştur. İlerlemeciliğe göre eğitimin temelleri, deneyimlerimizin gelişen eğitim şartlarına göre yeniden inşa edilmesini gerektirmektedir. Bu da eğitimin sürekli değişen bir olgu olduğunu göstermektedir. İlerlemeciliğe göre eğitim, yaşamın kendisi olması sebebiyle öğrencilerin fayda sağlayacağı bir alan olmalıdır. İlerlemeciliğin eğitime önem verdiği kadar eğitimcinin de önemine vurgu yaptığı söylenebilir. Bu anlayışa göre öğretmen bilgi aktarmak yerine yol göstermekte ve rehberlik etmektedir. Öğrenci ise aktif öğrenme modelini benimseyerek problem çözme yetisini geliştirmekte, proje üretme imkânı bulmaktadır (Manav, 2018: 121).

Geleneksel eğitim modelini eleştiren Dewey'in ilerlemecilik anlayışıyla geleneksel eğitimin olumsuz taraflarını ortaya koyduğu ve bu yolla yeni eğitim anlayışını geliştirdiği görülür. Örneğin geleneksel eğitim sisteminde öğrencinin itaatkâr ve uslu olması uygun bir davranış olarak değerlendirilirken, ilerlemecilik anlayışına göre bu tutum toplumun değişken yapısı tarafından desteklenmemektedir. Yeni eğitim anlayışı ve ilerlemeci okullar gibi yaklaşımların yükselişinin aslında geleneksel eğitim anlayışına yönelik bir eleştiri olduğu söylenebilir. Geleneksel eğitim anlayışı, genellikle sınıf içinde öğretmen merkezli, bilgi aktarımına dayalı ve standartlaştırılmış bir yaklaşımı temsil ederken, yeni eğitim anlayışları daha çok öğrenci merkezli, katılımcı, deneyime dayalı ve bireysel farklılıklara saygı gösteren bir öğrenme ortamı sunmayı hedefler. Bu bakış açısına göre, yeni eğitim anlayışları ve ilerlemeci okulların yükselişi, geleneksel eğitim anlayışının eksikliklerini ve yetersizliklerini vurgulayan bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin, öğrencilerin sadece bilgiyi ezberlemek yerine anlamalarını ve uygulamalarını teşvik etmek, öğrenmeyi daha anlamlı ve kalıcı hale getirebilir. Bu eleştiri, eğitimde daha özgürleştirici ve etkili bir yaklaşımın gerekliliğini vurgular. (Dewey, 2023: 21). Bu ifade yeni eğitim anlayışının ve ilerlemeci okulların yükselişinin, geleneksel eğitim anlayışına yönelik bir eleştiri olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda bu yeni yaklaşımların ortaya çıkmasının temel nedeni, insanların geleneksel eğitim modelinden memnuniyetsizlik duyması ve bu modelin eksikliklerini görmesidir. Bu eleştiri, geleneksel eğitim anlayışının öğrenciye yeterince esneklik ve özgürlük tanımadığını, öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına yeterince önem vermediğini ve genellikle

öğrenciyi pasif bir şekilde bilginin alıcısı konumunda tuttuğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla yeni eğitim anlayışı ve ilerlemeci okulların yükselişi, bu eleştirilere bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Eğitimde ilerlemeci yaklaşımın kazanımlarının yanında eksik kısımlarının olduğunu belirten Dewey, ilerlemecilik anlayışının geçmişi tümüyle yok saymasının bugünün problemlerini çözmede yüzeysel kaldığını belirtmiştir. Bunun yanında Dewey'e göre ilerlemeciliğin ilkelerini oluştururken geleneksel anlayışı eleştirerek kendini var etmesi, hedeflerinin yüzeysel kalması ve çok sağlam olmayan bir eğitim anlayışının oluşmasına neden olmaktadır.

Dewey'in Chicago'da tanıştığı Francis W. Parker'i (1837-1902) ortaya koyduğu yaklaşımlarla gerçek ilerlemeciliği aktaran bir yazar olarak nitelediği bilinmektedir (Kolektif, 2021: 101). Bu noktada Parker'in ilerlemeci yaklaşımının çocuk ve eğitime bakışını şu şekilde aktarabiliriz:

Bütün eğitim faaliyetleri çocuğun doğal gelişimi ve kendi yapıp etmeleri ilkesine dayalı olarak hazırlanmalıdır, zira çocuğu eğiten ve yetiştiren onun çevresidir. Çocuğun aile yaşamı antropoloji ve tarih için başlangıç noktasıdır. Okul ve toplum ise yurttaşlık dersi için bir temel teşkil eder. Zooloji ise çocuğun kuşlara, böceklere ve kelebeklere olan ilgisi ile, botanik ise çiçek sevgisi ile beraber başlamaktadır. Fiziki bilimlere olan ilgi ise taş ve doğa koleksiyonları ile başlar (Parker, 1894:11-16; akt. Potter, 1967: 425).

Pedagojinin ilerlemecilik felsefesine güç katması ve Dewey'in ilerlemecilik anlayışının yadsınamaz katkıları özellikle Amerika toplumunda büyük yankı uyandırmıştır. Dewey'in 1897 yılında kaleme aldığı *Pedagojik İnançlarım* adlı eserinde öne sürdüğü düşünceler, ilerlemecilik akımının temel taşı olma niteliğindedir:

Okulun temelde sosyal bir kurum olduğuna inanıyorum. Toplumsal bir süreç olarak eğitim, okul içerisinde ulusun miras bıraktığı kaynakları çocuğa paylaştıran ve çocuğun kendi güçlerini sosyal amaçlar için kullanan, en etkili olabilecek bütün teşkilatların içerisinde yoğunlaştığı, toplumsal hayatın bir parçasıdır. Bundan dolayı eğitim, bireyin gelecekteki yaşamı için bir hazırlık değil, yaşamın kendisidir. Okuldaki yaşamın çocuğun oyun alanında, yakın çevresinde bölgelerde ve evde sürdürdüğü kadar canlı ve gerçek bir hayatı temsil etmesi gerekmektedir. Hayatın gerçekliğini yansıtmayan eğitimin, her zaman bireyin yaşamı için anlam oluşturmadığına ve onu engelleyip zayıflattığına inanıyorum (Dewey, 1897: 4-5).

Dewey okuldaki yaşamın çocuğun gerçek hayatındaki deneyimlerle uyumlu olması gerektiğini ileri sürer. O, çocuğun okulda yaşadığı deneyimlerin, oyun

alanında, çevresinde, bölgelerde ve evde yaşadığı deneyimlerle aynı canlılıkta ve gerçeklikte olması gerektiğini belirtir. Eğer eğitim, çocuğun gerçek hayatındaki deneyimlerini yansıtmıyorsa ve onun gerçek yaşamıyla uyumlu değilse, eğitim çocuğun yaşamında anlam oluşturmaz ve hatta onu engelleyip zayıflatır. Böylece çocuğun okulda öğrendiklerini gerçek yaşamında kullanamayacağı ve eğitimin amacına hizmet etmediği ortaya çıkar. Dolayısıyla, çocuğun okulda yaşadığı deneyimlerin gerçek yaşamla bağlantılı ve anlamlı olması önemlidir.

Dewey'in büyük katkılarıyla Amerika'da gelişmeye başlayan ilerlemeci eğitim anlayışı farklı yorumlarla gelişmiştir. İlerlemeci felsefeye bağlı uygulamalar eğitim alanında yeni dönemlerin başlaması açısından önem taşımaktadır. Bu uygulamalardan ilki ilerlemeci Dalton planıdır. Dalton planında Dewey'in fikirleri temel alınmış, öğretimi bireyselleştirmek amaç edinilmiştir. Bu uygulama yöntemi, öğrencilerin öğretmeye dayalı sistemin içinde yer almadığı, kendi kendilerine iş öğrendiği bir anlayıştır. Burada esas olan bireyin tamamen kendi istek ve çabası oranında öğrenmeyi gerçekleştirmesidir. İlerlemeci uygulamalardan olan Dalton planını dört maddede özetlemek mümkündür: Öğrenme durumunda aktiflik, bireysel çalışma, serbestlik ve yardımlaşma. İlerlemeci anlayışın öncü uygulaması olan Dalton planı kısa zamanda Amerika dışında duyulmuş ve Avrupa'da yayılmaya başlamıştır. Dalton planına eleştirel anlamda bakıldığında öğrencinin hazırbulunuşluk seviyesinde olması ile eğitime dahil olmasının savunulduğu görülecektir. Örneğin okuma yazma bilmeyen bir öğrenci eğitimini kendi başına ilerletemez, bu doğrultuda çaba göstermesi de beklenemez. Bu sebeple öğrencinin temel bilişsel yeterliliğe sahip olması gerekmektedir.

İlerlemeci anlayışın bir diğer uygulaması ise Winnetka sistemidir. Bu sistem Dalton planının eksiklerini tespit ederek gidermeye çalışmasıyla bilinmektedir. Öğrencilerin yaş gruplarına göre gelişen ihtiyaçları baz alınarak verilen eğitimin temelini yine öğrencinin kendi çabasıyla öğrenmesi oluşturur. Burada öğrenci yaşına uygun olan materyali kendisi seçmez, kendisine uygun olanı onu tanıyan ve seviyesini bilen yetişkin seçer.

Diğer bir ilerlemeci uygulama ise W. H. Kilpatrick adlı bilim insanının kendi adını verdiği Kilpatrick'in proje yönetimidir. İlerlemeci eğitimin ilkelerini benimseyen

uygulamayı diğerlerinden farklı kılabilecek özelliklere değinilecek olursak bireyin sosyalleşme sürecinin içsel bir ilgiyle beraber olabileceği fikrini savunduğu söylenebilir. Öğrenci merkezli olan bu yaklaşım bireyin daha nitelikli ve değerli bir yaşama hazırlamayı hedeflemektedir (Kolektif, 2021: 104-105).

Dewey için ilerlemecilik, demokratik eğitimin temel taşlarından biridir. Dewey'e göre eğitim sadece bilgi aktarımından ibaret değil, aynı zamanda demokratik bir toplumun oluşturulmasında önemli bir araçtır. Dewey'e göre eğitim, demokratik bir toplumun temel değerlerini ve ilkelerini öğretmeli, bireylere demokratik bir toplumda nasıl düşünüp hareket edecekleri konusunda rehberlik etmelidir. Demokratik eğitim ayrıca öğrencilerin katılımını teşvik etmeli, eleştirel düşüncelerini sağlamalı ve kendi düşüncelerini özgürce ifade etmelerine olanak tanımalıdır. Bu nedenle ilerlemeci eğitim anlayışı, öğrencilere aktif bir şekilde katılım sağlayarak demokratik değerleri öğretmeyi ve demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar. Bu bağlamda, ilerlemeci eğitim anlayış, demokratik eğitimin temel, felsefi ve pedagojik ilkelerinden biri olarak kabul edilir.

2.3.2. Yeniden Kurmacılık

İlerlemecilik anlayışının devamı olarak belirtilen yeniden kurmacılık bir diğer adıyla 'yeniden inşacılık' eğitim felsefesi üzerine gelişen bir akımdır. Temsilcileri, Dewey, Bergson, Rugg, Counts ve Brameld'tir (Manav, 2018: 128). Dewey söz konusu olduğunda yeniden kurmacılık demokratik eğitim anlayışıyla yakından ilgilidir. Nitekim Dewey'e göre her iki görüş de öğrenmeyi deneyimlerden ve öğrencilerin aktif katılımından oluşmaktadır. Dewey'e göre eğitim sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda öğrencilerin gerçek dünyadaki deneyimlerinden yola çıkarak öğrenme sürecine aktif olarak katılmalıdır. Bu anlayış, yeniden kurmacılığın vurguladığı deneyim odaklı öğrenme ve öğrenci merkezli yaklaşımla uyumludur. Yeniden kurmacılık, öğrencilerin bireysel ilgi ve ihtiyaçlarına odaklanarak onların öğrenmelerini desteklerken, demokratik eğitim ise öğrencilerin katılımını ve özgüvenini artırarak demokratik bir toplum için gerekli olan beceri ve değerleri kazanmalarını hedefler. Dolayısıyla Dewey'in demokratik eğitim anlayışı ile yeniden

kurmacılık akımı, öğrenmeyi daha anlamlı ve etkili hale getirmek için benzer ilkeleri paylaşır.

Geleneksel eğitim anlayışının öneminin azalmasıyla eğitim alanında ortaya çıkan görüşlerden biri olan yeniden kurmacılık anlayışında toplumsal yapının hızla değişip geliştiği öncülünden yola çıkılır. Toplumun bu değişime uyum sağlayabilmesi için süreklilik içinde yeniden inşa edilmeye ihtiyacı olduğu ortaya çıkar. Toplumun dinamik yapısı eğitim alanında durağan bir anlayışı kabul etmemekte ve toplumun yeni gelişmeleri takip etmesi gerekmektedir. Değişim hızındaki bu orantısızlık ise bireye toplumsal ve kültürel bir kriz olarak yansımaktadır. Yeniden kurmacılık bu krizin çözüme kavuşması gerektiğini savunan bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır (Manav, 2018: 128).

Yeniden kurmacılık anlayışında sadece maddi değil, manevi unsurların da dinamik yapıya ayak uydurması gerektiği düşünülmektedir. Söz gelimi kullandığımız cep telefonları, evimize aldığımız cihazlar her geçen gün hızlı bir değişim ve dönüşüme uğrarken manevi değer olarak belirttiğimiz kültürümüz, gelenek ve göreneklerimiz çok yavaş bir şekilde değişim göstermektedir. Bu durum eğitim için geçerlidir.

Eğitim, kelimenin tam anlamıyla alındığında dışarıdan zihni yapılan bir inşa süreci olarak ilerler. Eğitimin zihni şekillendirdiği konusunda şüphe yoktur. Bu, daha önce öne sürülen bir kavramdır. Ancak burada formasyon, dışarıdan bir şeyin etkisi olduğu fikrine bağlı olarak teknik bir anlam taşır (Dewey, 2024: 78-79).

Eğitim sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bireyin deneyimleriyle etkileşim içinde olduğu görülür. Bu yaklaşıma göre eğitim bireyin zihinsel yapısını sürekli olarak yeniden yapılandırır ve bu süreç bireyin öğrenme ve anlama yeteneklerini geliştirir. Dolayısıyla yeniden kurmacılıkla ilişkilendirilen eğitim anlayışı, bireyin sadece bilgiyi öğrenmekle kalmayıp, aynı zamanda deneyimlerini ve yaşadıklarını sürekli olarak yeniden değerlendirmesine ve anlamlandırmasına olanak tanır.

Değişimin hızındaki orantısızlığın bireyler üzerinde toplumsal ve kültürel bir krize yol açtığı söylenebilir. Yeniden kurmacılık ise bu krizin çözüme kavuşturulması

gerektiğini savunan bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yeniden kurmacılık, mevcut toplumsal ve kültürel yapının sorgulanmasını ve yeniden yapılandırılmasını önermektedir. Bu bağlamda yeniden kurmacılık, bireylerin yaşadığı krizleri aşmalarına yardımcı olacak, daha sağlıklı ve dengeli bir toplumsal yapı oluşturmayı amaçlayacaktır. Sürekli değişim hâlinde olduğumuz hayatta sürekli bir yeniden kurma hali mevcuttur. Bu durumda eğitimin amacı, sevgi, hoşgörü, barış ve mutluluğu sağlamak olmalı ve kişiler arasında din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımına ortam oluşturulmamalıdır (Kıncal, 2019: 89). Eğitim sadece bilgi ve beceri kazandırmakla kalmamalı, aynı zamanda öğrencilere farklılıklara saygı duymayı, hoşgörülü olmayı, barışçıl çözümler üretmeyi ve mutluluğu aramayı öğretmelidir. Bu anlayışa göre eğitim, bireyleri sadece akademik olarak değil, aynı zamanda duygusal ve sosyal açıdan da geliştirmelidir. Bu sayede bireyler arasında daha sağlıklı ilişkiler kurulabilir, toplumsal uyum ve barış sağlanabilir. Ayrıca farklılıklara saygı duyan, hoşgörülü bireyler yetiştirilerek daha adil ve eşitlikçi bir toplum oluşturulabilir.

Eğitim-öğretim sürecinde öğrenci, bilgiyi öncelikle anlamlandırmalı ve yapılandırılmalıdır. Modern eğitim anlayışlarında bu eylem çok önemli bir yer tutmaktadır.

O hâlde, tıpkı pragmatizm, ilerlemecilik gibi anlayışlarda olduğu gibi yeniden kurmacılık da bilgiyi işleme sürecinde aktif olan bireyin bizzat kendi deneyimlerine ayrı bir önem verir. Çünkü birey ancak deneyimleyerek toplumda işe yaramayan bilgileri, değerleri dönüştürebilecektir (Manav, 2018: 128).

Buna göre yeniden kurmacılık anlayışında birey, bilgiyi işleme süreci boyunca aktif bir rolü üstlenecektir. Yeniden kurmacılığa göre bireyler sadece dışarıdan gelen bilgileri pasif bir şekilde kabul etmezler, aynı zamanda bu bilgileri kendi deneyimleriyle bağdaştırarak ve dönüştürerek anlamlandırır. Bu süreç bireylerin kendi deneyimlerine ve iç dünyalarına verdiği önemi gösterir. Bu anlayışa göre bireyler deneyimlerini kullanarak toplumda işe yaramayan bilgileri ve değerleri dönüştürebilirler. Bu bağlamda yeniden kurmacılık, bireylerin bilgiyi sadece dışsal bir veri olarak değil, aynı zamanda kendi içsel deneyimleriyle ilişkilendirerek işlediğini ve anlamlandırdığını savunur. Bu da bireylerin bilgiyi daha etkili bir şekilde kullanmalarına ve toplumsal değişimde daha aktif bir rol almalarına olanak tanır.

Dewey için ilerlemecilik akımı ile yeniden kurmacılık akımı birbirinden ayrılmayacak anlayışları oluşturmaktadır. Yeniden kurmacılığın okul modeli olarak da ilerlemeciliğin devamı niteliğinde olması, eğitim felsefesi açısından önem arz etmektedir. Her iki anlayışta da deneyim kavramı temeli oluşturmaktadır. Dewey, tasarlanan okulun en küçük birimi olan bireyden başlayarak tüm toplumu kapsayacak biçimde yeniden inşa edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Toplumsal yeniden kurmacılık akımında geleneksel yapıyı eleştirirken yavaş değişim ve dönüşüm geçiren kültürel yapılanmayla karşılaşılmaktadır. Bu sorunun çözümsüz kalmasıyla karşılaşılan kriz için bir yol bulunması gerekmektedir. Bu durumda yapılması gerekenleri Gutek dört madde ile açıklamaktadır. Birincisi, yeniden kurmacılık kültürel miras kavramına eleştirel bakış açısı geliştirirse; ikincisi, kuramsal sosyal hayatta yenilenmeye gidilirse; üçüncüsü, kuramsal hayatta yapılan yenilikleri kültürel bir planla test ederse; dördüncüsü, değişimi zor olan kültürü planlı bir yeniliğe doğru geliştirirse oluşabilecek krizi engellemiş olur (Manav, 2018: 130). Bu haliyle yeniden kurmacılık anlayışı, kültürel ve kurumsal değişimin birbirini nasıl etkilediği ve bunun planlı bir yaklaşımla nasıl yönetilebileceği hakkında çözümler sunmayı amaçlamaktadır.

Yeniden kurmacılık anlayışının temelinde “değişim” kavramının bulunduğu ve pragmatist bakış açısıyla oluşturulan bu görüşün bireyin özgürlüğe dayandığını ifade edebiliriz. Her ne kadar ilerlemeciliğin devamı olarak görülse de ilerlemecilik akımının eksiklikleri yeniden kurmacılığın çıkış noktası olmuştur:

Felsefenin insan işlerinden doğduğu ve amaçlı olarak insan işleriyle bağlantılı olduğu belirtilmiştir. Bu gerçeğin kabulü, şimdi gerekli olan yeniden inşanın bir ön koşulu olmasına rağmen, bu görüşte yine de felsefenin gelecekte insan işlerinin yürütülmesindeki krizler ve gerilimlerle bağlantılı olması gerektiğinden daha fazlası anlamına geldiğini ima eden, daha ileri bir görüş söz konusudur (Dewey, 2021: 18).

Dewey bu ifadeyle felsefenin insan yaşamı ve işleriyle doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. İnsanın düşünme, anlama, değerlendirme ve dünya görüşü oluşturma sürecinde felsefenin önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu bakış açısını kabul etmek, yeniden kurmacılığın bir ön koşulu olarak değerlendirilmektedir. Yeniden kurmacılık, deneyimlerin sürekli olarak yeniden yapılandırılması ve

anlamlandırılması süreci olarak tanımlanır. Bu bağlamda felsefenin insan işleriyle bağlantılı olması, yeniden kurmacılık sürecinin bir parçası olarak düşünülebilir. Yani felsefenin insanın yaşamındaki sorunları ve gerilimleri anlama ve çözme sürecinde önemli bir rolü olduğu düşünülürse, yeniden kurmacılık eğitim felsefesiyle ilişkilendirilebilir.

Yeniden kurmacılık açısından demokratik eğitim anlayışı bireylerin deneyimlerini sürekli olarak yeniden yapılandırmasını ve anlamlandırmasını teşvik eder. Bireyler demokratik eğitim sürecinde, kendi deneyimlerinden yola çıkarak bilgiyi anlamlandırır ve çevrelerindeki dünyayı anlamaya çalışırlar. Bu süreç bireylerin demokratik değerleri içselleştirmelerine ve demokratik bir topluma katkıda bulunmalarına olanak tanır. Bireyin içinde var olan cevheri ortaya çıkarmaya çalışan yeniden kurmacılık akımının geleneksel eğitimi eleştiren akımların öncülerinden olmayı başardığını da söyleyebiliriz.

2.3.3. Yapılandırmacılık

Yapılandırmacılık anlayışı kelime anlamı itibariyle inşa etme, yapma gibi kavramlara karşılık gelmektedir. Yapılandırmacılık, bilginin insan tarafından inşa edilen ve üretilen bir şey olduğunu savunmaktadır. Yapılandırmacılık akımını destekleyen düşünürlerden biri de Dewey'dir. Dewey, eğitimin öğrencilerin deneyimlerine dayanması gerektiğini ve öğrenmenin aktif bir süreç olduğunu savunmuştur. Ona göre öğrencilerin doğrudan deneyimleri yoluyla öğrenme sağlamaları ve bilgiyi yapılandırmaları önemlidir.

Demokratik eğitimle bağlantılı olarak Dewey, eğitimin demokratik bir toplum için temel bir öneme sahip olduğunu düşünmüştür. Ona göre eğitim, bireyleri demokratik değerlere, toplumsal sorumluluklara ve eleştirel düşünmeye teşvik etmelidir. Bu bağlamda Dewey eğitim sürecinin demokratik bir ortamda gerçekleşmesi ve öğrencilerin aktif katılımının teşvik edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Ne zaman doğayla toplum sınıfta yaşayabilirse, ne zaman eğitim-öğretim, yöntem ve araç-gereçleri, tecrübe cevherinin hükmü altına girerse, o zaman hayat ile eğitim arasındaki bu birlik ve beraberlik için uygun zemin

hazırlanmış ve kültür de demokrasi için bir parola mahiyetini almış olur (Dewey, 2023: 41).

Yapılandırmacılık, doğa ve toplumla etkileşim içinde olan bir eğitim ortamının önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım yaşamla eğitimi birleştirmeyi ve öğrencilerin demokratik değerleri benimsemesini teşvik etmektedir. Doğa ve toplumla etkileşim içinde olan bir eğitim ortamı, öğrencilerin deneyimlerini zenginleştirir ve öğrenmeyi daha anlamlı hale getirir. Öğrenciler bu deneyimlerle sadece teorik bilgileri değil, aynı zamanda bu bilgileri nasıl kullanacaklarını da öğrenirler. Bu da onları demokratik bir kültürde daha etkili ve sorumlu bireyler haline getirir.

Dewey ve Piaget, benzer yaklaşımlarıyla bilginin bir yapılanma aracı olduğunu savunmaktadırlar. Deneyimle öğrenilen bilgi edinme sürecinde içerikten ziyade bilginin elde edilmesinde izlenen yol, yapılandırmacılık anlayışının önemli özelliğidir. Bu anlayışa göre öğrencinin pasif ve dinleyici olmasından ziyade aktif bir zihinle araştırmacı bir kişilik edinmesi önemlidir. Dewey eğitimi, öğrenme eylemi için bilginin yapılandırılma süreci olarak ifade eder. Bilginin anlamlı olmasını vurgularken onun pragmatik yönüne de değinir (Bakır, 2012: 59).

Bilginin yapılandırılması süreci öğrenme sürecinin bir parçasıdır. Bu, öğrencilerin bilgiyi sadece ezberlemek yerine onu anlamalarını ve kendi deneyimleriyle ilişkilendirmelerini içerir. Öğrencilerin yeni bilgileri mevcut bilgi ve deneyimleriyle ilişkilendirerek anlamlandırmaları ve bu yolla bilginin kalıcı hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu, öğrencilerin bilgiyi pasif alıcılar olmaktan çıkarıp aktif katılımcılar haline getirerek daha derin ve kalıcı öğrenmesini teşvik etmektedir.

Demokratik eğitim modeli öğrencilerin kendi öğrenmelerini yönlendirmelerine ve demokratik değerlerle ilişkili olarak karar almalarına olanak tanır. Bu sebeple Dewey'in bilgi yapılandırılma sürecinin demokratik eğitim modelinde öğrencilerin bilgiyi anlamlandırmaları ve kendi öğrenme deneyimlerini yönlendirmeleriyle yakından ilişkili olduğu görülür:

Okul, kendi içinde tipik toplumsal yaşam koşullarını oluşturmadıkça, toplumsal yaşama hazırlayıcı güçte olamaz... Oysa toplumsal yaşama hazırlanmanın tek yolu toplumsal yaşama dahil olmaktır. Herhangi bir toplumsal ihtiyaç ve motivasyondan halihazırda var olan herhangi bir toplumsal durumdan kopuk bir halde çocukta toplumsal fayda ve hizmet

alışkanlıkları oluşturmaya çalışmak, kelimenin tam anlamıyla yüzme hareketleri yaptırarak çocuğa karada yüzme öğretmektir (Dewey, 2022: 23).

Dewey'e göre okul, öğrencileri toplumsal yaşama hazırlamak için sadece teorik bilgiler vermekle kalmamalı, aynı zamanda öğrencilerin bu bilgileri kendi deneyimleriyle ilişkilendirerek anlamalarını sağlamalıdır. Yapılandırmacılık öğrencilerin aktif katılımını ve deneyimlerini vurguladığı için, okulun öğrencilere sadece derslerde bilgi vermekle kalmayıp, aynı zamanda okul içindeki sosyal etkinliklerde de aktif olarak yer almalarını teşvik etmesi önemlidir. Bu şekilde öğrencilerin toplumsal yaşama hazırlanmaları ve toplumsal fayda ve hizmet alışkanlıkları oluşturmaları desteklenmiş olmaktadır.

Noddings, yapılandırmacı anlayışın öncüsü Piaget ve eğitim felsefesi alanının önde gelen ismi Dewey için şu ifadeleri kullanırken, aslında Dewey'in yapılandırmacı bakış açısında gözlenebilir sonuçlara verilen önceliğe dikkat çekmekte ve Dewey'in eğitim felsefesine özgü olan yönlerini vurgulamaktadır:

Her ikisi de tam anlamıyla etkileşimcidir, her ikisi de bilinen ile bilen kişiyi tek bir olası deneyim dünyası içerisine yerleştirir. Fakat Piaget, Kantçı kökenlerini koruyarak gelişimin her bir basamağında görülen zihinsel aktiviteleri açıklayan bilişsel yapılardan söz etmiştir. Dewey ise görünür davranışlarla, söylenen amaçlarla ve gözlenebilir sonuçlarla çalışmayı tercih etmiştir. Ayrıca, Piaget öncelikli olarak eğitimle değil, gelişimle ilgilenmiştir. Dewey ise tam anlamıyla eğitimle ilgilenmiş ve eğitim felsefesini tüm felsefenin merkezine yerleştirmiştir (Noddings, 2017: 130-131).

O halde Dewey, eğitim felsefesinin merkezine deneyime dayalı öğrenme, demokratik katılım ve probleme dayalı öğrenme gibi yaklaşımları yerleştirmiştir. Ona göre eğitim, bireylerin deneyimleri üzerinden yapılandırıldığı için öğrencilerin gerçek dünyadaki deneyimleriyle bağlantılı, anlamlı ve işlevsel bilgi edinmeleri önemlidir. Bu nedenle eğitimde öncelik, teorik bilgi aktarımından ziyade, öğrencilerin deneyimlerine dayalı öğrenme ve bu öğrenmeyi günlük yaşamlarında uygulama yeteneklerini geliştirmeye verilmelidir. Bu yaklaşım eğitimde sadece bilgiyi ezberlemek yerine, öğrencilerin bilgiyi anlama, sorgulama ve uygulama becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu da Dewey'e göre demokratik değerlere dayalı bir eğitim anlayışını gerektirir, çünkü bireylerin kendi öğrenme süreçlerini yönlendirebilmeleri ve katılımcı bir şekilde karar almaları önemlidir. Dewey, eğitimi

bireylerin deneyimleri üzerinden yapılandığı için öğrencilerin gerçek dünyadaki deneyimleriyle bağlantılı, anlamlı ve işlevsel bilgi edinmelerinin önemli olduğunu belirtmektedir.

Dewey demokratik eğitim anlayışını şekillendirirken ilkin geleneksel eğitimi incelemiş, onun olumlu ve olumsuz yanlarına dikkat çekmiştir; benzer şekilde natüralizmi ile de doğaya dönük eğitim anlayışıyla da demokratik eğitim yaklaşımına giden yolun taşlarını döşenmiştir. Dewey, eğitim felsefesinin temelini oluşturan demokratik eğitim anlayışı ve onunla uyumlu olan ilerlemecilik, yeniden kurmacılık ve yapılandırmacılık gibi yaklaşımlarla öğrencilerin daha aktif, eleştirel düşünen ve toplumsal sorumluluk sahibi bireyler olmalarını sağlamayı amaçlayarak aslında çocuklar için felsefe eğitiminin temel özelliklerini de gözler önüne sermektedir.

Dewey'in felsefe ve eğitim anlayışının temel özelliklerini, dayandığı, yararlandığı ve geliştirdiği kuramları ve ayrıca görüşlerine temel teşkil eden önemli kavramları inceledikten sonra, sonraki bölümde Dewey'den günümüze çocuklar için felsefe eğitiminin geçirdiği dönüşümler tartışılacaktır. Ayrıca bu bölümde Dewey'in çocuklar için felsefe anlayışına sağladığı katkıları değerlendirilecek ve günümüzde çocuklar için felsefe eğitiminin amaçları, yöntemleri ve işleyişi incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JOHN DEWEY'DEN GÜNÜMÜZE ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE EĞİTİMİ

Çocuklar için felsefe, çocukların düşünme yeteneklerini ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir eğitim yaklaşımıdır. Genel olarak, çocuklar için felsefe, onların merakını ve sorgulama yeteneklerini teşvik ederek düşünsel keşifler yapmalarını sağlar. Bu yaklaşım, çocuklara evrensel ve temel felsefi kavramları anlama ve tartışma fırsatı verirken, kendi değerlerini ve dünya görüşlerini şekillendirme sürecine katkıda bulunur. Aynı zamanda, çocuklara empati, mantık ve problem çözme becerilerini geliştirme imkânı sağlar. Dewey ise 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başlarında yaşamış bir filozof olarak, çocuklar için felsefe anlayışının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Önceki bölümlerde vurguladığımız üzere Dewey, eğitimin bilgi aktarımı olmaktan çıkıp çocukların deneyimler yoluyla öğrenmelerini sağlayacak bir araç olması gerektiğini savunan bir anlayış geliştirmiştir. Onun düşünceleri, eğitim ve öğrenme süreçleri üzerine yeni bir felsefi bakış açısının doğumunu müjdeliler.

Dewey'in çocuklar için felsefe kavramını ele aldığı başlıca eserlerinden biri *Demokrasi ve Eğitim*'dir. Bu kitapta Dewey eğitimde demokratik ideallerden ve çocukların eğitim sürecinde nasıl aktif bir şekilde yer alabileceklerinden, aynı zamanda demokratik bir toplumun inşasında çocuklara demokratik değerleri ve katılımcı bir vatandaşlık anlayışını öğretmenin öneminden bahsetmiştir. Ayrıca *Deneyim ve Eğitim* adlı eserinde de çocukların eğitiminde deneyimin önemini vurgulamış ve eğitimde deneyime dayalı bir yaklaşımı savunmuştur. Ona göre çocuklar en iyiyi deneyimleyerek öğrenirler ve eğitim sürecinde deneyime dayalı bir yaklaşım benimsemek, öğrenmenin daha etkili olmasını sağlar. Bu bağlamda Dewey eğitimde öğrencilerin aktif katılımını teşvik etmekte ve öğrenmeyi sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda deneyimler aracılığıyla anlamlandırma süreci olarak görmektedir. Bu eserler Dewey'in çocuklar için felsefe kavramını ele aldığı önemli kaynaklardan bazılarıdır. Belirttiğimiz eserlerin yanında *Çocuk ve Müfredat* adlı eserini yayınlamıştır ki bu eser sonraki başlıkta ayrıntılı şekilde bahsedeceğimiz

Chicago Üniversitesi'nde kurduğu 'Laboratuvar Okulu'ndaki çalışmalarının meyvesidir.

Eserleriyle günümüzde çocuklar için felsefe anlayışının geliştirilmesine önemli katkılar sunan Dewey'in bu alanın önemli isimlerine ilham olmuş bazı kavramlarına ve düşüncelerine değinerek ilerlemek istiyoruz. Bu doğrultuda Dewey'e özgü ilgi merkezi kavramından, okula dair kavrayışından, merakın öğreticiliğine ilişkin yaklaşımından, soru sorma ve sorgulamaya yönelik dikkatinden, aktif ve katılımcı öğretim modelinden bahsedilecektir.

3.1. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Deweyci Kökleri

Eğitim felsefesi hangi uygulamayı kullanırsa kullansın, hangi felsefecinin öncülüğünde olursa olsun şu temel sorularla yüzleşmek zorundadır: "Çocuğa ne öğretilmeli ve nasıl öğretilmeli?" Geleceğin temellerini atacak yeni nesil için en doğrusu her zaman aranmış ve aranmaya da devam etmektedir. Dewey de sorunların en başına giderek çözüme ulaşmada doğru yoldan ilerleyebilmek için "nasıl düşünürüz?" sorusunu sormuştur. Düşünme biçimimiz ve doğru sorularla ilerleyebilmemiz istenilen sonuca daha çabuk ulaşmamızı sağlar, bu noktada karşımıza eğitim felsefesinde iki seçenek çıkar. Bu seçeneklerden ilki çocuğun kendi çaba ve istekleriyle bilgiyi edinmesiyle, diğeri öğretici eşliğinde bilgileri öğrenmesidir (Ülken, 2022: 39). Fakat bu yolların birbirine zıt olduğunu söylemek yanlış olabilir. Özellikle ikinci seçenekte belirtildiği gibi öğretmen tarafından sunulan bilgi sonucunda öğrenci yine de bilgiyle baş başa kalacaktır.

Bir kişi, bir konuyla ve sorunla derinlemesine ilgilendiğinde kendini ona verir ve bunu 'içtenlikle' ya da 'tüm kalbiyle' yapar. Bu tutumun önemi özellikle pratik ve ahlaki meselelerde ikrar edilir ama o zihinsel gelişimde de aynı ölçüde önemlidir. Etkili düşünmenin ilgi dağınıklığından daha büyük bir düşmanı yoktur (Dewey, 2023: 43).

Bir konuya odaklanarak, derinlemesine düşünerek ve anlamaya çalışarak insanlar daha etkili düşünebilir ve daha iyi çözümler bulabilirler. Bu nedenle, derinlemesine ilgi göstermek ve odaklanmak, zihinsel gelişim ve etkili düşünme için önemli bir adımdır. Öğrenci, bilgiyi zihninde veya hayal gücünde tutarak ya da

kendisinde bulunan öğrenme isteğiyle ne yapması gerektiğine karar verecek son merciidir. Her ne yol kullanılırsa kullanılsın, bilgiyi öğrenip öğrenmeyeceğine karar verecek olan çocuktur, bu onun çaba sarf etmesi gereken nihai kararıdır. Bununla birlikte bilgi alım talebinin sadece çocuğa bırakılması, Dewey'in tabiriyle onun ilgi merkezini bulması gerekmektedir. Çocuğun ilgi merkezini doğru tayin edip edemeyeceği ise bazı eğitim felsefecileri tarafından eleştirilere konu olmuştur.

Eğitimin tartışma konularını birçok eserinde ele alan Dewey, oluşturduğu bakış açısıyla günümüz çocuklar için felsefe eğitiminin temellerini atmıştır. Onun eğitim anlayışında açıklanan okul kavramı, bu kurumu daha iyi anlamamızı sağlamıştır. Dewey okulu, hayatın kendisi olarak düşünür. Hayatı öğrenmede tek bir eğitim modelini benimsemek teoride zayıf kalacağından mevcut koşullara göre çeşitli eğitim modellerinin benimsenmesi gerekir (Kıncal, 2019: 306). Dewey'e göre tek bir eğitim modeli tüm koşullara uyarlanabilir değildir, çünkü eğitim, değişen toplumsal, kültürel ve bireysel ihtiyaçlara yanıt vermelidir. Bu nedenle, eğitimde çeşitliliğin ve esnekliğin sağlanması gerekir. Okullarımızın, içerdikleri fikirlerin ve amaçların tam olarak değerlendirilip takdir edilmesi ve okul sisteminin kontrol altına alınması gerekir. Bu, her bir okulun, özellikle sanat, tarih ve bilim gibi alanlarla uğraşan toplumun büyük ölçüde yansıttığı bir yaşam tarzına dönüşmesi demektir. Bu bağlamda, okulların daha etkili ve topluma daha fazla katkı sağlayan bir şekilde işlemesi gerektiği açıktır (Dewey, 2023: 22).

Öğrencilerin gerçek dünyada deneyimler kazanarak öğrenmelerini teşvik etmek, onların öğrenme sürecine aktif katılımını sağlamak ve böylece daha kalıcı ve anlamlı öğrenmeyi desteklemek için çeşitli eğitim modellerine ihtiyaç olduğunu belirten Dewey, kendi okul tasvirinde zihni daha da ileriye götürecek materyallerin ihtiyaç duyulduğunu düşünür. Örneklerinde belirttiği gibi ilkel yolla çözümlenip biten bir problem yerine, başka problemlerle öğrencinin merakını uyandıracak sorulara yönlendirilmesi onun zihnini işlevsel olarak kullanmasına yardımcı olacaktır. Bu yüzden okulun amacı da öğrencinin zekasının geliştirilerek ona eleştirel düşünme becerisi kazandırmaktır (Günay, 2021: 103).

Zihinsel işlevselliğini arttırmak, çocuklar için felsefe eğitiminin daha sonraki bölümlerde de ayrıntılı değineceğimiz unsurlarından biridir. Zihinsel işlevselliğin

uyarılması söz konusu olduğunda Dewey'e özgü ilgi merkezi kavramı karşımıza çıkmaktadır. Dewey'e göre çocukta dört çeşit ilgi bulunmaktadır: Konuşma, soru ve merak, inşa etme ve sanat. Bir çocuğun olgunlaşması için bu dört ilginin işlenmesi ve gelişmesi gerekmektedir. İlginin olduğu ortamda merak vardır. İlginin keşfedilmesiyle öğretmen görevini yerine getirmiş olmaktadır. Öğrencinin içinde gelişen ihtiyaç ve isteklere "öziçi ilgiler", öğrenciyi zorlayan ceza sınav gibi durumlar ise "özdışı araçlar" olarak adlandırılmaktadır (Günay, 2021: 104).

Öğrencinin kendi içinden gelen, doğal olarak ilgilendiği konuları ve aktiviteleri belirten öziçi ilgileri şöyle örneklendirebiliriz: Bir öğrencinin kendi isteğiyle okulun basketbol kulübüne yazılmak istemesi; kendiliğinden ders çalışma isteği, merak ettiği bir konuyu araştırmak için gereken materyallere yönelik ilgisi. Özdışı araçlar ise dışarıdan gelen, genellikle zorlama veya baskı yoluyla yapılan şeyleri ifade eder. Örneğin bir öğrencinin sınavdan kötü not alacağı korkusuyla ders çalışması; zorunlu dersler nedeniyle ilgi duymadığı bir konuyu öğrenmek için dış baskıya maruz kalması; disiplin cezası veya ödül sistemi nedeniyle isteksizce bir şeyleri yapması örnek verilebilir.

Çocuğu ilgi alanlarına göre tanımlamak okulda gerçekleşen ve öğretmenlerin ilgilenmesi gereken bir husustur ki, Dewey, eğitim anlayışında bunu sık sık yinelemektedir. Buna göre çocuk, kendiliğinden pek şiddetli bir şekilde zaten faaliyettedir. Eğitim ise onun faaliyetlerini kavramak ve bu faaliyetlere yön vermek meselesidir. Yön vermek ve organize kullanım iledir ki, bu faaliyetler dağılacak veya sadece güdüye dayalı ifadeler halinde kalacak yerde, kıymetli neticelere ulaşacaktır (Dewey, 2023: 27). Dewey çocukların doğal eğilimlerini vurgulamakta olup eğitimin, bu doğal faaliyetleri anlamakla ve yönlendirmekle ilgili olduğunu ifade etmektedir. Eğitim, bu doğal faaliyetleri organize ederek ve yönlendirerek çocukların potansiyellerini gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır. Çocuklar için felsefe eğitiminin amacının da bu potansiyelleri ortaya çıkarmak olduğunu söyleyebiliriz. Zaten Lipman da çocukların potansiyellerini ortaya çıkarmak için felsefi soruşturma kavramını kullanır. Lipman'a göre felsefi bir soruşturma için üç çeşit soru tarzı bulunabilir. Metafizik soruşturma olan ilk tür, felsefe konuları içinde en kapsamlı ve anlaşılması en güç konuları içerir; "zihin nedir?", "anlam nedir?" gibi sorular bu türe

örnek gösterilebilir. Felsefi soruşturmada, bahsedilen kavramların anlamlarını açıklamak asıl amaç değildir; amaç Sokratik yöntemle çocuğun düşüncelerini ortaya çıkarmak, bir fikir doğurtmaktır. İkincisi mantık sorularıdır. Mantık soruları akıl yürütme aşamasında “soruşturmanın bu durumdan ne sonuç çıkar?” veya “bu durum şu şekilde ise bu sonucu çıkarabilir miyiz?” gibi soruların sorulduğu kısımdır. Son olarak etik sorular karşımıza çıkmaktadır. Etik sorular “iyi nedir?” veya “doğru nedir?” gibi kolaylaştırıcının soru sorduğu kısımdır (Lipman vd., 2023: 71-76).

Çocuklar için felsefe anlayışında önemli bir yer tutan Sokratik yöntem ise çocukların kendi düşüncelerini sorgulamasına ve eleştirel düşünme becerilerini kullanmasına izin veren, böylece çocukların kendi değerlerini ve dünya görüşlerini daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olan bir yöntemdir. Sokratik yöntemin bir örneği olarak Platon’un *Euthyphron* diyalogundan alınmış şu pasaj bu yöntemin özelliklerini anlamamıza yardımcı olur:

Sokrates: Peki senin davan ne Euthyphron?

Euthyphron: Davacıyım

Sokrates: Kimi dava ediyorsun?

Euthyphron: Öyle bir adam ki bunu yapmak delilik gibi görülebilir.

Sokrates: Neden? Uçan birisini mi kovalıyorsun?

Euthyphron: Uçmak mı?.. O çok yaşlı bir adam.

Sokrates: Kimmiş o?

Euthyphron: Babam.

Sokrates: Sevgili dostum! Öz babanı mı dava ediyorsun?

Euthyphron: Evet.

Sokrates: Şikâyetin ne? Nasıl bir suç işledi?

Euthyphron: Adam öldürdü Sokrates!

Sokrates: Herakles adına yemin ederim ki çoğu insan bunun iyi mi yoksa kötü mü olduğunu anlayamaz. Sen bir karara vardığına göre bilgelik konusunda epey ilerlemişsin demektir (Platon, 2016:40-41).

Diyalogda Sokrates’in sorgulayıcı yaklaşımı Euthyphron’un düşüncelerini yönlendirmesinde yarar. Sokrates, Euthyphron’un davasını ve duygularını anlamak için doğrudan cevaplar aramaz, bunun yerine onu düşünmeye ve kendi düşüncelerini ifade etmeye teşvik eder. Sokrates’in sorguları, Euthyphron’un suçlama nedeni ve babasıyla olan ilişkisi üzerine düşünmesini sağlar. Bu, Euthyphron’un kendi düşüncelerini ve değerlerini keşfetmesine olanak tanır. Sokrates’in yargılamadan önce Euthyphron’un düşüncelerini anlamaya çalışması, çocuklar için felsefenin merkezinde

olan empati ve anlayışın önemini vurgular. Çocuklar için felsefe anlayışı, bu diyalogun Sokratik yöntemiyle paralellik gösterir. Sokrates'in sorgulamaları, Euthyphron'un düşünsel keşiflerini teşvik eder. Sokrates'in sorgulamalarına yanıt vermek için Euthyphron kendi düşüncelerini ve inançlarını ifade etmek zorunda kalır. Bu, çocukların kendi düşüncelerini ifade etmelerini ve düşünsel süreçlerini keşfetmelerini teşvik eden çocuklar için felsefenin temel prensipleriyle uyumludur.

Sokratik yöntem ve çocuklar için felsefe anlayışı, çocukların meraklarını ve ilgilerini yönlendirerek kendi düşüncelerini ve değerlerini keşfetmelerine olanak tanır. Dewey de eğilimler ile potansiyellerin ortaya çıkarılmasına ve değerlerin keşfedilmesine dikkat çekerken merak kavramını değinerek felsefe eğitiminin temel ihtiyacına işaret etmiştir. O, merak kavramını üç seviyede açıklar: İlk aşaması, düşünerek yapılan bir eylemden öte, Dewey'in deyimiyle canlılığın dışı vurumudur. Örnek olarak bir bebeğin bir cisim kavraması, ona dokunması, duyduğu bir sese yönelmesi gösterilebilir. Burada zihinsel bir faaliyet söz konusu olmasa bile zihinsel bir süreci başlatan ilk evrenin bu olduğu söylenebilir. Merakın ikinci seviyesi zihinsel faaliyetin daha etkin kullanıldığı alandır. Nasıl ki ilk seviyede çocuk nesneyi kavrayarak meraklanmaya başladıysa o nesnenin ne olduğu hakkında sorular sormasıyla aslında ikinci evreye geçmiş olur. Bu aşamada "ne?", "neden?", "niçin?" gibi sınırsız bir soru akışına sürüklenme olasılığı vardır. Dewey bu aşamayı düşünsel bir merakın tohumlarının atıldığı dönem olarak açıklar. Üçüncü ve son aşamada merakın zihinsel boyutu söz konusudur. Peş peşe sorulan sorularda amaç, cevaptan ziyade soru sormanın hazzını yaşamaktır ve ardından çocuk cevaplarla ilgilenmeye başlayarak düşünsel bir yolculuğa çıkmaktadır. Eğitimde bu üçüncü seviye merakı kullanarak çocuklara işlevsellik imkânı tanımalı, bu da eğitimcinin amacı olmalıdır. Zira doğru eğitim biçimi ile çocuklardaki merak duygusunun ölmemesi çok önemli bir konudur (Dewey, 2022: 49-51).

Geleneksel eğitime ilişkin eleştirilerinde merak duygusunun öldürülmesine dikkat çeken Dewey, eğitimin amacının merak duygusunu muhafaza etmek olduğunu açıkça belirtir:

Çocuklar, ilk yaşlarından itibaren amaçlarına ulaştıracak eylemleri ve nesnelere seçmek zorunda kalırlar. İşte bu seçimle birlikte düzenleme ve uyarlanma da ortaya çıkar. Bu edimler yargı gücünü gerektirir. Elverişli

koşullar, bilinçsizce işleyerek refleksif edinimlere uygun tutumların geliştirilmesini teşvik edebilir (Dewey, 2023: 62).

Dewey ayrıca çocukların çevreleriyle etkileşimleri sırasında karşılaştıkları durumları nasıl algıladıkları ve bu durumlara nasıl yanıt verdikleri üzerinde durur. Çocuklar, hedeflerine ulaşmak için seçimler yapmak zorundadırlar. Bu seçimler, çocukların düzenleme ve uyarlanma süreçlerini başlatır. Düzenleme, çocuğun çevresine uyum sağlamak için davranışlarını düzenlemesi, uyarlanma ise çocuğun çevresindeki değişen koşullara uyum sağlaması anlamına gelir. Bu süreçler, çocuğun yargı gücünü kullanmasını gerektirir, yani çocuğun çevresindeki durumları değerlendirmesini ve doğru yanıtlar üretmesini içerir. Elverişli koşullar, çocuğun bu süreçleri bilinçsizce gerçekleştirmesine neden olup refleksif öğrenmeyi teşvik edebilir, yani çocuğun uygun tutumları geliştirmesine yardımcı olabilir. Dewey çocukların çevresiyle etkileşimlerinin karmaşıklığını ve bu etkileşimlerin çocukların gelişimi üzerindeki önemini şöyle vurgular:

Çocuklar soru sorduklarında susturulurlar. Onların keşfedici ve sorgulayıcı etkinliklerde bulunmaları sakıncalı görülür, hatta bu nedenle onlara baş belası muamelesi bile yapılır. Geleceği düşünmeye, öngöründe bulunmaya ve bir şeyin başarılmasının yeni sorular doğurduğu, yeni girişimleri telkin ettiği uygulamalar aramaya zorlayan hiçbir plan ya da tasarı öğrencilere sunulmaz (Dewey, 2023: 68).

Çocukların keşfetme ve sorgulama yeteneklerinin nasıl etkilediğini açıklayan Dewey için felsefe, çocuklar için öğrenme sürecinde aktif ve katılımcı olmalarını teşvik eden bir öğrenme modelidir. Ancak, bazı eğitim anlayışlarında çocukların sorgulayıcı ve öğrenme merakına karşı olumsuz bir tutum olabilir. Bu durumda, çocukların sorgulayıcı etkinliklerde bulunmaları ve soru sormaları engellenebilir, hatta onlara karşı negatif bir tutum sergilenebilir. Yanlış eğitim sistemlerinin oluşturduğu bu olumsuz sonuçları nasıl en aza indirgeyebiliriz sorusunun cevabını bulmada çocuklar için felsefe, yardımcı bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Günümüzde çocuklar için felsefe anlayışı İngilizcesi *Philosophy for Children* olan kavramı kısaltmak amacıyla, tam kelime karşılığı olmasa da P4C kısaltmasıyla

bilinir. P4C, çocukların düşünme becerilerini geliştirmeyi, felsefi sorularla etkileşim kurarak dünyayı anlama yeteneklerini artırmayı ve eleştirel düşünme becerilerini güçlendirmeyi amaçlar. Çocuklar için felsefe alanında yapılan çalışmalar Dewey'in eğitim felsefesiyle uyumlu bir şekilde ilerlemektedir. Bu çalışmalar, çocukların düşünsel ve duygusal gelişimlerini desteklemeyi, felsefi sorularla etkileşim kurarak dünyayı anlama yeteneklerini güçlendirmeyi ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Çocuklar için felsefe anlayışı çocukların düşünme becerilerini geliştirmek için uygulanmayı amaç edinmiş bir program olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'ların sonunda ortaya çıkmış ve 1970'ler boyunca geliştirilmiş olup diğer ülkelere de yayılmıştır. Öğrencilerin felsefi içerikli diyaloglarının merkeze alındığı kendine has bir yöntem, içerik ve yaklaşıma sahiptir. Çocuklar için felsefe anlayışında Sokrates'in felsefi tartışmalarda kullandığını bildiğimiz yöntemin önemli bir yeri vardır. Sokrates bilginin en yüce hedef olduğuna inanırken, gerçek bilgeliğin insanın kendi bilgisizliğini kabul etmesiyle başladığını düşünür. Bu nedenle tartışmalara kendi tezlerini sunmak yerine, karşısındaki insanların düşüncelerini ve iddialarını sorgulayarak başlar. Kendisini öğrenmeye açık bir öğrenci olarak konumlandırır ve öğretmenlerine minnettar olduğunu ifade eder. Bu yaklaşımıyla insanları kendi düşüncelerini sorgulamaya ve gerçek bilgiye ulaşmaya teşvik etmeye çalışır (Ünder, 2019: 644). Bu haliyle Sokratik yöntem, onun sorgulama ve diyalog yaklaşımına dayanır. Sokratik yöntemi kullanarak öğrencilerin düşüncelerini, sorgulamalarını ve kendi fikirlerini oluşturmalarını teşvik eden bu yöntem, öğrencilerin sorular sormasını, cevaplar aramasını ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlar. Bu süreç, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken aynı zamanda özgüvenlerini ve özsaygılarını da artırmaya katkı sağlar.

Çocuklar için felsefe eğitiminin tarihini üç döneme ayırarak incelemek uygun görünmektedir: İlk dönem 1896 yılında Dewey'in çocuklar için felsefe anlayışı kapsamında çalışmalarını yaptığı "Laboratuvar Okulu"nu kapsar. İkinci dönem ise 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yayınlamasıyla başlatılabilir, bu dönemde Amerikalı felsefeci Matthew Lipman, İngiliz eğitimci Ann Margaret Sharp ve Amerikalı filozof Gareth Matthews'in çalışmaları dikkati çeker.

2000'lerden itibaren ise sayısı giderek artan çalışmalar ve etkinliklerle çocuklar için felsefe eğitiminin kurumsallaştığı görülmektedir.

3.2.1. Laboratuvar Okulu'nda Çocuklar İçin Felsefe

Laboratuvar Okulu, 1896'da Chicago Üniversitesi'ne bağlı olarak açılan ve eğitimde deneyime dayalı bir yaklaşımı benimseyen bir okuldur. Dewey, Chicago Üniversitesinde akademisyenlik yaptığı dönemde eğitim sistemine eleştirel bakış açısıyla yaklaşarak ezberci öğrenme, pasif öğrenci rolü, sosyal yaşamdan uzak eğitim, bireysel farklılıkların arka plana atılması gibi eksiklikleri dile getirmiştir. Bahsedilen eksiklikler adına sahada aktif bir çözüm üretmek isteyen Dewey, üniversite bünyesinde bir okul kurmuştur. Dewey, bu okulu eğitim felsefesini ve pedagojik görüşlerini uygulamaya geçireceği için bir laboratuvar olarak görmüştür. Dewey'in bu okulu kurarken özellikle eğitim fakültelerinin sadece öğretmen yetiştirmekle kalmamalarını sağlamak ister, bunun yanı sıra aktif öğrenme yönteminin öğrenciler üzerindeki pozitif gelişmeleri gözlemlemeyi amaçlar.

Dewey Laboratuvar Okulu'na dair teorik çalışmalarında iki önemli alana değinir. Birincisi aktif öğrenme yöntemini temele alıp gözlem yeteneğiyle eğitime devam edilmesi gerekliliğidir. İkincisi ise öğrencilerin üniversite eğitimine başladıklarında uygulama yapılabilecek alanın oluşturulmasıdır. Öğretmenlerin rasyonel bir ders içeriği üretip yeni eğitim bakış açısına uygun, uygulamalı bir eğitim vermeleri amaçlanmaktadır. Laboratuvar Okulu geleneksel eğitim yöntemlerine karşı çıkarak, öğrencilerin doğrudan deneyimle öğrenmelerini ve öğrenmeye aktif katılımlarını teşvik etmiştir. Bu doğrultuda sınıf duvarları dışına çıkılarak şehir içindeki alanlarda ders verilmiştir. Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre ders planları yapılmış, öğrencilerin kendi ilgi alanlarını keşfetmeleri ve kendi öğrenme süreçlerini yönlendirmeleri teşvik edilmiştir.

Dewey okulun fikirsel zeminini oluştururken sadece eğitimi psikolojiyle ilişkilendirmemiş, eğitim ve sosyoloji, eğitim ve demokrasi, eğitim ve politika ilişkilerinden de yararlanmışır. Çocukların okul içi eğitimdeki başarısızlıklarının sebeplerinin başında, okulda öğrenilen bilgilerin dış dünyada karşılık bulmaması ya

da bunların kullanılmaması gelir. Buna karşılık Laboratuvar Okulu, okulda edinilen bilgilerin dış dünyaya faydalı olabilecek şekilde aktarılmasını savunurken küçük yaştaki bireylerin gözlem yoluyla aktif bir eğitim almalarını ve üniversite öğrencilerine uygulamalı bir eğitim verilmesini amaçlar (Manav, 2018: 73). Dewey'e göre Laboratuvar Okulu her üniversiteye kurulması gereken, uygulama yapma fırsatı sunan bir laboratuvardır; aslında bu okul toplumsal yaşamın küçük bir versiyonudur. Okul, öğrencileri toplumun karmaşık yapısından kaynaklanan kaos ortamına alıştırmak ve bu ortamın üstesinden gelmek için onları hazırlamaktadır. Böylece Dewey'e göre Laboratuvar Okulu aslında öğrencileri topluma hazırlama okuludur.

Dewey Laboratuvar Okulu'ndaki eğitim yaklaşımını, deneyim temelli ve öğrenci merkezli bir çerçeve üzerine inşa etmiştir. Öğrencilerin aktif katılımını ve gerçek dünyadaki deneyimlerini merkeze alan bu yaklaşım, öğrenmeyi en etkili şekilde sağlamayı amaçlar. Dewey'in felsefesine göre, öğrencilerin doğal merakları ve ilgi alanları öğrenme sürecine entegre edilmelidir. Laboratuvar Okulu'nda çocuklar, kendi ilgi alanlarına yönelik projeler seçerek kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri yaşarlar. Böylece problem çözme ve eleştirel düşünme becerileri geliştirilir, öğrenciler karşılaştıkları sorunlara çeşitli stratejiler geliştirerek çözüm bulurlar. Öğrenmenin sosyalliği vurgulanarak, grup çalışmaları ve işbirlikçi projelerle sosyal projeler pekiştirilmektedir. Ayrıca yansıtıcı düşünme süreçleri teşvik edilerek öğrencilerin deneyimlerini ve öğrendiklerini derinlemesine değerlendirmeleri sağlanır. Her öğrencinin bireysel farklılıkları dikkate alınarak, öğretmenler rehberlik eder ve öğrenme süreci kişiselleştirilmektedir. Böylece öğrencilerin aktif katılımları, deneyimleri ve kişisel ilgi alanları ön plana çıkararak öğrenme süreçlerini daha sonra geliştirilecek olan çocuklar için felsefe anlayışını daha anlamlı ve etkili kılmaktadır.

Okulda farklı yaş gruplarına yönelik farklı kurallar vardır. Örneğin 4-14 yaş grubuna yönelik kurallar ise şöyledir: 1) Okulda öğretilecek başlıca konu yardımlaşma ve iş birliğidir; 2) Öğrenme faaliyetlerinde fikir ve duyuların ön plana konulmalı ve öğretimde oyun, tiyatro vb. araçlardan yararlanılmalıdır; 3) Çocuğun bireysel özellikleri ön planda tutularak eğitime farklı bir boyut kazandırılmalıdır (Yıldız, 2014: 70-75). Buna göre ilk iki yıl eğitimde bu maddeler öncülüğünde öğrencilerin beceri ile ilgileri belirlenir. Böylece öğrenciler için okul, ödevlerin verildiği bir bina yerine

çocukluk yaşamlarının bir parçası haline gelir. Öğrenciler okulda yemek yapmayı, dikiş dikmeyi, marangozluğu vb. becerileri öğrenebilecekleri dersler alırlar. Bu çeşitlilik ise hayatla bağlantılı bir öğretim modeli olarak karşımıza çıkar:

Okulda çocuğun hayatı, her şeyi kontrol eden bir amaç haline gelir. Çocuğun olgunlaşmasına yardım için gerekli olan tüm araç gereçler burada toplanır. Ya öğretim? Elbette o da önce hayat, sonra hayat vasıtasıyla ve hayatla bağlantılı olarak öğretim. Çocuğun hayatını bu şekilde merkeze alan ve organize eden görüşle artık onu her şeyden önce dinleyici bir varlık olarak bulmalıyız, tamamıyla tersi bir durumda buluruz (Dewey, 2023: 26).

Dewey'e göre eğitim sadece sınıf içindeki derslerle sınırlı kalmamalı, aksine öğrencilerin günlük yaşamlarına entegre edilmelidir. Eğitim, öğrencilerin hayatları boyunca karşılaşacakları sorunları çözmelerine yardımcı olmalıdır. Okuldaki eğitim programları öğrencilerin gerçek yaşam deneyimleriyle bağlantılı olmalıdır. Öğrenciler sadece bilgiyi ezberlemek yerine, onu uygulamalı olarak kullanmayı da öğrenmelidirler. Bu yaklaşım öğrencilerin sadece dinleyici değil, aynı zamanda aktif katılımcılar olarak görülmesini savunmaktadır ve tüm bu özellikler de Dewey'in Laboratuvar Okulu'nu nasıl tasvir ettiğini bize göstermektedir. Nitekim Dewey eğitimde demokratik bir yaklaşımı benimsemiş ve öğrencilerin sosyal ve entelektüel gelişimini desteklemeyi amaçlamıştır. Bu nedenle Laboratuvar Okulu, eğitimde önemli bir dönüm noktası olmuş ve eğitimde reformcu bir hareketin başlangıcını temsil etmiştir. Daha sonraki süreçlerde çocukların felsefe ile ilişkisi önem kazanmış ve yapılan çalışmaların sayısı da giderek artmıştır.

3.2.2. 1959'dan 2000'lere Çocuklar İçin Felsefe

Çocuk ve çocukluk kavramlarına ilişkin tanımlar, çocuğun konumu ve önemiyle ilgili açıklamalar bir kültürden diğerine, bir çağdan ötekine değişiklik gösterir. Bazı kültürlerde çocuk, hayvan veya nesnelere daha değerli veya önemli sayılmamışken, bazı kültürlerde bunun tam aksi bir anlayış bulunmaktadır. Çocuk ve çocukluğa ilişkin tartışmalar her zaman gündemde olsa da 1959'dan önce çocuk haklarının açıkça vurgulandığını ve hakların sınıflandırıldığını söyleyemeyiz; yine bu tarihten önce çocukların toplumun geleceği için önemine ilişkin detaylı açıklamalara pek rastlayamayız. Eylem Yolsal Murteza'nın da belirttiği gibi çocukların da hakları olabileceği 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'yle birlikte

açıkça ilan edilmektedir:

Çocuğun ayrı bir birey olduğu düşüncesi ancak 1959 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ilan edildiğinde ortaya çıkmıştır. Dibacesinde 1949 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki esasların çocuklar için de geçerli olduğu yazar. Cenevre Bildirgesi'ndeki beş maddedeki hakların genişletildiği bu bildirmede yine çocuğun korunması ilkesi mevcuttur (Yolsal Murteza, 2023: 690).

Çocuk haklarının tanınmasıyla birlikte çocuğun yetişkinden farklı muamele görmesi gerektiği ve dolayısıyla çocukların eğitiminin de gözden geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkıyordu. Bu gerekliliğin bir yansıması olarak felsefe eğitimi de bu dönemde gözden geçiriliyor ve çocuklara yönelik yeni felsefe yapma biçimleri gündeme geliyordu. Amerikalı felsefeci Matthew Lipman, İngiliz eğitimci Ann Margaret Sharp ve Amerikalı filozof Gareth Matthews'in çalışmaları bu alanın ilkleri olarak görülüyordu.

Çocuklar için felsefe anlayışını geliştiren ve yaygınlaştıran isimlerden biri olan Lipman, 1970'lerde çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek ve onlara felsefi sorular sormayı öğretmek amacıyla *Philosophy for Children* programını oluşturdu. Bu program, çocukların mantıklı düşünme, değerlendirme yapma ve açık fikirli olma becerilerini geliştirmeye odaklanmaktadır. Lipman, çocukların doğası gereği felsefi düşünceleri kavrayabileceklerini ve bu becerinin onların entelektüel ve duygusal gelişimine katkı sağlayabileceğini savunmuştur. Lipman'ın filozof ve eğitimci olarak en bilinen eserlerinden olan *Felsefe Sınıfta* 'da felsefeyi ilkökul seviyesindeki çocuklara öğretmek için kullanılan bir metot önerilir. Bu kitap "Felsefe için Hikayeler" metodunu tanıtmaya çocuklar için felsefe anlayışında önemli bir yer edinir. *Eğitimde Düşünme* adlı eserinde ise Lipman'ın eğitim felsefesini ve öğrencilerin düşünme becerilerini nasıl geliştirebileceğine dair görüşlerini detaylı bir şekilde ele anlattığına tanık oluruz. *Harry Stottlemeier'in Keşfi* adlı çalışmasında Lipman, çocuklar için bir hikâye yazar; bu hikâye çocukların felsefi düşünmeyi ve mantığı anlamlandırmalarına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Yine *Lisa ve Mozart* adlı eser Lipman'ın çocuklar için yazdığı başka bir hikâye kitabıdır. Bu hikayelerde Lipman felsefi kavramları ve düşünmeyi öğretmeye odaklanmıştır. Lipman'ın çalışmaları çocuklar arasında felsefi düşünmeyi teşvik eden birçok eğitim programının

temelini oluşturmuştur. Lipman'ın hayatının dönüm noktası olarak nitelendirdiği Dewey ile tanışması yirmi iki yaşında Colombia Üniversitesi'nde gerçekleşmiştir. O, çocuklar için felsefe konusuna ilgi duymasını sağlayanın Dewey olduğunu belirtmiştir.

Lipman ile Ann Margaret Sharp 1973 yılında aynı üniversitede çalıştıkları sırada otuz beş yıl sürecek çocuklar için felsefe alanında yapacakları çalışmaların ve dostluğun temelini atarlar (Dikmelik, 2022: 26-28). Sharp, eğitim felsefesi alanında önemli eserlere imza atmış bir filozof ve eğitimci olarak bilinmektedir. Belli başlı eserlerinden bazılarında bahsetmek gerekirse ilkin *Eleştirel Bilinç İçin Eğitim* adlı kitabını zikredebiliriz. Paulo Freire ile birlikte kaleme aldığı bu kitap, eleştirel pedagojiye odaklanır ve eğitimin toplumsal değişimdeki rolünü inceler. Lipman ile birlikte yazdığı *Çocukluk ve Felsefe* adlı çalışmada ise çocukların felsefi düşünmeyi nasıl öğrenebileceklerine ve bu sürecin önemine değinilir. *Öğretim ve Öğrenme Üzerine Düşünceler* adlı çalışması eğitim üzerine derinlemesine düşünmeyi teşvik etmesi açısından çocuklar için felsefe anlayışında önemli bir yer tutar; kitapta eğitimcilerin kendi öğretim uygulamalarını sorgulamalarına yardımcı olmak amaçlanır. *Öğretmenlik Zorlukları* adlı eserinde ise eğitimde karşılaşılan zorlukları ve bu zorlukların nasıl üstesinden gelinebileceğini tartışır. Eğitimin temel kavramlarına odaklandığı *Eğitim ve Öğretim* adlı eserinde de eğitim sürecini anlamak ve iyileştirmek için bir çerçeve sunmak suretiyle çocuklar için felsefe anlayışına kaynak olur. Sharp'ın çalışmaları genellikle felsefi düşünme, eleştirel pedagoji ve eğitim felsefesi alanlarında yoğunlaşır. Ayrıca Sharp, Lipman'ın "Felsefe ile Çocuk" programını geliştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sharp, Lipman'ın çalışmalarını takdir edip desteklemiş ve Lipman'ın programını daha da geliştirmek için katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte Lipman, Dewey'in bu konudaki katkılarından övgüyle bahsetmektedir:

Akıl yürütme becerilerinin başarılı okuma ve yazma için gerekli olduğunu ve öğrencilere değer aşılamanın alternatifinin sürekli olarak teşvik edildikleri değerler üzerinde etkili bir şekilde düşüncelerine yardımcı olmak olduğunu öngören Dewey'dir (Lipman, 2023: 15).

Lipman'ın bu ifadelerini Dewey'in deneyci ve pragmatist eğitim yaklaşımıyla birlikte düşündüğümüzde önemli olanın öğrencilerin bilgiyi doğrudan deneyimleyerek

ve sorgulayarak öğrenmelerini olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Dolayısıyla çocuklar için felsefe yaklaşımı, öğrencilere sadece değerleri kabul etmeyi değil, aynı zamanda bunları sorgulayarak anlamalarını ve içselleştirmelerini teşvik eden Dewey'e ve onun izinden giden Lipman'a çok şey borçludur. Dewey'in fikirlerinden etkilenen Lipman çocuklar için felsefe anlayışını ilk vurgulayan ve çalışmalarıyla bu anlayışı geliştiren ilk yazar olmuştur. Sonraki aşamalarda Lipman'ın programını destekleyen Sharp'ın da bu alana önemli katkıları olmuş ve bu iki isim iş birliği içinde çalışarak önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Dewey'in felsefesi, Lipman ve Sharp'ın çalışmalarının temelini oluşturmuş ve onların ortak bir vizyon etrafında bir araya gelmelerini sağlamıştır. Bu dostluk, eğitimde eleştirel düşünme ve felsefe yapma becerilerinin önemini vurgulayan bir yaklaşımın geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Çocuk kavramı da bu becerinin ana konularından olmayı hak kazanmıştır.

Çocukların felsefe yapması ya da felsefi bir tartışma içinde olması farklı filozoflar arasında tartışma konusu olagelmiştir. Lipman *Felsefe Okulda* adlı eserinde gelişmekte olan çocuklar için felsefe anlayışında toplumsal konular, metafizik, hukuk felsefesi, ahlak, eğitim felsefesi ve diğer alanlar için anlamlı etkilerin ortaya çıkacağını ümit ettiğini belirtmektedir. Gelişimlerin gerçekleştiği kurum olarak okullara değinen Lipman, okullarda yaşanacak süreci şu ifadelerle belirtmiştir:

İlkokulda felsefe gibi bir şey yokken, böyle bir olanak çok uzak görünüyordu. Ancak ilk ve orta dereceli eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak felsefenin kurumlaşmasının sağlam akademik gerekçeleri olduğu artık kesin olarak ortaya çıktığından, akademik özgürlük sorununun bundan böyle üniversite kampüsüyle sınırlanamayacağı gerçeğinden kaçamayız. Gelecek yıllarda, çocukların akademik özgürlüğüyle ilgili ortaya çıkmaya başlayan meselelerle başa çıkmak için felsefecilerin danışmanlığına giderek daha çok ihtiyaç duyulacaktır (Lipman, 2023: 270).

Felsefenin sadece üniversitelerde değil, ilkokul ve ortaokul gibi daha erken eğitim aşamalarında da yer alması gerektiğinin kabul edilme nedenlerinin en başında öğrencilere erken yaşlardan itibaren eleştirel düşünme becerileri, mantık ve değerler konusunda düşünme yetileri kazandırmanın amaçlanmasıdır. Dewey'in çocuklara attığı merak, Lipman'ın çocuklar için felsefe eğitimini tanımlarken kullandığı kavramlarla benzerlik göstermektedir.

1969 yılı çocuklar için felsefe eğitimi alanında önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olarak kayda geçmiştir. Bu yılda *Çocuklar İçin Felsefe Müfredatı* adlı ilk kitap yayınlanmıştır. Kitapta Harry Stottlemeier'in bir grup çocuğa felsefe öğretmeye çalışması ve bu süreçte yaşadıklarını anlatmaktadır. Kitap, çocukların mantık ve düşünce becerilerini geliştirmeye odaklanırken Dewey'in eğitim felsefesinden de etkilenmiştir. Bunun yanı sıra çocuklar için felsefe anlayışının anaokulundan 12. sınıfa kadar işlenmesini kapsayan Çocuklar için Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü (IAPC) tarafından yayınlanmış bir müfredat, ilker arasında yerini almıştır. 1969 yılında oluşturulan müfredat 1974'ten beri de geliştirilmektedir. Yine 1974'te Çocuklar İçin Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü, Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmasının ardından, çocuklar için felsefe eğitimini geliştirmeyi amaçlayan çalışmalar yapmış ve çocukların felsefi düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik programlar oluşturmuştur. Enstitünün kuruluşu, çocuklar için felsefe eğitimine verilen önemin arttığı dönemde gerçekleşmiştir ve çocuklar için felsefe eğitimi alanında yapılan çalışmalara büyük katkı sağlamıştır. Lipman 1976'da bu konuya değindiğinde mevcut bulunan bu müfredatın zamanla diğer ülkelerde de geliştirildiğine değinmektedir.

1979 yılında Lipman, Sharp ve Oscanyan tarafından çıkarılan *Çocuklar İçin Felsefe Dergisi*, çocukların felsefe üzerine düşüncelerini teşvik etmek amacıyla yayımlanan alanında ilk olan bir dergidir. Dergi çocukların mantıklı düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlamakta, çocukların kendi düşüncelerini ifade etmelerini, felsefi konuları keşfetmelerini ve tartışmalarını teşvik etmektedir. 1981 yılında ise Çocuklara Yönelik Felsefe Öğretmen Eğitimcileri Uluslararası Konferansı gerçekleşmiştir. Bu, çocuklara felsefe öğretimi konusunda eğitimcilerin bir araya gelerek deneyimlerini paylaştığı ve felsefe eğitimine yönelik yeni yaklaşımların tartışıldığı bir etkinliktir. Konferansta felsefe eğitimi alanındaki çalışmaların desteklenmesi, felsefe eğitimine olan ilginin artırılması ve felsefi düşünmenin teşvik edilmesi amaçlanmış olup, çocuklara felsefe öğretimi üzerine çalışan eğitimcileri, akademisyenleri ve araştırmacıları bir araya getirmiştir. 1990 yılına gelindiğinde BBC'de yayınlanan *Altı Yaşındakiler için Sokrates* adlı yapımda, çocukların felsefe ve düşünme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Yapımda Sokrates'in sorgulama yöntemlerini kullanarak çocuklara felsefi konuları keşfetme ve tartışma fırsatı

sunulmaktadır. Sokrates'in soru sorma yöntemlerini kolaylaştırılmış bir şekilde kullanarak çocuklar arasında düşünmeye ve felsefi konuları anlamaya yönelik bir ilgi oluşturmayı hedefleyen yapım, birçok ülkede izlenmiştir.

Günümüzde sayısız eğitimleri olan çocuklar için felsefe programlarının belli başlı ülkelerde nasıl doğup geliştiğini anlatmak adına İngiltere, Japonya, Almanya ve Türkiye'deki çalışmalardan kısaca bahsedebiliriz. İngiltere'de 1992 yılında *SAPERE* (*Society for the Advancement of Philosophical Enquiry and Reflection in Education*) adıyla bilinen kuruluş, felsefe eğitimi üzerine müfredat hazırlayarak kaynaklar oluşturmuştur; kuruluş felsefe alanında başarılı öğrencilere sağladığı burs imkânlarının yanı sıra felsefe eğitimi alanında eğitim programları vermektedir. Japonya'da Japon Felsefe Çocuklar İçin Derneği (*Japan P4C Association*) kurulmuştur; dernek, programlar geliştirip yayınlamıştır ve günümüzde felsefe kavramlarının tartışıldığı aylık toplantılarla varlığını sürdürürken sadece çocuklar için değil, topluluklarla felsefe anlayışını savunarak genişletilmiş bir program sunmaktadır. Almanya Institut für Kinderphilosophie adlı enstitüyü kurmuş ve felsefe müfredatları sunmuştur; Enstitü halihazırda çocuklar için felsefe alanında projeler üretmekte ve diğer ülkelerle de bu alanda iş birliği yapmaktadır.

Türkiye'de ise 1993 yılında çocuklar için felsefe biriminin kurulmasıyla çocuklar için felsefe eğitimi alanındaki çalışmalara başlandığını söyleyebiliriz. Nuran Direk başkanlığında yürütülen çalışmalardan biri her yıl ulusal düzeyde düzenlenen Felsefe Olimpiyatıdır. Nuran Direk bu birimi oluşturmadan önce çocuklar için felsefe kavramıyla ilk tanışmasını *Küçük Prens Üzerine Düşünmek* adlı eserinde şu şekilde ifade eder:

1992 yılında Yunanistan'da yapılan Balkan Ülkeleri Felsefe Semineri'nde "Çocuklar İçin Felsefe" çalışmaları üzerine dinlediğim ilginç bir bildiri beni çok etkiledi. Eğer o bildirimden hemen sonra Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı, hocam Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'nin beni yüreklendirmesi ve sonrasında bana verdiği destek olmasaydı hayatımda bu önemli değişiklik olmayacaktı (Direk, 2016: 14).

Son zamanlarda ülkemizde çocuklara yönelik felsefe eğitimlerinin hızla geliştiği gözlemlenmektedir.

3.2.3. 2000'lerden Günümüze Çocuklar İçin Felsefe

2000'lerden itibaren diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de Dewey'in felsefe ve eğitim anlayışı, çocuklar için felsefe eğitiminin gelişmesinde etkili olur. Türkiye'de çocuklar için felsefe eğitimine yönelik çalışmalar yapılırken Dewey'in felsefe ve eğitim anlayışı referans alınmış ve çocukların aktif olarak düşüncelerini teşvik eden bir eğitim modeli benimsenmiştir. Çocuklara yönelik bu modelde sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmenin yanı sıra, çocukların kendi düşüncelerini ifade etme ve başkalarının düşüncelerini anlama yeteneklerini de artırmaları hedeflenir. Bu hedef doğrultusunda 2007 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, ilköğretim 6-8. sınıflara düşünme eğitimi adlı seçmeli bir dersi müfredata ekler. O yıl müfredatta çocuklar için felsefe programı adı henüz kullanılmasa da derste eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesi için değerler kavramının tanıtıldığı bir izleni hazırlanır (Akkocaoğlu Çayır, 2005: 18).

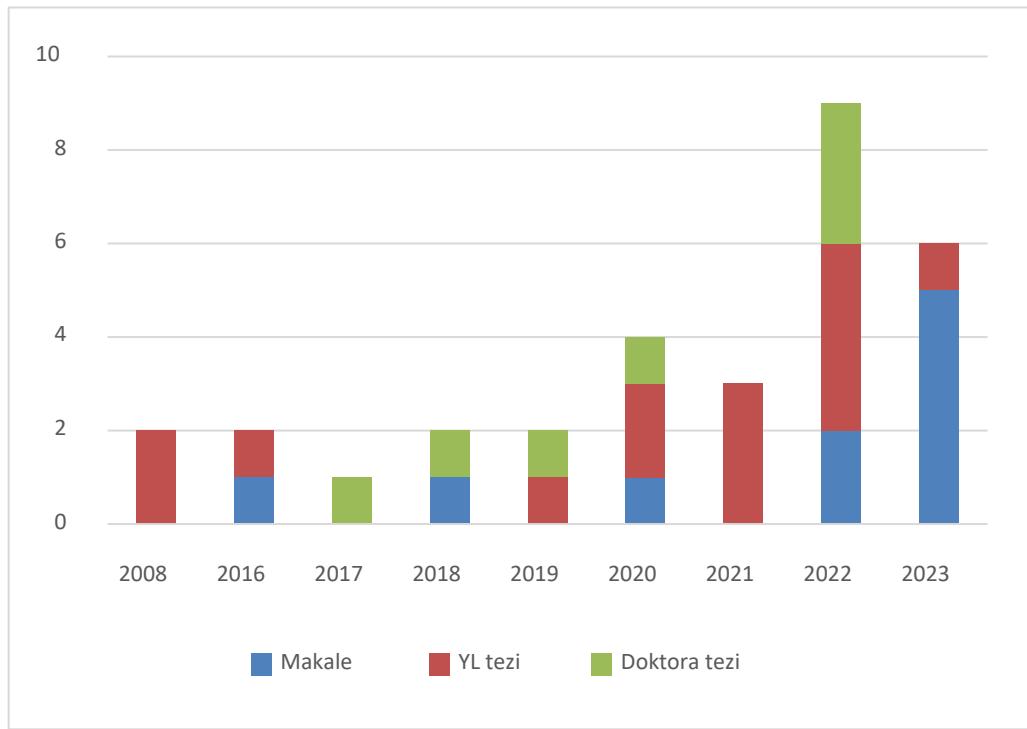
Bununla birlikte Dewey ve ardıllarının yolundan ilerlemek ve çocuklar için felsefe anlayışını yaygınlaştırmak için üstesinden gelinmesi gereken bazı önyargılar olduğuna dikkat çekilmiştir. Murriss'in 2013'teki araştırmasında belirttiği "epistemik önyargılar", yetişkinlerin çocuklar hakkındaki doğrudan ya da dolaylı varsayımlarını ve eğitimdeki önyargılarını ifade eder. Bu önyargılar, çocukların düşünme kapasiteleri, anlayışları, ilgi alanları ve yetenekleri hakkında yanlış ya da sınırlayıcı inançları içerebilir. Murriss'in önerdiği çözüm önerilerinden biri, eğitim programlarında çocuklar için felsefe derslerinin yer almasıdır. Bu, çocukların düşünsel becerilerini geliştirerek, kendi düşüncelerini ifade etme ve savunma yeteneklerini arttırarak epistemik önyargılara karşı daha dirençli hale gelmelerine sağlar. Bu yaklaşım, çocukların seslerini duyurmasını ve kendi düşüncelerini oluşturmalarını teşvik etmek için önemli bir adım olarak görülür. Kienstra, Karskens ve Imants'ın 2014 yılındaki araştırmasında, felsefe yapma sürecini sınıf ortamına taşımak için üç farklı yaklaşıma dayanan otuz etkinlik önerisi sunulur. Bu etkinliklerle felsefi düşünceyi ve tartışmayı teşvik etmek amaçlanır. İlk yaklaşım, Hannah Arendt ve Stanley Deetz'in fikirlerine dayanan Sokratik yöntemi içerir. İkinci yaklaşım, Karl Popper'in görüşlerine dayanır ve eleştirel düşünme ve hipotez test etme süreçlerine odaklanır. Üçüncü yaklaşım ise Michel Foucault'un düşüncelerinden ilham alır ve güç,

bilgi ve eleştirel analiz konularına odaklanır. Bu yaklaşımların her biri, öğrencilerin felsefi düşünce becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmayı hedefler. Vansieleghem'in 2014'teki çalışmasında ise çocuklar için felsefe eğitiminin özüne ve eleştirisine yer verilir. Ona göre eğitim düzeni oluşturmayı amaçlarken çocuklar için felsefe bu düzeni sorgulamayı ve hatta bozmaya çalışmayı bile içerebilir. Eğitim, belirli bir düzeni korumakla ilgiliyken felsefe bu düzeni sorgulayarak yeni bakış açıları kazanmaya teşvik eder. Çocuklar için felsefenin amacı diğerleriyle veya dünyayla ilgili kesin bilgileri keşfetmek değil, belirsizlikle yaşamayı kabul etmek ve yaşamın doğasına uyum sağlamaktır. Çocukların dünyayı ve kendilerini daha derinlemesine anlamalarına ve özgürce düşünmelerine olanak tanır. Bu bağlamda çocuklar için felsefe, sadece bilgi edinme aracı değil, aynı zamanda hayatla başa çıkma ve dünyayı anlama sürecinde bir rehber olarak görülür (Akkocaoğlu Çayır, 2005: 66).

Bu anlayış doğrultusunda gerek ülkemizde gerekse dünyada yazarlar ve eğitimciler, çocuklar için özel olarak tasarlanmış felsefe kitapları ve hikayeler yazmaktadırlar. Bu kitaplar, çocukların felsefe konularını anlamalarına ve üzerinde düşünmelerine yardımcı olur. Örneğin Peter Worley *Felsefe Makinesi* adlı eserinde öğretim stratejilerinin öğretmenlere sorgulama ve müzakere becerileri konusunda özgüven kazandırabileceğini, öğrencilerle daha fazla iş birliğine dayalı ilişkiler kurmalarını sağlayabileceğini ve sınıfta aktif öğrenme ve soruşturma atmosferi yaratabileceğini belirtir. Ayrıca, bu stratejilerin bağımsız öğrenen öğrenciler yetiştirmede önemli bir rol oynayabileceği, bunun da daha iyi öğretmenler ve daha iyi öğrenen öğrencilerin ortaya çıkmasına yardımcı olabileceğini vurgular. Böylece öğretim stratejilerinin sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda öğrencilerin aktif katılımını teşvik etme ve kendi öğrenme süreçlerini yönlendirme konusunda önemli bir araç olduğunu öne sürülür (Worley, 2019: 22).

Ülkemizde ise Nuran Direk 'in *Küçük Prens Üzerine Düşünmek ve Filozof Çocuk Çocuklar için Felsefe Konuşmaları*, Ediz Dikmelik 'in *Sorgulayan Çocuklar Çocuklarla Felsefe Elkitabı* ve Özge Özdemir'in *Felsefe Sınıfı* adlı eseri de çocuklarla felsefenin nasıl yapılacağı yönünde yol gösterici eserler olarak karşımıza çıkar. Direk, çocuklar için felsefe çalışmalarının çocukların kendilerini ifade etme, konuşma, yazma ve metni anlama gibi dil becerilerini geliştirdiğini belirtmektedir. Ayrıca, çocuklarla

yapılan felsefe çalışmalarının, metinleri anlama, çözümlenme, sonuç çıkarma, neden gösterme, düşüncelerini kanıtlayarak savunma gibi etkinlikler aracılığıyla mantıklı düşünme becerilerini geliştirdiğini ifade etmektedir. Bu tür etkinlikler, çocukların eleştirel düşünme ve analitik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur ve düşüncelerini daha tutarlı bir şekilde ifade etmelerine olanak tanır (Direk, 2013: 12). Bu önemli eserlerin yanı sıra Türkiye’de gerçekleştirilen çocuklar için felsefe alanında yapılmış 31 çalışmaya makalesinde yer veren Lafçı-Tor, şöyle bir grafikte sonuçlarını ortaya koyar:

Şekil 3.1. P4C program uygulama çalışmalarının yayımlandığı yıllar.

(Lafçı-Tor, 2023: 711).

Yayımların yanı sıra 2006 yılından itibaren ise birçok üniversite bünyesinde Çocuklar İçin Felsefe Uzmanlık Sertifikası programları açılır; ayrıca okullar, şirketler, sivil toplum kuruluşları ve diğer toplulukların ihtiyaçlarına uygun Çocuklar İçin Felsefe Uygulayıcı Eğitimi programları düzenlenir (Yaralı, 2023: 590). Bahsedilen okul, kuruluş ve şirketler çocuklarla iletişim kurmak ve bilgi aktarımını sorgulayıcı bir şekilde gerçekleştirmek için çocuklar için felsefe eğitimine önem verirler. P4C yöntemi olarak bilinen *Philosophy for Children* (Çocuklar için Felsefe) yaklaşımını

benimseyerek çocuklarla iletişimi daha kalıcı, sorgulayıcı ve akıcı bir şekilde sağlamayı hedeflerler:

Bugün Çocuklar için Felsefe, okul-öncesi eğitimden ortaöğretime kadar uzanan uluslararası bir ders programı haline gelmiştir. 2007’de UNESCO tarafından onaylanan Çocuklar İçin Felsefe, dünyanın her yerine hızla yayılmaya başlamıştır. Çocuklar İçin Felsefe, İngiltere’de yaklaşık 3.000 okulda ders olarak uygulanmaktadır. Bunun dışında uygulayan ülkeler arasında Avusturya, Norveç, İsviçre, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, Amerika, Kanada, Şili, Arjantin, Dominik Cumhuriyeti, Uruguay, Avustralya, Singapur ve Filipinler yer almaktadır (Sormaz Öğüt, 2019: 69-70).

2011 yılında ise UNESCO, Türkiye Milli Komisyonu Felsefe ve Felsefe İhtisas Komitesi, Millî Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Felsefe Kurumu iş birliğiyle İlk ve Orta Öğretimde Felsefe Eğitimi Çalıştayı düzenlenir ve bu çalıştayda sunulan içeriklerin derlenmesiyle “Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi 2013” başlıklı bir rapor yayınlanır. Bu rapor konuyu farklı yönleriyle ele alması ve ilk olması bakımından oldukça değerlidir. 2013’te kurulan Empatica Kişisel Gelişim Merkezi’nde çocuklar için felsefe atölyeleri açılır. Türkiye’de hem çocuklarla felsefe hem de topluluklarla felsefe alanında çalışmalar gerçekleştiren ilk kurumlardan bir diğeri de Opus Neosis olmuştur. Daha sonra 2016’da Boğaziçi Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi bünyesinde Little Thinkers Society kurulmuştur. Eğitimin amacı, katılımcılara çocuklar için felsefe pedagojisinin tarihsel ve teorik temellerini tanıtmak ve felsefi soruşturma oturumlarıyla pratik olarak uygulamasını göstermektir. 2024 yılında ise ülkemizde Çocuklar için Felsefe Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü ’de eğitim yöntemleri olarak oyun, drama, sanat, çocuk gelişimi ve hikâye anlatıcılığını kullanılmaktadır. Alanın uzmanlarından ve akademisyenlerden oluşan beş kişilik eğitimci kadrosunun ders verdiği programda, katılımcılar uzmanlık ve mesleki beceri kazanmanın yanı sıra, kişisel gelişimlerine büyük katkı sağlayan bir deneyim yaşamaktadırlar (*Çocuklar İçin Felsefe Enstitüsü*, 2024).

Günümüzde çocuklar için felsefe atölyeleri düzenleyen kurumlar genellikle eğitim kurumları, kültürel merkezler, özel eğitim merkezleri, sanat ve kültür dernekleri gibi çeşitli kuruluşlardır. Bunlar arasında özellikle Montessori ve Waldorf okulları, felsefi düşünme ve eleştirel düşünme becerilerini önemseyen pedagojik

yaklaşımlarıyla bilinirler. Ayrıca, filozoflar, eğitimciler ve psikologlar da çocuklar için felsefe atölyeleri düzenleyerek bu alanda çalışmalar yapmaktadırlar. Evrensel camiada bu tür atölyeleri destekleyen ve benimseyen kurumlar genellikle eğitim ve kültür alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar ve vakıflardır. Bu kurumlar genellikle çocukların felsefi düşünme becerilerini geliştirmeyi ve eleştirel düşünmeyi teşvik etmeyi amaçlarlar.

Ülkemizde halihazırda üniversitelerin sürekli eğitim merkezlerinde çocuklar için felsefe eğitimleri verilmektedir. Eğitimleri veren üniversitelerden belli başlıcaları, Boğaziçi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi ve Biruni Üniversitesi gibi kurumlardır. Bahsi geçen kurumların çocuklar için felsefeyi üç seviyeden oluşan bir modelle tasarladıkları görülmektedir: İlk seviye felsefe ve çocuklar için felsefe anlayışının tarihsel ve teorik temellerini anlatan, felsefi soruşturmanın nasıl yapılacağına ilişkin oturumların yapıldığı eğitimin ilk kısmıdır. İlk seviye eğitimin sonunda felsefi soruşturma oluşturma becerisi, soru soran topluluk metoduyla yaklaşım becerisi, diyalog kurma ve yönetme kazanımları bulunur. İkinci seviye eğitimde ise çocuklar için felsefe eğitiminde teorik ve pratik yetkinlik kazanılmasını sağlamak, kolaylaştırıcı olarak sınıf yönetme becerisi geliştirmek amaçlanır. Bu seviyenin sonucunda kavramsal soruları tanıma ve kavram oluşturma becerilerini geliştirmek, çocuklar için felsefe dersi yürütme becerisi kazanmak, içerik hazırlamak ve diğer derslerde de bu yöntemi uygulama becerisi geliştirmek amaçlanır. Üçüncü ve son seviyede ise felsefe alanında daha kapsamlı eğitime sahip olunarak eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisinin kazandırılması amaçlanır. Bu seviyede kolaylaştırıcıdan beklenen, felsefe ders içeriği oluşturma becerisi ile ölçme ve değerlendirme yapma bilgisine sahip olmasıdır (*Boğaziçi Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi, 2024*).

Ayrıca dünya genelinde ve Türkiye’de Çocuklar İçin Felsefe çalışmaları düzenleyen birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bazıları şunlardır:

1. *Institute for the Advancement of Philosophy for Children (IAPC)*: Çocuklar için felsefe programları geliştiren ve dünya çapında felsefe eğitimini teşvik eden bir kuruluştur.

2. Sokrates Çocuk Eğitimi Derneği (*Socrates Children's Education Society*): Avustralya merkezli bir kuruluş olan Sokrates Çocuk Eğitimi Derneği, çocuklar için felsefe eğitimi konusunda çalışmalar yürütmektedir.
3. *Philosophy Learning and Teaching Organization* (PLATO): PLATO, dünya genelinde felsefe eğitimine destek veren bir organizasyondur ve çocuklar için felsefe çalışmaları düzenlemektedir.
4. *The Philosophy Foundation*: İngiltere merkezli olan bu kuruluş, çocuklar için felsefe ve düşünme becerileri üzerine çalışmalar yapmakta ve felsefe atölyeleri düzenlemektedir.
5. Yeni Türkiye Eğitim Vakfı (YETEV): “Felsefe ve Eğitim” temalı Çocuklar İçin Felsefe çalıştayının ilkini 2022 yılında gerçekleştirmiştir. 2023 yılının aralık ayında ise “Felsefe ve Varoluş” temalı Çocuklar İçin Felsefe Çalıştayının ikincisi gerçekleştirilmiştir.
6. Başakşehir Belediyesi ve Başakşehir İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü: 2024 yılında uzmanlar öncülüğünde “Çocuklarla Felsefe Zirvesi” başlığı altında çalıştay oluşturmuştur. Yedi konu başlığında yapılan Çocuklarla Felsefe Zirvesi'nin birinci özel oturumunda “Neden Çocuklarla Felsefe?”, ikinci özel oturumunda “Çocuk Edebiyatından Örneklerle Çocuklarla Felsefe Uygulamaları” ele alınmıştır. Çalıştay masalarının birincisinde ise “Eğitimde Felsefenin Rolü”, ikinci çalıştay masasında “Eleştirel Düşünme ve Çocuklar İçin Felsefe”, üçüncü çalıştay masasında, “Sınıf İçinde Çocuklarla Felsefe Uygulamaları”, dördüncü çalıştay masasında “Zihinsel Etkinlikler ve P4C”, beşinci çalıştay masasında “Çocuklar için Felsefe ve Oyun” konuları ele alınmıştır.

3.3. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Amaçları, Yöntemleri ve Özellikleri

Çocuklar için felsefe bir düşünme disiplini. Çocukların sosyal ve duyuşsal açıdan bağımsız düşünebilme yetilerini kazanmalarını amaçlamaktadır. Dikmelik, çocuklar için felsefeyi şöyle tanımlamaktadır: “Çocuklar için felsefe bir grup öğrencinin daha iyi ve bağımsız düşünmeyi öğrenmek için bir kolaylaştırıcının

yardımıyla topluca ve işbirliği içinde felsefe yaptıkları öğrenci merkezli bir düşünme eğitimidir” (Dikmelik, 2022: 36). Bununla birlikte çocuklar için felsefe eğitiminin net çizgilerle tanımlanması, uyulması gereken maddelerde mutabık kalınması ve ona olmazsa olmaz sınırlar çizilmesi mümkün değildir. Her kolaylaştırıcının kendine ve çalışacağı gruba özgü farklı yöntemleri olabilir. Çocuklar için felsefe anlayışının isimlendirilmesinin dahi kişiden kişiye değiştiği gözlemlenmektedir. Buna karşılık yine de genel bir çerçeve çizmek adına, çoğu eğitimcinin önemli gördüğü hususlardan ve çocuklar için felsefenin temel kavramlarından bahsedebiliriz.

Çocuklar için felsefe eğitiminin amaçları, kullanılan yöntemler ve özellikleri, genellikle onların düşünme becerilerini geliştirmeyi, eleştirel düşünmeyi teşvik etmeyi, değerleri sorgulamayı öğrenmeyi ve dünya hakkında derinlemesine düşünmeyi içermektedir. Bu tür bir eğitim, çocukların kendi düşüncelerini ifade etmelerini, farklı bakış açılarını anlamalarını ve kararlarını mantıklı bir şekilde savunmalarını sağlamayı amaçlar. Çocuklar için felsefede amaç, öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirmek olsa da onların ilk önce bir topluluğun parçası olduğunu düşünmeleri hedeflenmektedir. Zira çocuklar için felsefe, topluluk içinde gerçekleşen bir düşünme sürecidir. Birlikte düşünebilme yetisi öğrenci içinde topluluğun bir parçası olabilme, sosyal ve duyuşsal becerileri geliştirme gibi faydalar sağlamayı hedeflemektedir. Bu faaliyette rekabet yoktur iş birliği vardır. Dewey’in belirttiği gibi bu eğitim anlayışı küçük bir ölçekte bir tür demokrasi pratiğidir.

Çocuklar için felsefenin en önemli ara amaçlarından birisi çocuğa eleştirel düşünme yetisi kazandırmaktır. Eleştirel düşünmeye dikkati çeken ilk kişinin Dewey olduğu söylenebilir. Eleştirel düşünme teriminin ilk kullanan kişilerden biri olan Dewey herhangi bir düşünceyi destekleyen temelleri ve o düşünceyi takip eden sonuçların aktif, ısrarlı ve dikkatli bir biçimde değerlendirmesi olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla çocuklar için felsefe eğitiminin eleştirel düşünmeyi amaç edinen geniş çaplı bir faaliyet olduğunu söyleyebiliriz. Eleştirel düşünmenin bu amacını gerçekleştirmek için dil kullanma becerisini vurgulayan Direk, bu hususu şöyle ifade etmektedir:

Bu çalışmanın genel amacı eğitim çağındaki çocukların okuma, anlama, soru sorma, problemi görme (farkına varma) gibi etkinliklerde bulunarak düşünme ve dili kullanma becerisini geliştirmektir. Düşünme ve dil arasındaki

bağlantılar hareket noktamızdır. Çünkü düşünme, anlam verme ile bağlantılıdır (Direk, 2016: 19).

Yöntemler açısından, felsefe eğitimi genellikle sorgulama, tartışma, problem çözme ve kavramları analiz etme gibi etkinliklere dayanır; öğrencilere felsefi metinler okuma, kavramları keşfetme ve etik sorunları tartışma gibi araçlarla düşünme becerileri kazandırmak amaçlanır. Eğitim sırasında kullanılan Sokratik yöntem, tartışma, beyin fırtınası, edebi metinlerden yararlanma, analogi, altı şapkalı düşünme tekniği, drama ve oyunlaştırma teknikleriyle çocuklar ile felsefi tartışmalar yürütülebilir.

Çocuklar için felsefe, sınıf ortamında öğrencilerin düşünme becerilerini ortaya çıkartan bir yöntemle ilerler. Burada dört önemli kavrama rastlanır: “Uyaran”, “Sorgulama Topluluğu”, “Örtük Öğretim” ve “Kolaylaştırıcı”. Uyarının amacı felsefi diyalogu ilginç hale getirmektir ve öğrencilerin gelişim seviyesine uygun tartışma düzeyini belirlemektir. İlginç olması ve düşünme sürecini tetikleyecek bir araç olduğu için hikâye, şiir, resim, herhangi bir gazete haberi, bir olayın betimlenmesi, düşünce oyunu gibi çeşitli biçimler alabilir. Fakat en çok tercih edilen resimli hikâye kitaplarıdır. Çocuklar için felsefe etkinliği bir uyararla başlar, uyarının ilk başta dikkat çekici olması gerekir. Düşünme ve konuşma sürecinin ilginç ve anlamlı hale getirilmesi bir uyararla olur. Bu yöntem soyut bir konuyu somut hale getirerek sonuçlanır. Ayrıca bunun en önemli yanı düşünmeyi kolaylaştırırken örnekler vererek konuşma yetisinin gelişmesine yardımcı olmasıdır.

Sorgulama topluluğu ise içeriği zengin, felsefi bir diyalog gerçekleştirmek isteyen, birbirine saygılı üyelerden oluşan bir topluluktur. Bu topluluk rekabet yerine birbirinden öğrenmeyi amaç edinen, kimsenin kimseyi üstün görmediği, birbirine güvenen bir gruptur. Konuşulan konunun felsefi ve eleştirel yönü zengindir. Amaçları felsefede ilerleme göstermek değil, tartışmalar yapmak ve nihai bir hakikate ulaşmaktır. Burada her konu ele alınmaz, ele alınan konu gelişigüzel bir tarzda işlenmez.

Üçüncü kavram örtük öğretimdir. Burada çocuklara düşünme becerilerini öğretmek amaçlanır, fakat bunu yaparken öncelik, katılımcıların yönelimlerine uygun

bir ortamda oluşturmaktır. Burada açıklamalarla ilerlenmez. Bunun sebebi öğrencilerin belli bir hazırbulunuşluk ile gruba dahil olduklarının varsayılmasıdır. Bu noktada kolaylaştırıcının görevi öğrencilerin bu hazırbulunuşluk düzeylerinde sahip oldukları kavramları kullanmalarını sağlamaktır. Böyle bir ortamda öğrenci fikrini beyan ettiğinde kolaylaştırıcı ondan bir örnek isteyebilir ve bu örnek sayesinde diğer öğrenciler de başka örneklerle öğrenebilirler. Kolaylaştırıcı iki öğrencinin fikirlerinin birbiriyle ilişkilendirerek yeni bir soru ortaya attığında yine öğrenciler iki farklı fikri birleştirme yöntemini kavrayabilirler.

Çocuklar için felsefe yapacak grubu toplayıp onları sorgulama ve düşünme sürecine dahil eden kişi, “kolaylaştırıcı” olarak adlandırılır. Geleneksel eğitim sisteminde en doğru bilgilere sahip olduğu kabul edilen ve görevi o bilgileri anlatmak olan öğretmenin aksine kolaylaştırıcı, konuşma ortamının oluşmasını sağlar ve bu ortamda hiç kimsenin sözünü kesmeden, hiç kimseyle alay edilmesine müsaade etmeden, ilgili konuya odaklanılmasını sağlayarak öğrencilere yardım eder (Dikmelik, 2022: 35). Kolaylaştırıcının amacı ilk olarak ulaşılabilecek bir kavram belirlemektir. Bu kavrama ulaşmak için ön tanışma oyunu, hikâye anlatımı, video izletimi gibi çeşitli etkinlikler yapılabilir. Ulaşılan kavram üzerinden felsefi sorulara giriş yapılabilir. Sorular aracılığıyla tartışma ortamı yaratarak çocukları Sokratik yöntemle tanıştırılabilir. Sokratik yöntemin çocuklar için felsefe eğitimindeki yerini şu ifadeler açıkça ortaya koyar:

Çocuklarla Felsefe Yöntemi, temelini Yunan filozof Sokrates’in diyaloglarından almaktadır. Sokrates, diyaloglarında belli bir kavramın anlamını sorgulamakta, daha sonra örneklerle tanımlanmasını istemekte, tartışmacıyı kavramın genel bir tanımını yapmaya yönlendirmektedir (İlhan Tunç, 2017: 75).

Sokratik yöntemin kullanıldığı bu düşünme pratiğinde kolaylaştırıcının ve grubun sunduğu argümanlarda bir sonuca ulaşma çabası güdülmez, tek doğru cevabın olmadığı vurgulanarak her çocuğun kendi verdiği cevabın değeri olumlanır. Kolaylaştırıcının öğretmenden farklı bir konumda olduğu verilen cevapların okul anlayışından farklı değerlendirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Sorgulama, argüman üretme ve tartışma aşamalarında kolaylaştırıcı da öğrenme süreci içerisinde

olmaktadır.

Kolaylaştırıcının çocukları aktif öğrenmeye davet ederken kullandığı yollara yakında bakıldığında ilk sorgulama aşamasının yüzeysel olduğu görülür. Fakat ikinci aşamada cevaplar derinleşir ve bu yolla diğer katılımcıların cevaplar üzerine düşünmesi sağlanır. Üçüncü aşamada karşıt fikirler oluşmaya, çatışmalar yaşanmaya ve fikirlerin değişimine rastlanır. Bu aşamalar sayesinde çocukların zihinlerinin derinliklerine yolculuk yapmaları, kendilerini bulma serüveni yaşamaları, sabırla bilgiye ulaşma ve akli eğitimi öğrenmeleri, sorgulayıcı, eleştirel ve yaratıcı düşünmeyle birlikte düşünmede derinleşebilmeleri hedeflenir. Uygun sırayla aşama aşama gerçekleştirilen bir eğitimin sonunda, çocuğun hayata ve topluma bütüncül bakabilmesi sağlanabilir. Çocuk derin düşünmenin yollarını keşfedebilir. Dikkat dağınıklığının son yıllarda arttığı düşünüldüğünde bu eğitimin, okuduğunu anlamaya yardımcı olduğu ve beyin fonksiyonlarını geliştirdiği bilinmektedir. Çocuk eğitim sonunda kendi görüşlerini gerekçelendirebilen bir birey olma yolunda ilerleyecektir. Fikirlerinde özenli ve tutarlı düşünebilen, toplum hayatının temel ihtiyacı olan iletişim becerisini geliştirebilen bireyler de bu yolla yetişecektir.

Çocukların eğitiminde karşımıza çıkan düşünme biçimi ise yaratıcı düşünme olarak bilinir, aslında buna “ıraksak düşünme” de denir. Çok bilinen cevaplara dayalı, tek doğru cevaba odaklı, mantıksal düşünme olarak adlandırılan “yakınsak düşünme” den farklı olan ıraksak düşünme, mevcut kalıplardan sıyrılarak yeni ve özgün fikirler üretme sürecidir. Bu tür düşünme genellikle yenilikçi çözümler bulmak için kullanılır. Bilim insanları mevcut bilgileri kullanarak yeni bir teori geliştirmeye çalışırken ıraksak düşünmeyi kullanabilirler. Örneğin Newton’un evrensel çekim yasasını keşfetmesi, o dönemdeki mevcut bilgilerden yola çıkarak yeni bir bakış açısıyla düşünmesiyle gerçekleşmiştir. Çocuklar için felsefe eğitiminde ıraksak düşünmenin kullanımı yaygındır. Örneğin ilkokul yaş grubuyla eğitim yapıldığında çocuklara “yalan söyleyen herkesin burnu uzasaydı ne olurdu?” sorusu sorularak ıraksak/yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek hedeflenebilir.

Yöntem ve düşünme türlerinden sonra çocuklar için felsefe eğitiminin aşamalarına değinmeliyiz. Ediz Dikmelik’e göre çocuklar için felsefe süreci altı aşamadan oluşur. İlk aşama hazırlık aşamasıdır, bu aşamada sınıf oturma düzeni

ayarlanmalıdır. Buna göre yuvarlak ya da U şeklinde, herkesin birbirinin yüzünü kolaylıkla görebileceği bir düzen sağlanmalıdır. Bu düzen herkeste eşitlik duygusunu oluşturma amacını güder. Oturma düzeninden sonra önceki dersten kalan sorular varsa onlar cevaplanır daha sonra okunacak bir hikâye kitabı varsa bu kitabın yazarı, yayınevi, basımı ile ilgili kısa bilgiler verilir. Hazırlık aşaması bu şekilde bitirilir.

İkinci aşama uyarıcı sorundur, burada konuya ilgi çekici bir giriş yapılmasını sağlayan, konuyu somutlaştırıp kolaylaştıran bir malzemedir yararlanılır. Bu malzeme resimli bir kitap olabilir, şiir veya herhangi bir gazete haberi ya da önceden çizilmiş bir resim, oynanan bir oyun ve çözülen bir bulmaca olabilir. Bu uyarıcının önceden araştırılmış, ortama ve öğrencilerin seviyesine uygun, tartışma ve sorgulama konusuna elverişli bir materyal olması önem taşır.

Çocuklar için felsefe oturumunun en önemli hedeflerinden birisi çocuklara soru sordurmaktır. Bu nedenle üçüncü aşama soru aşamasıdır. Burada soru belirlenir ve bu soru çeşitli şekillerde sorulabilir. Karmaşık ve zor bir soruyla başlanabileceği gibi basit bir sorudan başlanarak adım adım ilerlenebilir. Genellikle soru çalışmanın en başında herkesin görebileceği bir yere yazılır. Bazı oturumlarda soruları öğrenciler belirler, birden fazla soru sorulabileceği gibi bunlar arasında en dikkat çekici olan soru seçilebilir. Soru sorulmasını sağlayan yönteme “soru dördüğü” adı verilir. Fakat bu yöntem her koşulda kullanılmaz, bunun için öğrencilerin felsefi alt yapıya sahip olmaları gerekir. Dolayısıyla bu yöntemin uygulanması için belirli bir süreye ihtiyaç duyulur. Uzun sorgulamalarda bu yöntemi kullanmak faydalı olur.

Dördüncü aşama düşünmedir; öğrenciye sorgulamaya başlamadan önce soru hakkında düşünme süresi tanınır. Bu aşama iki şekilde gerçekleşir: İlkin herkesin kendi başına düşünmesi istenir ve ardından fikirlerini beyan etmeleri istenir. İkinci aşama 2-3 kişilik gruplarla birlikte soruyu düşünmeyi ve ne cevap vereceğini tartışmayı içerir. Küçük gruplar halinde düşünmeye teşvik etmek üretkenliği artırdığı gibi özellikle bu uygulama çekingen öğrencilerin kendini ifade etmelerini kolaylaştırır.

Sorgulama topluluğu olarak adlandırılan beşinci aşama çocuklar için felsefe çalışmasının en önemli kısmıdır. Kazanımlar bu aşamada edinilir, felsefi tartışma ve diyaloglar bu bölümde gerçekleşir. Saygı çerçevesinde herkes kendi düşüncelerini

paylaşır. Sorular başka soruları doğurarak konunun derinleşmesi sağlanır. Bu aşamada fikir çatışmaları ortaya çıkar, tartışmalar itirazlarla çeşitlenir. Sokratik yöntemle fikirlerin zayıf ve kuvvetli yönleri ortaya çıkarılır; sorular soruları doğurur ve öğrencilerin konudan ayrılmayarak derinleşmeleri sağlanır.

Son olarak değerlendirme aşaması tartışmanın bittiği, cevapların ve yorumların artık yapılmadığı bölümdür. Bu aşamada topluluğun o günkü sorgulaması değerlendirilir. Tartışmanın güzel ve derinlikli olup olmadığı, saygı çerçevesinde yürütülüp yürütülmediği hakkında görüş bildirilir. Değerlendirme, grup değerlendirme, gözlem, anket ve öz değerlendirme olarak dört şekilde yapılabilir. Tüm bu aşamalar 40 dakikalık bir ders gibi planlanır. Örneğin hazırlık aşaması için iki dakika yeterlidir, uyarın sunumu için on dakika, soru belirleme için bir dakika, düşünme süresi için beş dakika, sorgulama oturumu için 20 dakika ve değerlendirme için de iki dakika verilebilir (Dikmelik, 2022: 36-40).

Matthews çocuklar için felsefe eğitiminin çocukların doğasıyla ilişkili olması gerektiğini savunur. Felsefe ve Çocuk kitabında çocukların gördüklerinden daha duygusal varlıklar olduklarını, onları derin duygulara ve düşüncelere sahip bireyler olarak değerlendirilmeyi hak ettiklerini ileri sürer. Hikayeleri olmayan çocukların diğer çocuklara nazaran dezavantajlı ve yoksun kaldığını belirtir (Matthews, 2023: 100). Felsefe beyin fonksiyonlarını harekete geçiren bir faaliyet olduğu için çocukların bilişsel gelişimine de fayda sağlar. Ayrıca bu tür eğitim, genellikle çoklu zekâ teorisine dayalı çeşitli öğrenme stillerini dikkate alır:

Çocuklar arkadaşlarıyla birlikte tartışma etkinliğinde bulunmanın sorumluluğunu paylaşmakta ve farklı bakış açılarını keşfederek farklı görüşlere saygılı olmayı öğrenmektedirler. Felsefe yaklaşımı çocukların gördükleri, yaşadıkları hakkında körü körüne kabullenme yerine sorgulayıcı, araştırmacı olmalarını, doğru-yanlış hakkında yargıda bulunarak kendilerini değerlendirebilmelerini, kendilerini güzel olana yönlendirebilmelerini ve etik değerleri kazanmalarını destekleyici niteliktedir (İlhan Tunç, 2017: 77-78).

Özellikleri açısından çocuklar için felsefe eğitimi genellikle katılımcı odaklı, etkileşimli ve öğrenci merkezlidir. Bu, öğrencilerin kendi fikirlerini oluşturmalarına ve değerlendirmelerine olanak tanırken öğretmenin de rehberlik etmesini sağlar. Çocuklar için felsefe atölyelerinin sonucunda çocukların mantıklı düşünme ilkeleri

kazanmış bir bireyler olması beklenir; bu, demokratik toplumun temellerini oluşturan önemli maddelerden biridir. Burada katılımcıların kendilerini doğru şekilde ifade etmeleri, birbirine saygı duymayı öğrenmeleri, birbirlerinin fikirlerini dinlemeleri ve fikirlerini geliştirilmeleri hedeflenir (Demirel Mıstak, 2023: 55).

Kısa bir metin üzerinden çocuklar için felsefenin amaçlarını, kullanılan yöntemi ve özelliklerini açık kılmak için şu örneği kullanabiliriz:

Hazırlanıp Okula gitmek için evden çıkıyorum. Çantamı, suluğumu alıp yola koyuyorum.

(Gizli soru: Siz okula giderken neler yapıyorsunuz?)

Okul yolunda hep önünden geçtiğim ağacın çiçek açtığını, bakkal amcanın müşteri ile konuştuğunu, mahallemizin yaramaz kedisinin mama kabının başında olmayışını görüyorum.

(Gizli soru: Siz okula giderken nelerle karşılaşıyorsunuz?)

Okuluma geliyorum ama hala aklım yaramaz kedimiz Köfte 'nin nerede olduğunda.

(Gizli soru: Sizce Kedi nerede olabilir?)

Yukarıdaki metni amaç, yöntem ve çocuklar için felsefe eğitiminin özellikleri bakımından inceleyecek olursak şu sonuçlara ulaşırız. Metnin amacı çevreye dair bir farkındalık oluşturmaktır. Metinde çocuğa evden okula gitmek için hazırlanırken yerine getirmesi gereken sorumluluklarını fark ettirmek amaçlanmıştır; okul yolunda neler gördüğü ya da nelere dikkat etmediği hakkında düşünmesi istenmiştir. Her gün kullandığı yola bundan sonra dikkat etmesi, artık daha dikkatli, çevreye ve hayvanlara daha duyarlı olması beklenmiştir. Çocuğun sokak hayvanlarını gördüğünde mama kabındaki yiyeceklere dikkat etmesi ve olağan dışı gördüğü durumları tespit etmesi için sorgulama yetisi kazanması hedeflenmiştir. Ayrıca metinde sorgulamaya dair dört özellik göze çarpmaktadır: Anlatılan kısa hikâyeye uyarandır; metnin hedef kitlesi, eş deyişle sorgulama topluluğu anaokulu 3 yaş grubudur. Hikâyeye yazarının okul yolunda karşılaştıklarına çekilen dikkat örtük öğretime işaret etmektedir. Metni aktaran kolaylaştırıcı sohbet eder bir tavırla, tarafsız bir tutumla sorular soracaktır. Metnin çocuklar için felsefe eğitiminin özelliklerine dair vurguladığı hususlar ise katılımcı odaklı ve farkındalık oluşturmaya sağlamasıdır.

3.4. Çocuklar için Felsefe Eğitiminin Toplumsal ve Bireysel Faydaları

Çocuklar için felsefe eğitimi hem toplumsal hem de bireysel düzeyde pek çok faydası vardır. Toplumsal açıdan bakıldığında çocukların felsefe eğitimiyle ilgilenmesi onların eleştirel düşünme, problem çözme, empati kurma ve farklı bakış açılarını anlama gibi becerilerini geliştirebilir. Bu beceriler, daha sağlıklı iletişim kurmalarına, daha iyi bir şekilde tartışmalarına ve çatışmaları daha etkili bir şekilde çözmelerine yardımcı olabilir.

Bireysel olarak felsefe eğitimi alan çocuklardan daha özgüvenli olmaları beklenmektedir. Çocuk, düşüncelerini ifade etme ve savunma konusunda daha yetkin hale gelebilmektedir. Ayrıca felsefi düşünme becerileri, çocukların kendilerini daha iyi anlamalarına ve içsel bir denge sağlamalarına da yardımcı olabilir. Bu da genel olarak psikolojik sağlıklarını olumlu yönde etkileyebilir. Çocuklar için felsefe eğitimi, toplumda daha iyi iletişim kurmalarına, daha etkili düşüncelerine ve bireysel olarak daha sağlıklı bir gelişim göstermelerine katkıda bulunabilir. Bunu destekleyecek verilerin olup olmadığını sorduğumuzda CAS testleri karşımıza çıkmakta ve bilimsel veriler bu görüşleri desteklemektedir.

CAS (*Critical Appraisal Skills*) testleri, genellikle tıp, sağlık bilimleri ve sosyal bilimler gibi alanlarda kullanılan, araştırma makaleleri veya bilimsel yayınları eleştirel bir şekilde değerlendirmeyi amaçlayan araçlardır. Bu testler, araştırma yöntemleri, veri analizi, sonuçların yorumlanması gibi konularda öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini ölçmeyi hedeflemektedir. CAS testleri genellikle bir dizi sorudan oluşur ve öğrencilerden bir araştırma makalesini okuyarak ve değerlendirerek bu soruları yanıtlamaları beklenir. Örneğin, bir CAS testinde şu tür sorular olabilir: 1) Araştırmanın amacı nedir? 2) Araştırma yöntemi nasıl seçilmiştir? Bu yöntem uygun mudur? 3) Veriler nasıl toplanmıştır? Bu veriler güvenilir midir? 4) Sonuçlar ne ölçüde geçerlidir? 5) Araştırmanın güçlü ve zayıf yönleri nelerdir? Bu testler öğrencilerin bilimsel literatürü anlama, eleştirel bir şekilde değerlendirme ve sonuçları sorgulama becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Nitekim Tamer Ergin PASS teorisinden bahsettiği bir makalesinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini ölçmeyi amaçlayan CAS testlerinin çocuklar üzerindeki etkilerinin somut bir şekilde gözlemlendiğini belirtir.

CAS'in dayandığı nöropsikolojik yaklaşım "PASS Teorisi" olarak adlandırılmaktadır. PASS Teorisi; "Planlama (*Planning*)", "Dikkat (*Attention*)", "Eşzamanlı (*Simultaneous*)" ve "Ardıl (*Successive*)" bilişsel işlemlerden oluşmaktadır ve adını da bu işlemlerin İngilizce karşılıklarının baş harflerinden almaktadır. Bu dört bilişsel işlem kısaca şöyle tanımlanmaktadır. Planlama, bireyin problemlere ilişkin çözümleri belirlediği, seçtiği, uyguladığı ve değerlendirdiği zihinsel bir işlemdir. Dikkat, bireyi belirli uyarıcılar üzerinde seçici bir şekilde odaklayan ve rekabet halinde olan diğer uyarıcılara da tepki vermeyi engelleyen zihinsel bir işlemdir. Eşzamanlı Bilişsel İşlemler, bireyin ayrı uyarınları tek bir bütün veya grup halinde birleştirdiği zihinsel işlemlerdir. Eşzamanlı işlemlerin temel yönü, ayrı öğelerin hepsinin bir kavramsal bütün içinde ilişkilendirmesidir. Ardıl Bilişsel İşlemler ise uyarınları zincire benzer bir şekilde ve özel bir sıra haline getiren zihinsel işlemler olarak tanımlanmaktadır (Ergin, 2012: 225).

PASS teorisini çocuklar için felsefe eğitimi bakımından değerlendirecek olursak, planlamanın çocukların düşüncelerini organize etmelerine, fikirlerini ifade etmelerine ve tartışmalarını planlı şekilde yürütmelerine karşılık geldiğini söyleyebiliriz. Çocukların odaklanma ve başkalarının fikirlerine dikkatle kulak verme becerilerini geliştirmesi açısından felsefi tartışmalar dikkatle ilişkilendirilebilir. Eşzamanlılık işlemi farklı düşünce ve bakış açınları eşzamanlı olarak değerlendirme yeteneğine karşılık gelir. Bu kavram, çocukların birden fazla perspektifi aynı anda göz önünde bulundurma becerilerini gösterir. Felsefi düşünme çocukların düşüncelerini mantıklı bir sırayla ifade etmelerini ve anlamalarını teşvik ettiği gibi, ardıl düşünme becerilerini desteklediği için ardıllık işlemini de içerir.

PASS Teorisi'nde belirtilen bilişsel işlemlerin geliştirilmesinin sağlayacağı faydaları incelemek P4C programı aracılığıyla çocuklara verilen felsefe eğitimi değerlendirmemizi sağlar. CAS testlerinin güvenilirliği teyit etmek için 5-7 ile 8-17 yaşlardan oluşan çocuklar PASS ölçeği ile değerlendirmiştir ve Ergin'e göre CAS'in geçerliliğine ilişkin testlerin, PASS ölçeğiyle anlamlı bir ilişki oluşturduğu gözlenmektedir:

CAS'in geçerliliğine ilişkin çalışmalarda, CAS' i oluşturan alt testlerin tamamı istatistiksel açıdan anlamlı ilişki göstermiştir. Ayrıca, dört PASS ölçeğinin her birinin kendisini oluşturan üçer alt testi ile olan ilişkisi de anlamlı olarak belirlenmiştir. Tüm bu verilerin ışığında CAS'in içerik olarak geçerli özellikle olduğu söylenebilir (Ergin, 2012: 241).

Başka bir çalışmada ise çocuklar için felsefe eğitiminin uygulandığı okullarda

öğretmenlerin geri bildirimleri incelenmiştir ve inceleme sonucunda çocuklar için felsefe eğitiminin hem bireysel hem de toplumsal fayda sağladığı yönünde görüş bildirilmiştir:

Öğretmenlerin proje uygulandıktan sonra öğrencilerinin gelişim gösterdikleri alanlara yönelik değerlendirmelerine bakıldığında, olumlu ifadelerde buldukları görülmektedir. Öğretmenlerin özellikle öğrencilerinde düşünme becerilerinin gelişimini ve kendini ifade etme becerilerinin gelişimini vurguladıkları görülmektedir (Avcı vd., 2021: 222).

Boyacı, çocuklar için felsefenin yalnızca okuldaki başarıyı değil, aynı zamanda toplumsal yaşamı da olumlu yönde etkilemeyi amaçlamasının önemli olduğunu belirtmektedir. Onların düşünceli, esnek ve mantıklı bireyler olmalarını teşvik etmek, uzun vadede büyük faydalar sağlayabilir. Çocuklar için felsefe yaklaşımı, çocukların sadece akademik değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişimlerine de odaklanarak daha kapsamlı bir eğitim sunmayı hedefler (Boyacı vd., 2018: 151). Eleştirel bir zihne sahip olmak için beyin fonksiyonlarını çalıştıracak bir aktivite olarak çocuklarla yapılan felsefe sohbetleri bu noktada önem arz eder:

Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, sosyal beceri, dil ve iletişim alanlarında çocuklarla felsefenin etkisinin ayrı ayrı incelendiği çalışmaların yanı sıra tüm bu becerilerin gelişiminin bir arada izlendiği bir proje İskoçya'nın Clackmannanshire bölgesinde gerçekleştirilmiştir. "*Learning to Succeed in Clackmannanshire*" projesinde ilkökul dönemindeki çocukların 'çocuklarla felsefe' programı ile bilişsel yetenekleri, sınıfta eleştirel akıl yürütme becerileri ve diyalog, duygusal ve sosyal gelişim alanındaki değişimler izlenmiştir. Proje sonucunda elde edilen sonuçlara göre bu üç alanda da olumlu yönde anlamlı değişiklikler olduğu görülmüştür (Trickey, 2007: Boyacı vd., 2018: 167).

Başka bir çalışmada 5. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilen bir programa değinen Boyacı, çocuklar için felsefe eğitiminin çocukların sosyalleşme ve öz yönlendirme gibi alanlardaki etkilerine işaret etmektedir:

Naraghi, Ghobadiyan, Naderi ve Shariatmadari (2013) yaptıkları çalışmada, çocuklarla felsefe yaklaşımının 5. sınıf öğrencilerinin sosyal gelişimi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Uygulanan program 12 hafta sürmüştür. Deney ve kontrol grubundan çalışma öncesinde ve sonrasında, Vineland Sosyal Olgunluk ölçeği ile toplanan verilerden elde edilen bulgular, uygulanan programın, çocukların sosyal gelişiminin sosyalleşme ve öz yönlendirme gibi farklı boyutları üzerinde önemli etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmalar incelendiğinde çocuklarla felsefe eğitim

programlarının dünyada 1980'li yıllardan itibaren çeşitli yaş gruplarında yaygın olarak uygulandığı ve etkili olduğu görülmüştür (Trickey & Topping 2004: 370-377; Boyacı vd., 2018: 153).

Çocuklar için felsefe eğitim programlarının çocukların sosyal gelişimine olumlu yönde etkileri olduğu, bu programların, çocukların sosyalleşme ve öz yönlendirme gibi farklı sosyal becerilerini geliştirmede etkili olabilir. Araştırmalar, dünyada çocuklarla felsefe eğitim programlarının yaygın olarak uygulandığını ve genellikle olumlu sonuçlar verdiğini göstermektedir. Boyacı makalesinde birkaç çalışmadan daha bahsetmektedir: Dasí, Quintanilla ve Daniel 2013 yılında yaptığı çalışmalarında 4 ve 5 yaş grubundaki çocukların sosyal becerilerini incelemiştir. Okur da 2008 yılında yaptığı çalışmasında çocukların felsefe öğretim programının okul öncesi dönemde sosyal becerilerini etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. Bu çalışmaların sonuçları, belirlenen sosyal becerilerde anlamlı düzeyde farklılıklar olduğunu göstermektedir. Yine Dyfed County Council tarafından 1994 yılında yapılan bir araştırmada, 5 yaş grubundaki çocuklar üzerinde felsefe programının etkileri incelenmiştir. Araştırma sonuçları, deney grubundaki çocukların düşünme, dinleme, dil becerileri ve kendine güven alanlarında performanslarının arttığını göstermektedir. Haas tarafından 1980 yılında yapılan bir çalışma, çocuklarla felsefe programının deney grubundaki öğrencilerin kontrol grubuna göre sosyal ilişkilerinde ve okumalarında anlamlı bir farklılık yarattığını ortaya koymuştur. Son olarak Fields, 1995 tarihli çalışmasında 7-8 yaş aralığındaki çocuklar üzerinde felsefe programının etkilerini incelemiştir. Çalışmanın sonuçları, negatif sosyal iletişimin azaldığını ve öz saygı davranışlarının arttığını göstermektedir (Boyacı vd., 2018: 166).

Çocukluktan itibaren düşünme, empati, sorumluluk, sorgulama ve eleştirme yetilerinin geliştirildiği toplum için felsefeye ve çocuklar için felsefe eğitimine ihtiyaç duyulur. Birey ve onun içinde yaşadığı toplumun geleceği için bilim, felsefe, sanat vb. alanlarla beraber iyiyi içeren ve insani olanı ön plana çıkaran, ontoloji, etik ve epistemoloji temelli yaklaşımlara değer verilmesi önemlidir. Toplumun soran, eleştiren ve sorgulayan bireylerden oluşması en önemli şeydir. Bu yüzden P4C yaklaşımı bir seçenek olarak her zaman önemini koruyacaktır (Kökten, 2023: 26). Bireylerin ve toplumların geleceği için bilim, felsefe, sanat gibi alanları önemli

olduğunu vurgulayan Kökten, felsefe eğitiminin, iyiyi ve insani tavırları ön plana çıkarmaya dayanan ontolojik, etik ve epistemolojik unsurları içerdiğini belirtmektedir. Bu unsurlardan yoksunluk, insanlığın değerlerinden yoksun olmak anlamına gelir. Çocuklar için felsefe yaklaşımı da bu tür değerleri teşvik ettiği için her zaman önemlidir. Çocuklarla felsefe çalışmaları, örnek olaylar veya metinler aracılığıyla insanın değeri ve değerleriyle ilgili kavramsal sorgulamalar yapma, etik konuları tartışma ve düşünme fırsatı sunarak çocukların neyin değerli olduğunu kendi keşfetmelerine olanak tanır. Bu şekilde, çocuklar sadece düşünsel yeteneklerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda etik değerlerini anlamaları ve benimsemeleri için bir zemin oluşturulmuş olur (Kocaman, 2023: 230).

Felsefenin çocukların düşünme yetilerini geliştirme ve onlara çocuksu bir soluk kazandırma potansiyeli de vardır. Felsefe, çocukluğun özgün sorularına dönme fırsatı sunarak çocukların doğal meraklarını ve ilgilerini devam ettirmelerine yardımcı olur. Düşünme eğitimi aracılığıyla çocukların merakı, hayreti ve ilgisi sürdürülür, bu yetiler sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerine dönüştürülür ve bu becerilerin sürekli ve bilinçli bir şekilde kullanılması teşvik edilir. Bu sayede, insanların rasyonel varlıklar olarak kendi içlerine, çevrelerine ve topluma karşı sorumluluklarının farkına varmaları ve evrenle ilişkilerini daha yapıcı bir şekilde düzenlemeye yönelmeleri mümkün olur. Bu bağlamda, felsefe aracılığıyla çocuklar, düşünsel yetilerini geliştirerek daha bilinçli ve sorumluluk sahibi bireyler olma yolunda ilerleyebilirler (Çiçek, 2017: 58). Sormaz Öğüt'ün ifadesiyle,

Ayrıca felsefi düşünme sayesinde birey, düşünmesinin hem yaratıcı hem eleştirel hem de özenli yönünü geliştirdiği gibi refleksiyonlu düşünmeyi, bütüncül düşünmeyi ve tekil-tümel gerilimine yönelik anlam-bağlamlı düşünmeyi de geliştirir. Bu da kişilerin, doğru düşünebilmelerini, doğru yargılarda bulunabilmelerini ve bunlara bağlı olarak, doğru eylemlerde bulunabilmelerini sağlar (Sormaz Öğüt, 2019: 51).

Dolayısıyla Sormaz Öğüt'e göre felsefi düşünme bireylerin düşüncelerini yaratıcı, eleştirel ve özenli bir şekilde geliştirmelerine yardımcı olur. Bu, yeni ve orijinal fikirler üretmeye, mevcut fikirleri eleştirel bir şekilde değerlendirmeye ve düşüncelerini dikkatli bir şekilde ifade etmeye olanak sağlar. Felsefi düşünme, bireylerin kendi düşüncelerini ve inançlarını derinlemesine analiz etmelerini mümkün

kıldığı gibi, bireylerin kendi dűşüncelerini sorgulayarak daha bilinçli ve özgün bir şekilde düşünmelerine yardımcı olabilir. Felsefi düşünme, bireylerin konuları bütün olarak ele alarak geniş bir perspektiften değerlendirmelerini de sağlar. Bu da bireylerin genel geçerliği olan prensipleri tekil durumlara uygulama yeteneklerini artırarak daha doğru düşünmelerini ve doğru kararlar almalarını sağlar (Sormaz Öđüt, 2019: 51).

Dahası felsefe yalnızca çocuklara zihinsel, davranışsal ve insani değerleri kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda bu yaklaşımı deneyimleyen öğretmenlerin düşünme becerilerini geliştirmelerini de sağlar:

Araştırmalar felsefi sorgulama topluluğunu deneyimleyen öğretmenlerin öğretim bilgilerinin genişlediği ve derinleştirdiğini, düşünme becerilerinin geliştirdiğini, öğretim deneyimlerinin kişisel ve eleştirel bir şekilde yeniden sahiplenildiğini ve benlik saygısının arttığını göstermiştir (Yaralı, 2023: 591).

Sonuç olarak felsefi düşünme bireylerin düşünsel yeteneklerini geliştirerek doğru düşünebilme, doğru yargılarda bulunabilme ve bu yargılardan hareketle doğru eylemlerde bulunabilme becerilerini artırır. Dewey'in eğitim felsefesi doğaya dönük yanıyla, demokratik değerleri geliştirmeye yönelik vurgusuyla, epistemolojik, ontolojik ve pragmatik yaklaşımlarıyla öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden, deneyime dayalı bir öğrenme sürecini vurgular. Ayrıca Deweyci eğitim yaklaşımı hem toplumsal hem de bireysel faydayı artırmaya yönelik vurgusuyla günümüz eğitim politikalarına kılavuz olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Bu haliyle Dewey'in yenilikçi düşünceleri çocuklar için felsefe anlayışının yerleşmesini ve gelişmesini sağlamak için hazırlanacak müfredatlar için yol gösterici olma işlevini sürdürecektir.

SONUÇ

Çocuklar için felsefe eğitiminin giderek önem kazandığı günümüzde Dewey'in eğitim felsefesi bağlamında çocuklar için felsefe eğitimine katkılarını ve bu katkıların tarih içindeki evrimini incelemek önem arz etmektedir. Dewey'in eğitim felsefesi çocukların düşünme ve sorgulama yeteneklerini geliştirmeye, demokratik vatandaşlar olarak yetiştirilmelerine ve onlara yaşam becerileri kazandırma üzerine odaklanmıştır. Burada çocukların doğal meraklarını ve sorgulama eğilimlerinin desteklenerek özgün düşünme yeteneklerinin geliştirmesi amaçlanır. Bu bağlamda çocuklar için felsefe alanındaki araştırmaların, ortaya konulan yayınların, düzenlenen atölyelerin ve çeşitli kurumların bu alandaki girişimleri değerlendirildiğinde bunların Dewey'in vurguladığı aktif öğrenme ve deneyimsel eğitim ilkeleriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Dewey'in felsefesiyle uyumlu olan tüm bu yaklaşımlar, çocukların felsefi düşünme becerilerini güçlendirmeye, onları daha bilinçli ve eleştirel bireyler olarak yetiştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede Dewey'in felsefesiyle uyumlu olan felsefe eğitimi de yöntemleri ve teknikleriyle onun araştırmasının temelini oluşturmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı Dewey'in felsefesi ışığında çocuklar için felsefe eğitimi alanında günümüze kadar yapılan çalışmaların ve gelişmelerin tarihsel bir perspektif içinde incelenmesidir. Dewey'in öne çıkan eserlerinde felsefe eğitimi alanına ne gibi yenilikçi perspektifler sunduğu ve bunun günümüz eğitim sistemine nasıl yansıdığını incelemek de bu amacı gerçekleştirmeye hizmet etmektedir.

Dewey'in eğitim felsefesini anlamak açısından değindiğimiz belli başlı eğitim kavramlarına değinilmelidir. Bu kavramların içinde önemli yere sahip olan epistemoloji, deneyimlerin ve etkileşimin bilgi oluşturma sürecinde merkezi bir rol oynadığı bir model sunar. Epistemolojik yaklaşım, çocukların deneyimlerini etkileşim içinde, felsefi düşünce süreçleriyle birleştirerek öğrenme ve bilgiyi oluşturmalarını vurgulaması açısından önemlidir. Bu bağlamda Dewey'in felsefesini daha derinlemesine anlamak ve onu kapsamlı bir şekilde değerlendirmek için ontolojik bir bakış açısına da odaklanmak gerekir. Dewey'in ontolojik perspektifi, insanın çevresiyle etkileşim içinde olduğunu ve bu etkileşimin eğitim sürecinde kritik bir rol

oynadığını vurgular. Bu bağlamda Dewey'in felsefesi, insanın doğaya entegre olduğu ve deneyimlerin eğitim sürecinde merkezi bir öneme sahip olduğu anlayışını desteklemektedir. Bu nedenle Dewey'in felsefesi, eğitimde deneyim temelli öğrenmenin ve öğrencilerin çevreleriyle etkileşim halinde olmalarının önemini vurgulayarak felsefe ve çocuk ilişkisinin en önemli alt yapılarından birini oluşturmaktadır. Diğer önemli kavram ise pragmatizmdir. Pragmatizm, bilgiyi pratik sonuçlara ulaşmada bir araç olarak görmeyi ve bireyi değişkenlikleriyle kabul ederek esnek bir eğitim anlayışını benimsemeyi savunur. Bu yaklaşım Dewey'in en belirgin özelliklerinden biridir ve çocuklar için felsefe eğitiminin temel niteliğini oluşturmaktadır. Dewey'in pragmatist eğitim anlayışı, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini, problem çözme yeteneklerini ve günlük yaşam becerilerini geliştirmeye odaklanır. Bu perspektiften hareketle eğitimin amacı, öğrencilerin gerçek dünyadaki karmaşık sorunları anlama ve çözme yeteneklerini güçlendirmektir. Dewey'in eğitim felsefesi üzerine yaptığı çalışmaların temelinde, dünya çapındaki endüstriyel değişim ve gelişmelerin yanı sıra, çocuk kavramının tanımındaki değişim bulunur. Dewey geleneksel eğitim sistemine karşı çıkararak, demokratik bir eğitim sistemi ile eğitimi dönüştürme ve geliştirme yolunu aramıştır. Bu süreçte eğitimin nasıl daha etkili hale getirilebileceği konusunda doğru bir yol izlenmiş ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Dewey'in öne çıkan önerilerinde eğitimin sadece bilgi aktarımından ibaret olmadığı vurgulanır; aksine eğitim, öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden ve onların gerçek yaşam problemleriyle başa çıkma becerilerini geliştiren bir süreç olarak düşünülmelidir.

Dewey'in vurguladığı eğitim ilkeleri günümüz eğitim politikaları ve uygulamaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve eğitimde ilerlemeci bir perspektifin benimsenmesine katkıda bulunmuştur. Dewey'in eğitim felsefesi modern eğitim sistemlerinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır ve bugün hâlâ eğitim alanındaki tartışmalarda ve uygulamalarda etkisini sürdürmektedir. İlerlemeci eğitim anlayışı, eğitimin sadece bilgi aktarımından ibaret olmadığını vurgular; buna göre öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden, onların kişisel ve entelektüel gelişimlerine odaklanan bir süreç olarak görülen eğitim, çocuk ve felsefe eğitiminde önemli yer tutmaktadır. Böylece ilerlemecilik, yeniden kurmacılık ve yapısalcılık gibi eğitim

anlayışları Dewey'in eğitim felsefesiyle çocuklar için felsefe yapma sürecinde uyumlu bir şekilde çalışabilir ve öğrencilerin düşünsel olarak gelişmelerini teşvik edebilir. Günümüz eğitim anlayışlarının temelini oluşturan bu yaklaşımlar, Dewey'in vurguladığı aktif öğrenme, deneyimsel eğitim ve eleştirel düşünme gibi ilkelerle uyumlu bir şekilde birleştirilebilir. Bu bağlamda çocuklar için felsefe eğitimi sürecinde, öğrencilere farklı düşünce akımlarını ve felsefi yaklaşımları keşfetme fırsatı verilerek kapsamlı bir öğrenme deneyimi sağlanabilir. Çalışmamız, günümüz eğitim anlayışlarının alt yapısını ve çocuklar için felsefe eğitiminin günümüze kadar olan gelişimini, içinde bulunduğu diğer felsefi akımlarla birlikte ele almıştır. Bu yaklaşım eğitim alanında çeşitliliği teşvik ederken öğrencilerin farklı bakış açılarıyla düşünme becerilerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu bağlamda Dewey'in eğitim felsefesindeki yaklaşımları, bizlere çocuklar için felsefe eğitiminde karşılaştığımız eğitim modellerini somut bir örnek üzerinde görmemizi sağlar.

Dewey bilgiyi sadece düşünce süreciyle sınırlamaz; aksine, insanların doğayı algılama biçimleri ve etkileşimleriyle oluşan bir süreç olarak görür. Dewey'in felsefesinde olduğu gibi, çocuklar için felsefe eğitimi de insanların hayatlarını daha iyi hale getirmeye yardımcı olma amacını taşır. Dewey'e göre felsefenin pratik sonuçları olmalıdır ve aynı şekilde çocuklar için felsefe eğitimi de öğrencilerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olacak pratik becerileri geliştirmeyi amaçlar. Bu bağlamda Dewey'in felsefi perspektifi ile çocuklar için felsefe eğitimi arasında birçok ortak nokta bulunmaktadır, çünkü her ikisi de insanların düşünsel ve pratik gelişimine odaklanır. Çalışmamızda görüldüğü üzere felsefe eğitiminin müfredatta yer alması gerektiğini savunan Murrin'in çalışması, Ergin'in PASS teorisi temelinde çocuklar için felsefenin toplumsal ve bireysel faydalarının kanıtlanması, aynı şekilde Dasí, Quintanilla ve Daniel'in çalışmalarının sonuçlarında da çocuklar için felsefe eğitiminin olumlu etkileri gözlenir. Yanlış eğitim sistemlerinin doğurduğu olumsuz sonuçları en aza indirmeyi hedefleyen çocuklar için felsefe eğitimi, bu alandaki çabaların bir parçasıdır. Günümüzde, dünya genelinde çocuklar için felsefe eğitimine yönelik çeşitli kuruluşlar ve programlar oluşturulmuştur. Bu kuruluşlar eğitimin ciddiyetini artırarak çocukların entelektüel ve sosyal gelişmelerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Örneğin *Philosophy for Children*

(P4C) gibi programlar, çocukların felsefi düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik önemli adımlar atmıştır. Bu programlar çocukların eleştirel ve yaratıcı düşünme kapasitelerini artırarak daha demokratik ve bilinçli bireyler olmalarını hedeflemektedir. Bu gelişmeler eğitimin önemini ve ciddiyetini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak Dewey'in eğitim felsefesi ve çocuklar için felsefe eğitimi üzerine yapılan çalışmaların günümüz eğitim sistemleri ve bireyler için taşıdığı önemi anlamak için önemlidir. Dewey'in vurguladığı aktif öğrenme, deneyimsel eğitim ve eleştirel düşünme gibi ilkeler, günümüzde eğitim uygulamalarının temelini oluşturmakta ve bireylerin entelektüel ve sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle çalışmamızda çocuklar için felsefe eğitiminin eğitim sistemi içindeki yeri ve önemi vurgulanarak bireylerin düşünsel ve duygusal kapasitelerini güçlendirmeye yönelik bir perspektif sunulmuştur. Ayrıca bu çalışma ile felsefe eğitiminin bireylerin eleştirel düşünme, problem çözme ve etik değerleri içselleştirmesi gibi becerilerini geliştirmesiyle daha bilinçli ve topluma katkı sağlayan bireyler yetiştirilmesine katkıda bulunabileceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızın eğitimciler, ebeveynler ve eğitim politikası yapıcıları için bir kaynak olmasını umuyoruz; çünkü eğitim sistemlerinin daha etkili politikalar geliştirebilmesi, çocuklar için felsefe eğitiminin temel ilkelerini, amacını ve yöntemlerini, ayrıca onun bireysel ve toplumsal açıdan sağladığı faydaları anlamakla mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- AKAN, R., & BİLGİN, A.** (2022). "Türkiye'deki Eğitim Kurumlarında Uygulanan Çocuklar İçin Felsefe (Philosophy For Children- P4c) Program Uygulamalarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi", **Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 21(2), <https://doi.org/10.20981/kaygi.1090736>
- AKKOCAOĞLU ÇAYIR, N.** (2005). "Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Üzerine Nitel Bir Araştırma," **Doktora Tezi**. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- AVCI, F., ÖZDAĞ, S., AKDENİZ, E. C., ÖNCÜ, E., & ÖNER, E.** (2021). "P4C: Küçük Çocuklar, Büyük Fikirler: eTwinning Projesine Yönelik Öğretmenlerin Görüş ve Değerlendirmeleri". **Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7(1), <https://doi.org/10.46442/intjcss.929211>
- BAKIR, K.** (2012). **Demokratik Eğitim—John Dewey'in Eğitim Felsefesi Üzerine**. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Boğaziçi Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi. (2024, Nisan 26). BÜYEM. <https://buyem.boun.edu.tr/course/cocuklar-icin-felsefe-egitmen-egitimi-programi-123-seviye/23-1>
- BOYACI, N. P., KARADAĞ, F., & GÜLENC, K.** (2018). "Çocuklar İçin Felsefe / Çocuklarla Felsefe: Felsefi Metotlar, Uygulamalar ve Amaçlar." **Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 31, 145 - 173. <https://doi.org/10.20981/kaygi.474657>
- CEVİZCİ, A.** (2011). **Eğitim Felsefesi** (1.baskı). Say Yayınları.
- ÇİÇEK, H.** (2017). "Felsefeyle Çocuk Çocukla Felsefe". **Çocuk ve Medeniyet**, 2(4), 51 - 60.
- ÇİNER, H., & ERGİNER, E.** (2023). "Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Üzerine Odaklanmış Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Analizi Üzerine Bir Sistematik Derleme". **Kapadokya Eğitim Dergisi**, 93-118.
- Çocuklar İçin Felsefe Enstitüsü. (2024). <https://cocuklaricinfelsefeenstitusu.com/>

- DEMİREL MISTAK, F.** (2023). **Çocuklar İçin İslam Felsefesi P4C Uygulamalarında Hayy Bin Yakzan.** Astana.
- DEWEY, J.** (1897). **My Pedagogic Creed.** E.L. Kellogg & Company.
- DEWEY, J.** (2021a). **Felsefenin Yeniden İnşası** (S. Aydın, Çev.). Fol Kitap.
- DEWEY, J.** (2021b). **Ortak İman** (M. Erkan & A. Eroğlu, Çev.). Fol Kitap.
- DEWEY, J.** (2022). **Eğitimde Ahlak İlkeleri** (S. Aydın, Çev.). Fol Kitap.
- DEWEY, J.** (2023a). **Deneyim ve Eğitim.** ODTÜ Yayıncılık.
- DEWEY, J.** (2023b). **Nasıl Düşünürüz?** (H. Kayıkçı, Çev.). Fol Kitap.
- DEWEY, J.** (2023c). **Okul ve Toplum.** Palet Yayınları.
- DEWEY, J.** (2024). **Demokrasi ve Eğitim.** Gece Kitaplığı.
- DİKMELİK, E.** (2022). **Sorgulayan Çocuklar Çocuklarla Felsefe El kitabı.** Epsilon.
- DİREK, N.** (2013). **Filozof Çocuk Çocuklarla Felsefe Konuşmaları.** Pan Yayıncılık.
- DİREK, N.** (2016). **Küçük Prens Üzerine Düşünmek.** Pan Yayıncılık.
- ERGİN, T.** (2012). "Çocukların Bilişsel İşlemlerini Değerlendirmede Yeni Bir Yaklaşım: Pass Teorisi ve Bilişsel Değerlendirme Sistemi (CAS)". **HAYEF Journal of Education**, 1(2), 223-245.
- GÜNAY, M.** (2021). **Eğitim Felsefesi.** Çizgi Kitabevi.
- İLHAN TUNÇ, A.** (2017). **Çocuklarla Felsefe.** Çocuk ve Medeniyet.
- KINCAL, R. Y.** (2019). **Eğitim Felsefesi.** Nobel Akademik Yayıncılık.
- KOCAMAN, A. Ç.** (2023). "Eğitimde Değer Sorunu ve Çocuklar İçin Felsefe Pedagojisinin Etik Yeteneklerin Gelişimindeki Rolü". **Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 22(3), 206–241. <https://www.acarindex.com/pdfs/1308597>
- KOLEKTİF.** (2021). **Eğitim Felsefesi Temeller, Ekoller ve Kavramlar** (E. Tezci, Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- KÖKTEN, H.** (2023). "Eğitimde Felsefi Sorgulama ve Çocuklar İçin Felsefe(P4C). Kaygı". **Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 22(3), 1-33. <https://doi.org/10.20981/kaygi.1291864>
- LAFCI-TOR, D.** (2023). "Türkiye’de Çocuklar için Felsefe (P4C) Uygulamalarına Yönelik Araştırmaların İncelenmesi: Sistematik Derleme". **Bursa Uludağ**

- Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 22(3), 703 - 740.
<https://doi.org/10.20981/kaygi.1347085>
- LİPMAN, M.** (2023). **Felsefe Okulda** (M. Kerem, Çev.). Usturlab.
- LİPMAN, M., SHARP, A. M., & OSCANYAN, F. S.** (2023). **Felsefe Sınıfta** (M. Kerem, Çev.). Usturlab.
- MANAV, F.** (2018). **Eğitim Felsefesi**. Pegem Akademi Yayıncılık.
- MATTHEWS, G. B.** (2023). **Felsefe ve Çocuk** (M. Bülbül, Çev.). Say Yayınları.
- MURTEZA, YOLSAL, E.** (2023). "Çocuk Haklarının Kısa Felsefi Tarihinde ‘Çocuklar için Felsefe’". **Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 22(3), 681-702.
<https://doi.org/10.20981/kaygi.1348297>
- NODDINGS, N.** (2017). *Eğitim Felsefesi (Nel Noddings)* (R. Çelik, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, M.** (2008). **John Dewey’in Eğitim Felsefesi**. İstanbul Üniversitesi.
- PLATON** (2016). **Euthyphron**. Say Yayınları
- ROUSSEAU, J.J.** (2006). **EMİLE**. Selis Yayınları.
- SORMAZ ÖĞÜT, F.** (2019). "Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar İçin Felsefe." **Doktora Tezi**. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- SÖZER, M. A., & SEL, B.** (2015). "John Dewey’in Görüşlerinin Ontolojik Ve Epistemolojik Temelde İrdelenmesi". **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 16(3), 313-327.
- TEPE, H.** (2015). "UNESCO Verileri Işığında Dünyada Çocuklar İçin Felsefe".
<https://avesis.hacettepe.edu.tr/yayin/9a64cfc4-7b7a-4977-ab1e-087bd1cf7042/unesco-verileri-isiginda-dunyada-cocuklar-icin-felesfe>
- ULUDAĞ, Z.** (2020). **Eğitim Felsefesi Bir Giriş Denemesi**. Nobel Akademik Yayıncılık.
- ÜLKEN, H. Z.** (2022). **Eğitim Felsefesi**. Doğu Batı Yayınları.
- ÜNDER, H.** (2019). "Sokratik Diyalog". **Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)**, 27(2).
https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000375

- WORLEY, P.** (2019). **Felsefe Makinesi Bir Yol Haritası: Çocuklar için Felsefe (P4C) Nasıl Yapılır?** (T. E. Büyükuğurlu, Çev.). Paraşüt Kitap.
- YARALI, K. T.** (2023). "Türkiye’de Lisans ve Lisansüstü Düzeyde Verilen Çocuklarla Felsefe Derslerine Yönelik Bir İnceleme". **Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, 22(3), 586-604.
<https://doi.org/10.20981/kaygi.1296496>
- YILDIZ, F. H.** (2014). "John Dewey’in Eğitim Görüşleri ve Türk Eğitim Sistemine Etkileri", **Doktora Tezi**. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.